

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ МІСЬКОГО
ГОСПОДАРСТВА**

**В.Ф.ПЕТРОВА,
С.С. РОДЧЕНКО**

ОБЛІК КРЕДИТНО-РОЗРАХУНКОВИХ ОПЕРАЦІЙ В БАНКАХ

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

(для студентів 5 курсу заочної форми навчання напряму підготовки “Економіка і підприємництво” за спеціальністю 7.050106 – “Облік і аудит” кваліфікаційного рівня підготовки – спеціаліст)

Облік кредитно-розрахункових операцій в банках: Конспект лекцій (для студентів 5 курсу заочної форми навчання напряму підготовки “Економіка і підприємництво” за спеціальністю 7.050106 – “Облік і аудит”, кваліфікаційного рівня підготовки – спеціаліст) / Укл. Петрова В.Ф., Родченко С.С.; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. – Х.: ХНАМГ, 2009. – 165 с.

Укладачі: к.е.н., доцент В.Ф. Петрова
С.С. Родченко

Рецензент: доцент, канд. екон. наук, доцент Харківської національної академії міського господарства *В.Ю. Світлична*

Рекомендовано кафедрою економіки і управління будівництвом і міським господарством протокол № 1 від 29.08. 2008 року.

ЗМІСТ

Тема 1. Загальні теоретичні засади і принципи бухгалтерського обліку в банках...	5
1.1. Необхідність і зміст програми реформування бухгалтерського обліку в банках.....	5
1.2. Система бухгалтерського обліку в банках і її складові: підсистема фінансового обліку; підсистема управлінського обліку; підсистема податкових розрахунків.....	6
1.3. Організація та забезпечення операційної діяльності в банках.....	11
1.4. Первинні документи, реєстри синтетичного й аналітичного обліку.....	14
1.5. Характеристика й особливості побудови плану рахунків бухгалтерського обліку в банках.....	16
1.6. Необхідність впровадження контррахунків і їх використання під час обліку операцій за принципами оцінки й обачливості.....	22
Контрольні питання.....	24
Тема 2. Облік капіталу банку.....	25
2.1. Характеристика банківської системи України.....	25
2.2. Процедура державної реєстрації банку.....	27
2.3. Облікова процедура реєстрації банку та змін до статутного капіталу.....	29
2.4. Облік власних акцій, викуплених у акціонерів.....	32
2.5. Облік інших складових капіталу банку.....	34
Контрольні питання.....	36
Тема 3. Облік доходів і витрат банку.....	36
3.1. Класифікація доходів і витрат банку та відображення класифікаційних груп у Плані рахунків бухгалтерського обліку банків.....	36
3.2. Облік доходів і витрат на основі базових принципів МСБО.....	39
3.3. Правила обліку доходів (витрат).....	40
3.4. Облік формування резервів під заборгованість за нарахованими доходами.....	42
3.5. Облік часткового або повного погашення боржником заборгованості за нарахованими доходами.....	44
3.6. Податковий облік у банках.....	45
3.7. Порядок закриття рахунків доходів і витрат. Визначення фінансового результату діяльності банку.....	48
Контрольні питання.....	50
Тема 4. Облік касових операцій.....	51
4.1. Організація ведення касових операцій у банках.....	51
4.2. Порядок забезпечення та облік операцій з підкріплення банків готівкою.....	52
4.3. Касові операції банків із клієнтами та методика бухгалтерського обліку.....	56
Контрольні питання.....	63
Тема 5. Облік розрахункових операцій банку.....	64
5.1. Відкриття банками рахунків клієнтів і використання коштів за цими рахунками.....	64
5.2. Облік безготівкових розрахунків у банку.....	69
5.3. Облік операцій з застосуванням платіжних карток.....	85
Контрольні питання.....	92

Тема 6. Облік операцій з кредитування	92
6.1. Відображення класифікаційних груп видів кредитів і в плані рахунків бухгалтерського обліку в банках.....	93
6.2. Облік основної суми заборгованості за етапами здійснення кредитного процесу.....	94
6.3. Порядок відображення в обліку операцій овердрафт, репо та факторингу...	97
6.4. Облік простроченої та сумнівної кредитної заборгованості.....	102
6.5. Облік формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків	103
6.6. Облік операцій з нарахування та сплати процентних доходів (витрат) за кредитними операціями	108
6.7. Облік операцій з повернення раніше списаної безнадійної заборгованості за основним кредитним боргом і нарахованими процентними доходами	114
6.8. Облік позабалансових зобов'язань із кредитування.....	116
Контрольні питання.	119
Тема 7. Облік депозитних операцій банку	120
7.1. Правила ведення депозитних операцій у банках України.....	120
7.2. Облік залучених вкладів (депозитів) у банку	124
7.3. Облік розміщених вкладів (депозитів) на міжбанківському ринку	128
7.4. Облік нарахованих і сплачених доходів і витрат за вкладними (депозитними) операціями.....	130
7.5. Бухгалтерський облік коштів, залучених за ощадними (депозитними) сертифікатами.....	135
Контрольні питання.	138
Тема 8. Облік операцій банку з цінними паперами	138
8.1. Загальні підходи до оцінки і класифікації цінних паперів (ЦП), що обліковуються в банківському портфелі.....	138
8.2. Облік цінних паперів у торговому портфелі банку.....	142
8.3. Облік цінних паперів у портфелі банку до погашення.....	146
8.4. Облік інвестицій в асоційовані та дочірні компанії.....	148
Контрольні питання.	149
Тема 9. Облік операцій банку в іноземній валюті	150
9.1. Вплив мультивалютного принципу побудови плану рахунків бухгалтерського обліку на облікову процедуру банків за операціями в іноземній валюті.....	150
9.2. Облік операцій в іноземній валюті на дату операції.....	152
9.3. Валютна позиція банку та її врахування в бухгалтерських записах за операціями в іноземній валюті.....	153
9.4. Методика обліку операцій з купівлі-продажу іноземної валюти для власних потреб банку на дату розрахунку	155
9.5. Облік операцій з купівлі-продажу іноземної валюти за гривні за дорученням клієнтів на дату розрахунку	158
9.6. Відображення в бухгалтерському обліку переоцінки активів і зобов'язань в іноземній валюті.....	162
Контрольні питання.	163

Тема 1. Загальні теоретичні засади і принципи бухгалтерського обліку в банках

1. Необхідність і зміст програми реформування бухгалтерського обліку в банках
2. Система бухгалтерського обліку в банку і її складові: підсистема фінансового обліку; підсистема управлінського обліку; підсистема податкових розрахунків.
3. Організація та забезпечення операційної діяльності в банках.
4. Первинні документи, реєстри синтетичного та аналітичного обліку.
5. Характеристика й особливості побудови плану рахунків бухгалтерського обліку в банках.
6. Необхідність впровадження коррахунків і їх використання під час обліку операцій за принципами оцінки й обачливості.

1.1. Необхідність і зміст програми реформування бухгалтерського обліку в банках

З 1 січня 1998р. банківські установи України працюють за реформованою системою обліку. Основна мета реформування обліку — зміна підходів до формування звітності. Ідеться про відображення в звітних формах показників за реальним станом активів, зобов'язань, капіталу банку. Такий підхід передбачає запровадження в методики обліку всіх банківських операцій основоположних принципів МСБО, а саме: нарахування доходів (витрат), оцінки активів через формування резервів під можливі втрати банку під час здійснення активних операцій і переоцінки активів за зміни їхньої справедливої (ринкової) вартості.

У процесі реформування банки перейшли на новий план рахунків, що його опрацьовано та затверджено окремо для установ Національного банку України та банків другого рівня. Слід зауважити, що за час, що минув з «початкової дати затвердження плану рахунків (ПП НБУ від 21.11.97 № 388), до плану рахунків внесено суттєві зміни, що свідчить про постійний процес удосконалення реформованої системи обліку і звітності. Утім загальні підходи до побудови плану рахунків (поділ рахунків на класи, групи, розділи) залишився незмінним.

У процесі реформування змінено також підходи до організації та ведення аналітичного обліку. В облікову практику запроваджено спеціальні й обов'язкові параметри для формування номера аналітичного рахунка. Передбачено максимальну кількість цифр в аналітичному рахунку — 14. Якщо перші чотири цифри відповідають чотиризначному коду балансового синтетичного рахунка з відповідного класу Плану рахунків, то решта 8 цифр — це коди, що відповідають обов'язковим і спеціальним параметрам. Обов'язкові параметри банки включають до номера аналітичного рахунка, зважаючи на вимоги НБУ та виходячи з чинної методики формування звітності за банківською системою

України загалом. Обов'язкові параметри поділяються на загальні й спеціальні. Загальні параметри клієнтів, наприклад, охоплюють: код контрагента, ідентифікаційний код, резидентність, код країни, ознаку інсайдера, інституційний сектор економіки; форму власності, галузь економіки, види економічної діяльності.

Спеціальні параметри застосовують до окремих груп аналітичних рахунків для розширення їхньої інформативності залежно від економічного змісту. Так, для рахунків, призначених для обліку кредитів, наданих клієнтам, логічно передбачити такі спеціальні параметри: вид забезпечення, дату видачі кредиту, дату повернення, кількість пролонгацій, категорію ризику.

Необов'язкові параметри банк визначає за потребою, отже їхня номенклатура вибирається на його власний розсуд. Під час опрацювання процедури ведення й організації управлінського обліку та податкових розрахунків неможливо обминути використання необов'язкових параметрів. Це особливо актуально для складання внутрішньої управлінської звітності.

Зазначимо, що аналітичні рахунки є обов'язковим елементом особових рахунків клієнтів як основного реєстру аналітичного обліку. Водночас вони формуються й у процесі ведення внутрішньобанківського обліку. Так, наприклад, синтетичний рахунок 7400 «Основна і додаткова заробітна плата» підсумовує інформацію про загальні витрати банку на заробітну плату. Що стосується суми заробітної плати окремого працівника банку, то для її відображення в підсистемі аналітичного обліку зазначений синтетичний рахунок слід доповнити додатковою інформацією через включення до номера аналітичного рахунка таких параметрів: код працівника; вид нарахування; код підрозділу, де він працює. За потреби перелік параметрів може бути доповнений будь-якою інформацією, необхідною в процесі управління банком.

Загалом перелічені зміни суттєво вплинули на організацію і ведення бухгалтерського обліку в банках. У наукових колах і з-поміж практиків банківської справи їх означили «ною ідеологією обліку». Врешті сформувалася цілісна система обліку через механізми тісного взаємозв'язку між її складовими підсистемами — фінансового обліку, управлінського обліку та податкових розрахунків. Кожна з підсистем функціонує в межах системи бухгалтерського обліку і ґрунтується на єдиній інформаційній базі первинного обліку. Це забезпечує одноразове введення інформації в систему автоматизації банку (САБ) і багаторазове її використання під час формування звітності (фінансової, управлінської, податкової).

1.2. Система бухгалтерського обліку в банках і її складові: підсистема фінансового обліку; підсистема управлінського обліку; підсистема податкових розрахунків

Під системою бухгалтерського обліку в банках слід розуміти множину структурних елементів, які виконують різні функції, однак взаємопов'язані єдиним інформаційним полем банку. Функціонування системи завершується

корисним результатом — звітністю, отже взаємодія компонентів системи завжди здійснюється за типом взаємодії, спрямованої на одержання цього результату.

Система бухгалтерського обліку в банку має конкретне призначення, а саме — відображає кругообіг ресурсів у процесі його діяльності. На основі інформації, що її продукує система бухгалтерського обліку, на рівні кожного банку формується мікроекономічна модель його господарської діяльності.

З переходом до формування ринкових відносин розпочався процес становлення якісно нового інформаційного поля діяльності банку. Це зумовило, як уже зазначалося, методичний поділ системи бухгалтерського обліку на підсистеми: фінансову; управлінську; податкових розрахунків.

Формування інформації в межах кожної підсистеми забезпечує активну взаємодію системи бухгалтерського обліку з зовнішнім середовищем у процесі застосування користувачами потрібної інформації. Так, функціонування підсистеми фінансового обліку націлене на формування достовірної інформації про діяльність банку та її результати. У підсистемі управлінського обліку інформація деталізується за структурними підрозділами, що забезпечує процедуру розрахунку ефективності їхньої діяльності, тобто визначення вкладу кожного підрозділу в загальний результат діяльності банку за звітний період. Формування інформаційної бази для складання податкової звітності ґрунтується на засобах і способах обліку валових доходів та валових витрат, різниця між якими становить базу оподаткування — податковий прибуток. Це підтверджує потребу у веденні податкового обліку, тобто функціонуванні підсистеми податкових розрахунків.

Спільність завдань фінансового обліку і податкових розрахунків полягає в створенні достовірної інформації про фінансові результати господарської діяльності банку. Різняться тільки цілі користувачів у процесі застосування цієї інформації під час здійснення контролю за банківським бізнесом.

Об'єкти фінансового обліку (рис. 1.1) в сукупності характеризують зміст, обсяг і зміни будь-якої інформації стосовно ведення банківської діяльності, а виокремлення об'єктів фінансового обліку орієнтовано на розв'язання конкретних питань управління активами, пасивами та капіталом банку.

Норми і правила фінансового обліку встановлюються нормативно-інструктивними документами НБУ, зміст яких відповідає вимогам міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та фінансової звітності. Облікові норми ведення управлінського обліку банки визначають самостійно з урахуванням внутрішньої структури банку, обсягу та номенклатури активних і пасивних операцій. Правила податкових розрахунків суворо регламентовані на законодавчому рівні.

Підсистема фінансового обліку діє за чітко опрацьованою логічною послідовністю виконання бухгалтерських дій з відображенням інформації в облікових регістрах у процесі її реєстрації, групування, нагромадження, опрацювання, зберігання. Це забезпечує використання облікових даних для формування фінансової звітності й управлінських узагальнень.

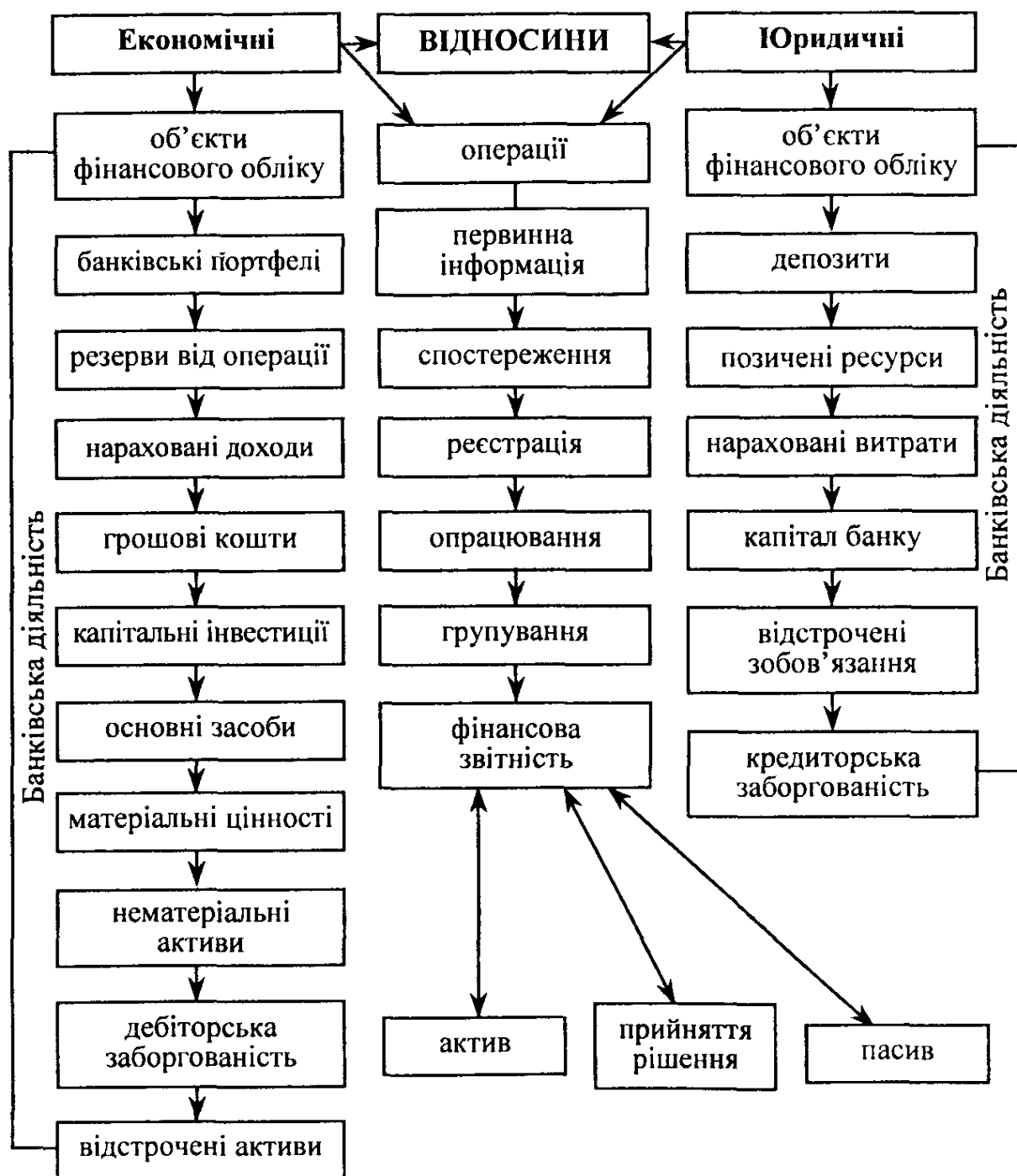

Рис. 1.1 - Об'єкти фінансового обліку

За обліковий цикл фінансового обліку відбуваються зміни в структурі й обсягах активів, зобов'язань і капіталу банку. Послідовно виконувані процедури облікового циклу (рис. 1.2) формують уявлення про бухгалтерський облік як про мову знаків і право їх застосування, створені для заміни реальних об'єктів їхніми символами, що дозволяє описувати господарську діяльність банку та її результати.

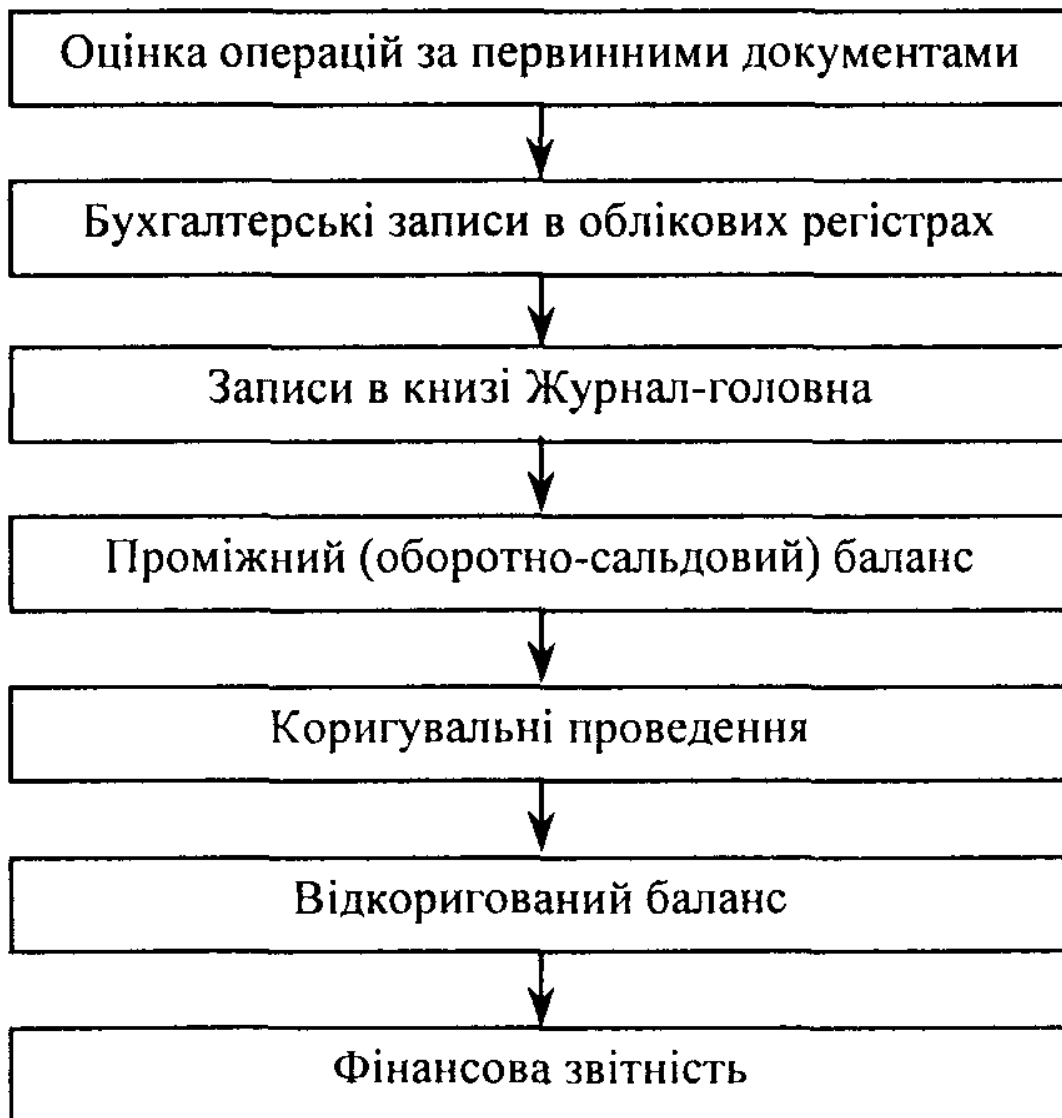

Рис. 1.2 - Обліковий цикл підсистеми фінансового обліку

Передумови опрацювання механізму підсистеми управлінського обліку в банках створено завдяки розширенню можливостей керівництва регулювати економічні процеси всередині банку. До управлінського обліку важливо підійти з позиції інформаційного забезпечення потреб керівництва щодо оперативного реагування на зміни у веденні банківського бізнесу.

До основних чинників активного пошуку банками ефективних методів ведення та організації управлінського обліку на даному етапі розвитку банківської системи України відносять такі:

по-перше, системи управління банком ускладнюються, запроваджуються нові банківські продукти і послуги, а тому без надійного інформаційного забезпечення управління ці системи можуть стати некерованими;

по-друге, зростання обсягів інформації потребує вміння знайти потрібну інформацію й оперативно її проаналізувати. Управлінський облік містить елементи планування та прогнозування в поєднанні з аналізом фактичних показників за фінансовою звітністю.

Мета управлінського обліку — допомогти керівництву приймати правильні рішення. Спеціалісти з управлінського обліку вільні у виборі форм, методів і засобів його організації та ведення, оскільки навіть номенклатура рахунків класу 8 «Управлінський облік» не регламентується чинним планом рахунків бухгалтерського обліку банків України.

Під управлінським обліком банку слід розуміти облік доходів і витрат за всіма фактами їх виникнення, а також облік ефективності діяльності банку загалом і кожного структурного підрозділу зокрема.

В обліковому процесі управлінського обліку формується підсумкова інформація про відхилення фактичних результатів від показників, передбачених у бюджетах центрів доходів і центрів витрат. Показники відхилень дають контрольну інформацію для керівників усіх бюджетних одиниць банку. Ці показники використовуються для управління рентабельністю центрів прибутку.

До центрів доходів відносять підрозділи, відповідальні за розміщення коштів, тобто підрозділи, котрі здійснюють активні операції, що забезпечують отримання прибутку.

Центри витрат поділяють на:

- центри обслуговування — підрозділи загалом витратні, діяльність яких не пов'язана з процесами розміщення ресурсів. Утім вони отримують певний дохід, здебільшого комісійний, що є платою за виконуваними ними функції (операційний відділ, відділ міжнародних розрахунків, відділ консультування клієнтів);
- центри залучення — підрозділи, на які покладається складний процес залучення ресурсів і котрі, з огляду на платність ресурсів на фінансових ринках, формують основний обсяг процентних витрат банку;
- центри забезпечення — підрозділи, що надають послуги внутрішнім центрам доходів, обслуговування, залучення.

Порівнюючи планові та фактичні дані (особливо за доходами і витратами) в розрізі перелічених центрів, а далі — за структурними підрозділами і банком загалом, одержують управлінську інформацію високого рівня, що є необхідною умовою прийняття ефективних управлінських рішень. У підсистемі податкових розрахунків узагальнюються дані про валові доходи та валові витрати, різниця між обсягами яких за звітний період становить суму прибутку як об'єкт оподаткування (оподатковуваний прибуток).

Інакше кажучи, методика податкових розрахунків передбачає, що об'єктом оподаткування є прибуток, визначений зменшенням суми скоригованого валового доходу звітного періоду відповідно до п. 4.3 Закону України «Про оподаткування прибутку підприємства»:

- на суму валових витрат банку як платника податку за правилами ст. 5 цього Закону;
- суму амортизаційних відрахувань, нарахованих за правилами статей 8 і 9 цього Закону.

Податковий облік банки здійснюють з урахуванням можливостей програмного продукту в межах САБ (системи автоматизації банку) за одним із

трьох допустимих варіантів: позасистемне; на балансових рахунках; на окремих субрахунках балансових рахунків.

Дія підсистеми податкових розрахунків у банку означає, що кожна сума, яку відносять до доходів або витрат, у системі бухгалтерського обліку відображається два рази: спочатку в підсистемі фінансового обліку за рахунками класу 6 «Доходи» або класу 7 «Витрати», а потім у підсистемі податкових розрахунків як валові доходи чи валові витрати.

Отже, в підсистемі фінансового обліку оперують категорією прибуток (збиток) як економічним результатом діяльності банку, а в підсистемі податкових розрахунків прибуток характеризується з позиції об'єкта оподаткування. Це означає, що зміни в законодавчій базі з питань оподаткування зумовлюють зміни в методиці податкових розрахунків і в правилах формування податкової звітності. Правила ж фінансового обліку залежать від політики НБУ з питань обліку, яка суттєво залежить від змін у змісті МСБО і фінансової звітності.

1.3. Організація та забезпечення операційної діяльності в банках

Положення про організацію операційної діяльності в банках України затверджено ПП НБУ від 18.06.03 за № 254.

Під операційною діяльністю банку слід розуміти сукупність технологічних процесів, пов'язаних з документуванням інформації за операціями банку, їх реєстрацією у відповідних реєстрах, перевірянням і вивірянням. Важливим елементом операційної діяльності є також здійснення контролю за операційними ризиками, пов'язаними з порушенням банківських правил і (або) систем контролю за обробленням, проведенням операцій, їх документацією. Загалом операційні ризики можуть виникати як у наслідок зовнішніх причин, так і через помилки працівників банку.

Кожна операція банку, тобто дія або подія, внаслідок якої відбуваються зміни в фінансовому стані банку, відображається за балансовими або позабалансовими рахунками чинного плану рахунків. Саме тому за кожною операцією визначаються правила їх обліку, тобто операційні процедури, які включають такі елементи:

- опис операції;
- розподіл повноважень між виконавцями операцій;
- окреслення відповідальності осіб, що здійснюють операції;
- документування інформації за операцією;
- механізми внутрішнього контролю за проведенням операції. Іншими словами, операційні процедури базуються на конкретних принципах, які обов'язково передбачають наявність дозволу на здійснення операції, їх запис та контроль виконання. Банківські операції поділяються на:

- внутрішньобанківські — ті, що виконуються за ініціативою банку, відтак їх зміст відбивається на рахунках синтетичного й аналітичного обліку, які не належать до клієнтських рахунків;

- клієнтські — пов'язані з веденням клієнтських особових рахунків, за якими обліковуються кошти клієнтів банку. До клієнтських рахунків належать:
 - кореспондентські;
 - поточні (зокрема рахунки за спеціальним режимом їх використання);
 - вкладні (депозитні).

Усі банківські операції здійснюються за участі відповідального виконавця. Саме він виходячи зі службових обов'язків і (або) розпорядження керівництва банку має повноваження на здійснення конкретних операцій, отже несе відповідальність за їх належне виконання.

Повноваження відповідальних працівників банку щодо виконання ними функціональних обов'язків визначаються внутрішніми документами та посадовими інструкціями. Право на підписання документів надається працівникам банку за розпорядженням керівника. Оскільки структурні підрозділи технологічно пов'язані єдиним контрольним процесом за здійсненням операцій, то зразки підписів відповідальних виконавців для здійснення контролю повинні мати всі задіяні підрозділи.

Надання права контрольного підпису тій чи іншій особі за даними операціями не позбавляє її права виконувати функції відповідального виконавця за іншими операціями. У цьому разі відповідальний виконавець здійснює контроль за операціями, що їх виконує інший виконавець. У банках чітко дотримують такого правила: одна особа не може виконувати повний комплекс функцій під час здійснення операцій — починаючи з її ініціювання і закінчуючи відображенням у балансі. Інакше це призвело б до порушення загального механізму контролю за здійсненням кожної конкретної банківської операції.

Виконання банківських операцій забезпечується через функціонування фронт- та бек-офісів банку. Якщо підрозділ або його вповноважені особи, які належать до фронт-офісів, ініціюють і (або) організовують операцію способом укладання відповідних угод, то бек-офіси (підрозділи або їх відповідальні виконавці) залежно від їх функцій забезпечують реєстрацію, перевірку, звіряння, облік операцій і контроль за процесом їх здійснення і завершення. Функції фронт-офісів можуть виконувати працівники казначейства, кредитного підрозділу, операцій із цінними паперами, а також інших підрозділів банку, які відповідають за ініціювання активних і пасивних операцій з клієнтами банку.

Операції здійснюються за такою послідовністю:

- надання (одержання) дозволу на проведення операції;
- безпосередньо виконання операції: укладання договорів, складання первинних документів, відкриття рахунків, запуск інформації в облікову систему, оброблення інформації;
- здійснення внутрішнього контролю протягом усього операційного процесу — від ініціювання до відображення інформації про операцію в облікових регістрах.

Оскільки працівники фронт-офісів є ініціаторами операцій, то вони забезпечують ідентифікацію операцій, формування первинних документів і виконують процедуру оцінки ризику за операцією.

У процесі ідентифікації операції проводять її докладний опис з метою надання різним підрозділам банку та внутрішньому аудиту потрібної інформації для здійснення контрольних процедур. Зокрема, в описі зазначається така інформація: тип операції (міжбанківські розрахунки, операції з клієнтами банку, розрахунки за власними операціями); номер і дата договору, строки початку та завершення операції за договором; дані про контрагента; зміст операції (кредитна, депозитна, тип процентної ставки); первинні документи; відповідальні виконавці за ініціювання операції, її реєстрацію, контроль за процесом здійснення.

Ефективність операції досягається за взаємодії фронт-офісів з бек-офісами, які об'єднані загальною технологією виконання банківської операції. Працівники, які виконують функції бек-офісів, взаємодіють із податковими органами й органами статистики, а в технологічному процесі виконання операції безпосередньо відповідають:

- за перевірку документів на паперових і (або) електронних носіях, отриманих від фронт-офісів, щодо достовірності наданої інформації;
- реєстрацію операцій і введення потрібних даних до автоматизованої системи;
- перевірку підтверджень про здійснення операцій, що надійшли від контрагентів;
- надсилання підтвердження контрагенту про надходження коштів;
- своєчасну підготовку, перевірку та оформлення платіжних інструментів відповідно до нормативно-правових актів Національного банку;
- вивіряння залишків за рахунками клієнтів;
- підготовку відповідних розпоряджень для здійснення розрахунків;
- перевірку правильності відображення операцій у системі рахунків бухгалтерського обліку;
- зберігання інформації про операції;
- нарахування процентів за кредитами, депозитами, комісійних (доходів, витрат);
- контроль за обробленням даних, здійсненням розрахунків, виконанням договорів.

Усі операції, що їх здійснює банк, виконуються протягом операційного дня, який складається з операційного часу та часу завершення технологічної обробки облікової інформації, внаслідок чого формується оборотно-сальдовий баланс, реєстри аналітичного обліку.

Оперативність системи бухгалтерського обліку досягається завдяки тому, що операції банку реєструються та відображаються в день їх здійснення або наступного робочого дня, якщо операція здійснена після закінчення операційного дня (часу) або в святкові чи вихідні дні.

Важливим елементом функціонування системи обліку є встановлення правил документообігу за операціями з урахуванням вимог нормативно-правових актів НБУ; договорів між банком і клієнтом, між банками-кореспондентами. Чіткий механізм документообігу забезпечує своєчасне фор-

мування (одержання) первинних документів, відображення інформації про операції в облікових регістрах і виконання процедур контролю.

1.4. Первинні документи, регістри синтетичного й аналітичного обліку

Відправною точкою ефективного облікового механізму в банку є первинний облік, що базується на документуванні банківських операцій. Отже, первинні документи — це підстава для відображення операцій за балансовими і (або) позабалансовими рахунками.

Первинні документи класифікують за такими ознаками:

- місцем складання — зовнішні (одержані від клієнтів, державних виконавців та інших банків) та внутрішні (оформлені в банку);
- змістом — касові та меморіальні.

Меморіальні призначені для здійснення безготівкових розрахунків із банками, клієнтами, списання коштів з рахунків і внутрішньобанківських операцій.

До меморіальних документів (паперових або електронних), що використовуються для безготівкових розрахунків, належать:

меморіальні ордери, платіжні доручення, платіжні вимоги-доручення, платіжні вимоги, розрахункові чеки.

Меморіальними ордерами оформляються також операції, які відображаються за позабалансовими рахунками.

Касовими документами, які поділяються на прибуткові і видаткові, оформляються операції з готівкою. Заповнюються касові документи відповідно до вимог Національного банку з організації касової роботи в банках України.

З огляду на те, що записи в бухгалтерському обліку здійснюються на підставі первинних документів, у них зазначаються кореспондуючі рахунки за дебетом і кредитом, вказується сума операції, дата її виконання. Кожен первинний документ в обов'язковому порядку підписується відповідальним виконавцем. Якщо операція підлягає додатковому контролю, то проставляється підпис контролера. Якщо ж операція виконувалася за відповідним розпорядженням, то на первинному документі повинен бути підпис уповноваженої особи.

Важливою умовою оформлення первинних документів є заповнення всіх передбачених реквізитів.

Інформація, наведена в первинних документах, систематизується в регістрах синтетичного й аналітичного обліку, до яких належать:

- особові рахунки та виписки з них;
- аналітичні рахунки з обліку внутрішньобанківських операцій;
- книги реєстрації відкритих рахунків;
- оборотно-сальдовий баланс.

Основним регістром аналітичного обліку, що вміщує записи про операції, здійснені протягом операційного дня, є особові рахунки, форму яких кожен банк затверджує самостійно з огляду на можливості програмного забезпечення.

Записи в регістрах аналітичного обліку проводяться тільки на підставі відповідного санкціонованого первинного документа (паперового або електронного). До кожного особового рахунка складаються виписки, призначені для видачі або відсилання клієнту, які підтверджують виконані за день операції.

Як і до особових рахунків, до аналітичних рахунків з обліку внутрішньо-банківських операцій також формуються виписки, які за потреби роздруковуються на паперових носіях. Періодичність визначається внутрішніми положеннями банку.

У книзі реєстрації відкритих рахунків нагромаджується інформація про номери аналітичних рахунків у порядку їх відкриття. Зміни в рахунках, проведені по книзі протягом минулого місяця, роздруковуються на паперових носіях, обов'язково станом на перше число звітного місяця. Порядок відкриття (закриття) та режим рахунків устанавлюються нормативно-правовими актами Національного банку. Разом з тим банк самостійно визначає порядок відкриття (закриття) внутрішньобанківських рахунків, призначених для нагромадження інформації з обліку нарахованих доходів і витрат, отримання кредитів, розміщених депозитів, розподілу прибутку. Перелічені операції класифікуються як внутрішньобанківські.

Оборотно-сальдовий баланс як основний регістр синтетичного обліку роздруковується щодня на паперових носіях. У Положенні про організацію бухгалтерського обліку та звітності в банках України (затверджене ПП НБУ від 30.12.98 за № 566) описано вимоги до порядку формування оборотно-сальдового балансу. Ведення регістрів синтетичного й аналітичного обліку підпадає під процедури внутрішньобанківського контролю (адміністративного і бухгалтерського). Адміністративний контроль стосується налагодження безпосередньо контрольного процесу в банку. Заходи внутрішнього бухгалтерського контролю спрямовуються на процес обліку кожної банківської операції з тим, щоб забезпечити:

- облік кожної операції відповідно до вимог законодавства України;
- відображення змісту операції в балансі банку в тому періоді, протягом якого вони були здійснені.

Письмовим підтвердженням повного і своєчасного здійснення операції є записи в облікових регістрах, проведені на основі первинних документів.

Правильно організована система бухгалтерського обліку в банках забезпечує:

- нагромадження докладної інформації про операцію;
- визначення її вартості та часу проведення;
- перевірку правильності відображення інформації;
- арифметичну точність записів;
- підбиття підсумків та узгодженість бухгалтерських записів;
- повідомлення про помилки і розбіжності.

Важливим елементом внутрішнього бухгалтерського контролю є вивіряння (порівняння) записів у облікових регістрах з первинними документами. У разі виявлення розбіжності записи в регістрах бухгалтерського обліку приводяться у відповідність до первинних документів. За результатами вивіряння

банк визначає характер і суми розбіжностей, аналізує вивірені записи і перевіряє їх обґрунтування.

1.5. Характеристика й особливості побудови плану рахунків бухгалтерського обліку в банках

План рахунків бухгалтерського обліку банків України посідає важливе місце серед інструментарію фінансового обліку. Процедурами подвійного запису через рахунки фінансового обліку забезпечується інформаційне відображення фінансово-господарської діяльності банку, підтверджене первинними документами.

Оскільки фінансовий облік охоплює всі операції банку, то записи на рахунках відображають їх зміст і результати здійснення в планомірній, повній і незалежній формі.

Якщо йдеться про об'єкти фінансового обліку, то на увазі маємо конкретну процедуру запису за рахунками, що узагальнюється відповідним бухгалтерським проведенням.

План рахунків — це систематизований перелік рахунків фінансового обліку, що використовується для реєстрації господарських операцій банку. Головна умова побудови плану рахунків — орієнтація на формування показників фінансової звітності. Його розроблено відповідно до загальноприйнятих у міжнародній практиці принципів і міжнародних стандартів, національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку. Нова редакція плану рахунків затверджена ППІ НБУ від 17.06.04 № 280.

Постанова набрала чинності з 1 січня 2005 року.

Побудова плану рахунків забезпечує ведення облікових процедур у такий спосіб:

1) фінансовий облік ведеться за єдиним планом рахунків, обов'язковим до застосування всіма банками другого рівня;

2) вимірювання об'єктів фінансового обліку підтверджується документально за кожною господарською операцією;

3) оцінка об'єктів обліку описується обліковою політикою банку, що узагальнює методи визнання вартості об'єктів, яку фіксують за статтями фінансової звітності або визнають у звіті про прибутки та збитки;

4) узагальнення первинної інформації проводиться спочатку на рахунках аналітичного обліку, а потім на синтетичних балансових рахунках, що їх передбачено планом рахунків;

5) позабалансові операції відображаються в обліку за системою подвійного запису за допомогою спеціальних контррахунків;

6) план рахунків забезпечує мультивалютний облік операцій, тобто зміст операцій, розрахунки за якими проводяться в іноземній валюті, відображається на тих самих рахунках, що й за операціями в національній валюті. Такий підхід свідчить про застосування базового принципу міжнародного обліку — перева-

га економічного змісту операції над її юридичною формою. Валюта є тільки засобом розрахунку, а економічний зміст операції однаковий: видані кредити, придбані цінні папери незалежно від того, в якій валюті проводиться розрахунок за операцією;

7) аналітичний облік забезпечується через доповнення синтетичних рахунків плану рахунків загальними і спеціальними параметрами.

У такий спосіб формується необхідна деталізована інформація щодо стану рахунків контрагентів, внутрішньобанківських рахунків.

Бухгалтерський облік у банку — чітко впорядкована процедура послідовної реєстрації фактів діяльності банку на рахунках бухгалтерського обліку.

За ознакою план рахунків поділено на 9 класів (рис. 1.3).

За кожним класом виділено:

- двозначні рахунки як розділи конкретного класу, які по суті дублюють статті активу та пасиву балансу банку;
- тризначні рахунки характеризують групу за розділом;
- чотиризначні — синтетичні рахунки, за якими в підсистемі фінансового обліку через подвійний запис відображається зміст господарських операцій банку.

Двозначні рахунки розділів указують на напрям банківської діяльності в розрізі операцій, визначених класом. Наприклад:

розділ 20 — напрям діяльності «Кредити, що надані суб'єктам господарювання»;

розділ 21 — «Кредити, що надані органам державної влади»;

розділ 22 — «Кредити, що надані фізичним особам». Ясна річ, наведені як приклад розділи стосуються операцій з клієнтами, яких згруповано в класі 2.

Група рахунків, а це тризначні рахунки, деталізують інформацію щодо напрямку банківської діяльності, узагальненого розділом.

Для прикладу скористаємося групами рахунків розділу 20 «Кредити, що надані суб'єктам господарювання».

Група несе інформацію щодо видів кредитування суб'єктів господарювання, а саме:

201 «Кредити, що надані суб'єктам господарювання за операціями РЕ-ПО»;

202 «Кредити, що надані за врахованими вексями суб'єктам господарювання»;

203 «Вимоги, що придбані за операціями факторингу з суб'єктами господарювання»;

206 «Кредити в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання»;

207 «Кредити в інвестиційну діяльність, що надані суб'єктам господарювання»;

209 «Сумнівна заборгованість за кредитами, що надані суб'єктам господарювання».

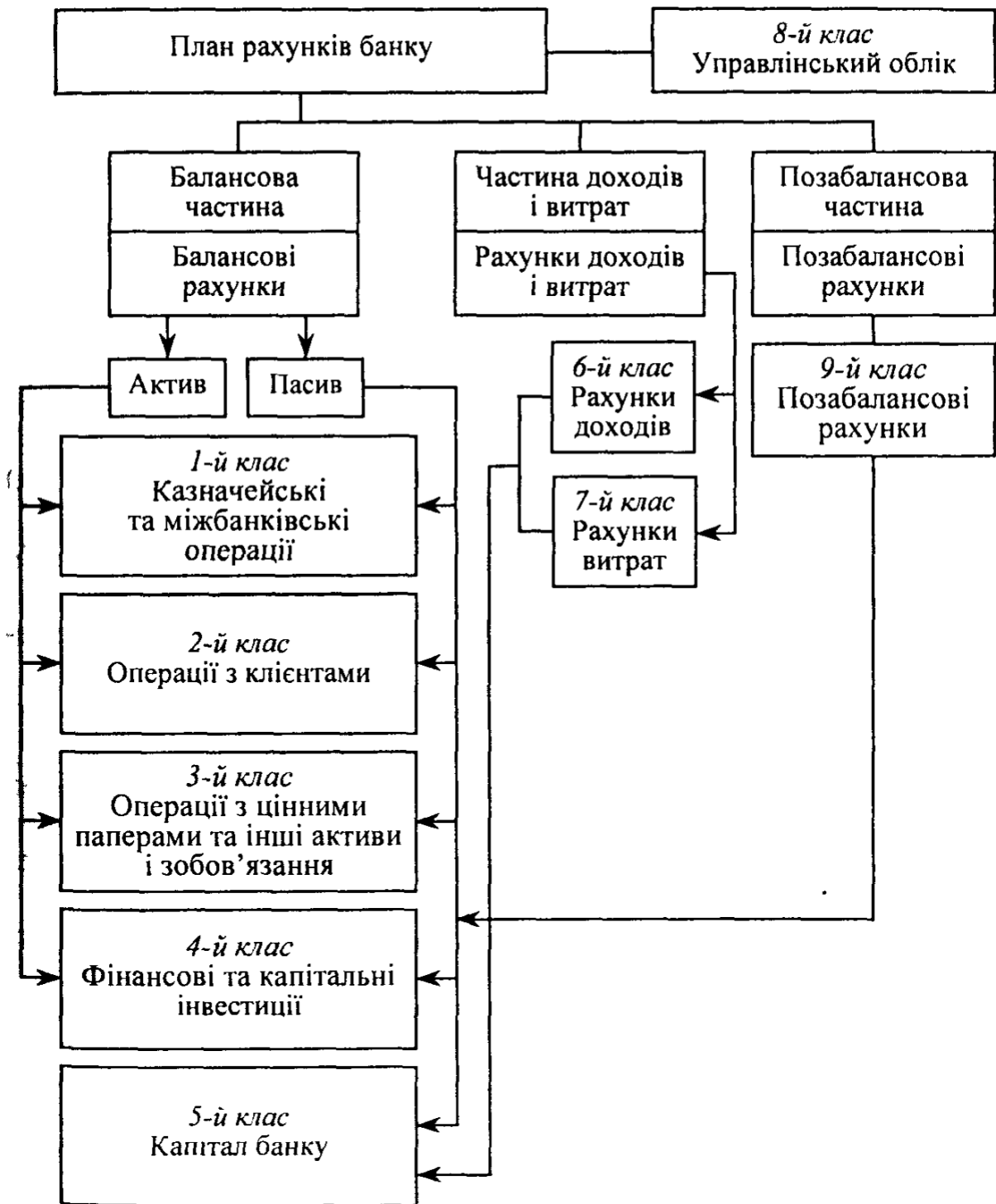

Рис. 1.3 - Структура плану рахунків

Такий підхід характерний для кожного розділу всіх дев'яти класів Плану рахунків.

За кожною групою передбачено певну кількість рахунків, які забезпечують повну облікову процедуру конкретної банківської операції від початку її здійснення і до завершення.

Для прикладу візьмемо групу 206 «Кредити в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання». За цією групою передбачено таку номенклатуру рахунків:

2062 «Короткострокові кредити в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання»;

2063 «Довгострокові кредити в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання»;

2066 «Неамортизований дисконт за кредитами в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання»;

2067 «Прострочена заборгованість за кредитами в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання»;

2068 «Нараховані доходи за кредитами в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання». Як видно, кожен рахунок за назвою нагадує назву групи, до якої він належить.

Номенклатуру рахунків плану рахунків сформовано з урахуванням нових облікових принципів, що їх запроваджено в банківську облікову практику в процесі її реформування. Ідеться про принципи нарахування, резервів, переоцінки.

За кожною групою рахунків, де обліковуються операції, за якими можливе отримання доходу, передбачено рахунки нарахованих доходів. Усі вони в номері рахунка мають останню цифру 8.

2078 «Нараховані доходи за кредитами в інвестиційну діяльність, що надані суб'єктам господарювання»;

3218 «Нараховані доходи за борговими цінними паперами в портфелі банку до погашення»;

1528 «Нараховані доходи за кредитами, що надані іншим банкам» і т. д.

Такий самий підхід стосується і рахунків «Нараховані витрати». Важливо, що залишки за рахунками «Нараховані доходи» і «Нараховані витрати» відображаються відповідно в рядках 10 і 18 Балансового звіту. Ці показники узагальнюють інформацію щодо ймовірних сум доходів до отримання і витрат до сплати.

Визнанням у балансі банку активу «Нараховані доходи» чи зобов'язання «Нараховані витрати» бухгалтерська процедура за операціями нарахування доходів чи витрат не завершується.

Банківська операція цього самого змісту переходить у стадію «Незавершене виробництво» з такими етапами реалізації: 1) погашення чи сплата відповідно доходів (витрат); 2) визнання нарахованих доходів простроченими; 3) визнання нарахованих доходів сумнівними до отримання; 4) визнання нарахованих доходів безнадійними до отримання.

Перший етап реалізації завершують рахунки грошових коштів. Для другого етапу за такими самими групами, за якими передбачено рахунки «Нарахованих доходів», відкрито також рахунки «Прострочені нараховані доходи» (мають цифру 9 у кінці номера). Що стосується третього етапу, то для обліку

сумнівних нарахованих доходів планом рахунків передбачено всього три рахунки, а саме:

1780 «Сумнівна заборгованість за нарахованими доходами за міжбанківськими операціями»;

2480 «Сумнівна заборгованість за нарахованими доходами за операціями з клієнтами»;

3589 «Сумнівна заборгованість за іншими нарахованими доходами».

Четвертий етап реалізації пов'язаний з рахунками класу 9 «Позабалансові рахунки».

9600 «Списана за рахунок спеціальних резервів заборгованість за нарахованими доходами за операціями з банками»;

9601 «Списана за рахунок спеціальних резервів заборгованість за нарахованими доходами за операціями з клієнтами»;

9602 «Нараховані та отримані доходи за операціями з банками»;

9603 «Нараховані та отримані доходи за операціями з клієнтами».

Як свідчать наведені приклади, в чинному плані рахунків повною мірою враховано правила, передбачені методикою обліку доходів і витрат банку за правилами принципу нарахування.

Ураховано в Плані рахунків також потребу в реалізації правил принципу переоцінки активів — третього базового принципу міжнародних стандартів бухгалтерського обліку. З цією метою в класі 5 «Капітал» передбачено групу рахунків 510 «Результати переоцінки» з такою номенклатурою балансових синтетичних рахунків:

5100 «Результати переоцінки основних засобів»;

5101 «Результати переоцінки нематеріальних активів»;

5102 «Результати переоцінки цінних паперів у портфелі банку на продаж»;

5103 «Результати переоцінки інвестицій в асоційовані і дочірні компанії»;

5104 «Результати переоцінки за операціями хеджування».

Номенклатура рахунків класу 6 «Доходи» і класу 7 «Витрати» побудована з урахуванням потреби формування звіту про результати діяльності банку.

Визначено такі класифікаційні групи доходів і витрат (Табл. 1.1)

Таблиця 1.1 - Групи доходів і витрат

Групи доходів і витрат	Клас 6 «Доходи»	Клас 7 «Витрати»
Процентні	60	70
Комісійні	61	71
Результати від торговельних операцій	62	—
Інші операційні доходи	63	73

Інші доходи	64	—
Загальні адміністративні витрати	—	74
Повернення списаних активів	67	—
Відрахування в резерви	—	77
Непередбачені доходи (витрати)	68	78
Податок на прибуток	—	79

Загалом рахунки класу 6 «Доходи» — пасивні, а класу 7 «Витрати» — активні. Допущено окремі винятки, пов'язані з методиками обліку конкретних банківських операцій. Так, рахунки групи 605 «Процентні доходи за цінними паперами» — активно-пасивні. Зрозуміло, що й рахунки для обліку результатів від торговельних операцій (група 620) також активно-пасивні. Відповідно, активно-пасивними визнано рахунки 705 групи «Процентні витрати за цінними паперами власного боргу» та рахунки 770 групи «Відрахування в резерви».

Слід зазначити, що рахунки 6 і 7 класів забезпечують процедуру обліку доходів і витрат за принципом нарахування на накопичувальній основі протягом фінансового року (з 1 січня по 31 грудня). Станом на 1 січня наступного року за звітним різниця між загальною сумою доходів і сумою витрат банку формує фінансовий результат діяльності банку за звітний період, а саме прибуток чи збиток.

Цій процедурі відповідають рахунки класу 5 «Капітал».

5040 «Прибуток звітного року, що очікує затвердження»;

5041 «Збиток звітного року, що очікує затвердження».

Для обліку сум розподіленого прибутку за рішенням зборів акціонерів призначено рахунки:

5020 «Загальні резерви»;

5021 «Резервні фонди»;

5022 «Інші фонди банку»;

5030 «Нерозподілені прибутки минулих років»;

5031 «Непокриті збитки минулих років».

Окремим класом у плані рахунків виокремлено клас 8 «Управлінський облік». Усі рахунки цього класу банки відкривають самостійно з огляду на власну політику щодо ведення управлінського обліку. Рахунки 8-го класу можуть кореспондувати тільки між собою. Залишки за рахунками управлінського обліку не враховуються під час складання фінансової звітності банку.

Значне навантаження в Плані рахунків несуть рахунки класу 9 «Позабалансові операції». Усі рахунки згруповано за розділами 90,91,92,93,95,96,97,98,99.

Рахунки розділів 90—95 використовують для обліку зобов'язань і вимог за укладеними, але ще не виконаними договорами (кредитні лінії, дозволений овердрафт, непокриті безвідкличні акредитиви, різні гарантійні зобов'язання, зобов'язання за цінними паперами, спотові, форвардні контракти та договори з купівлі-продажу іноземної валюти та інших фінансових інструментів.

Рахунки розділів 96—98 використовуються для обліку списаних активів, документів, цінностей, розрахунків з приватизації і довірчого управління. Позабалансові рахунки кореспондують тільки між собою. Подвійний запис між рахунками забезпечується через контррахунки розділу 99. У межах груп 990 «Контррахунки для рахунків розділів 90—95» і 991 «Контррахунки для рахунків розділів 96—98» контррахунки відкриваються в аналітичному обліку в будь-якому розрізі на розсуд банку. Позабалансові рахунки поділено на активні та пасивні. Ця ознака конкретизується буквами А або П справа після чотиризначного номера рахунка.

Позабалансовий рахунок — активний, якщо за переведення його на баланс буде дебетуватися балансовий рахунок. Якщо ж банк кредитуватиме балансовий рахунок, то позабалансовий рахунок, відповідно, є пасивним.

Слід зазначити, що ознака синтетичного рахунка: активний (А), пасивний (П), активно-пасивний (АП), контрактивний (КА), контр-пасивний (КП) — вказана за всіма рахунками Плану рахунків, що значно спрощує сприйняття механізму облікової процедури за здійснюваними банком господарськими операціями.

1.6. Необхідність впровадження контррахунків і їх використання під час обліку операцій за принципами оцінки й обачливості

Принципи оцінки й обачливості належать до основоположних принципів міжнародних стандартів бухгалтерського обліку. Так, за принципом обачливості активи й зобов'язання мають бути оцінені та відображені в обліку розумно, з достатньою мірою обережності. Це дозволить не переносити існуючі фінансові ризики, що потенційно загрожують фінансовому становищу установи, на наступні звітні періоди.

В українській практиці цей принцип реалізовано через процедури формування резервів під можливі втрати банків при здійсненні операцій. Для обліку резервів призначено контрактивні рахунки резервів. Вони є рахунками, які використовують для регулювання показників активних рахунків. Відображення операцій за цими рахунками здійснюється за методами відображення операцій за пасивними рахунками.

Відрахування в резерви є витратною статтею для банку, що свідчить про об'єктивні зміни в капіталі через пропорційне зниження фінансового результату за звітний період у процесі закриття рахунків класу 6 «Доходи» та класу 7 «Витрати».

Суми відрахувань до резервів, що обліковуються за відповідними контррахунками резервів, спричиняють зменшення балансової вартості відповідного активу, а саме: кредитного портфеля, портфеля цінних паперів на продаж і до погашення, сумнівної заборгованості за нарахованими доходами, сумнівної дебіторської заборгованості.

Водночас відкоригована балансова вартість зазначених активів дає реальне уявлення про їхню вартість. Наприклад, сальдо рахунка 2400 КА «Резерв під нестандартну заборгованість за кредитами, що надані клієнтам» визначає розрахункову суму невпевненості банку в погашенні кредитної заборгованості позичальниками, а сальдо за рахунком 2490 КА «Резерв під заборгованість за нарахованими доходами за операціями з клієнтами» засвідчує міру невпевненості, виражену в грошовій формі, щодо погашення належних до сплати сум доходів банку.

Рахунки резервів передбачено за всіма видами активних операцій, за здійснення яких банк наражається на ризик втрат.

Крім рахунків резервів за кредитними операціями, контрактивні рахунки передбачено за групами рахунків для обліку операцій банку з цінними паперами як у третьому, так і в першому класі. Вони стосуються процедури обліку неамортизованого дисконту.

Крім контрактивних у плані рахунків виділено також контр-пасивні рахунки, які використовують для регулювання показників пасивних рахунків. Відображення операцій за цими рахунками здійснюється за методами відображення операцій за активними рахунками.

Контрпасивні рахунки передбачені в класі 5 «Капітал» за таким переліком:

5001 КП «Несплачений зареєстрований статутний капітал банку»;

5002 КП «Власні акції (частки, паї), що викуплені в акціонерів (учасників)».

Механізм записів за контрпасивними рахунками резервів окреслює таке правило обліку статутного капіталу: облік статутного капіталу банку ведеться в розрізі таких елементів: несплаченого зареєстрованого статутного капіталу, власних акцій, викуплених у акціонерів, а загальний обсяг статутного капіталу обліковується за рахунком 5000 «Зареєстрований статутний капітал».

З 1 січня 2005 р. до плану рахунків внесено ще три контрпасивні рахунки, а саме:

1316 КП «Неамортизований дисконт за короткостроковими кредитами, що отримані від Національного банку України»;

1326 КП «Неамортизований дисконт за довгостроковими кредитами, що отримані від Національного банку України»;

1626 КП «Неамортизований дисконт за кредитами, що отримані від інших банків».

Їх внесення до Плану рахунків пов'язано зі змінами правил обліку кредитних операцій у частині дозволу отримувати суми комісій і (або) процентів за користування кредитами наперед, тобто на початкову дату здійснення кредитної операції. Це підтверджує, що план рахунків є технічним засобом обліку фактів і процесів банківської діяльності, а тому змінюється відповідно до зміни характеру здійснюваних операцій.

За принципом оцінки активи і пасиви обліковують пріоритетно за вартістю їх придбання чи виникнення. Активи та зобов'язання в іноземній валюті мають переоцінюватися на звітну дату.

Важливо розуміти, що в умовах ринкових механізмів вартість активів може змінюватися. Це зумовлює зменшення корисності активів, тобто втрату економічної вигоди банку в сумі перевищення балансової вартості активу над сумою очікуваного відшкодування. У зв'язку з цим виникає об'єктивна потреба у виконанні процедури переоцінки (уцінки чи дооцінки) з подальшим обліком суми переоцінки за відповідними рахунками переоцінки, які видокремлено в класі 5 «Капітал» за групою 510 «Результати ти переоцінки» (номенклатуру рахунків наведено в п. 1.5). Виконуючи облікові правила принципу обачливості й оцінки, слід оперувати такими вартісними категоріями:

- балансова вартість — вартість, за якою актив обліковується в балансі банку;
- ринкова вартість — сума коштів, яку можна отримати від продажу активу на конкретну дату;
- собівартість — ціна придбання активу, включаючи комісійні винагороди, мито, податки, збори, обов'язкові платежі та інші витрати, що безпосередньо пов'язані з придбанням відповідного активу;
- справедлива вартість — сума, за якою може бути здійснений обмін активу або оплата зобов'язання внаслідок операції між обізнаними, зацікавленими та незалежними сторонами.

Контрольні питання.

1. Предмет і метод бухгалтерського обліку в банках.
2. Необхідність і зміст програми реформування бухгалтерського обліку в банках.
3. Система бухгалтерського обліку в банках та її складові: підсистема фінансового обліку; підсистема управлінського обліку; підсистема податкових розрахунків.
4. Основні принципи МСБО і їх застосування в обліковій практиці українських банків.
5. Зміст, положення, норми та правила облікової політики банку.
6. Основні риси бухгалтерського балансу банку.
7. Характеристика й особливості побудови Плану рахунків бухгалтерського обліку в банках.
8. Номенклатура рахунків позабалансового обліку та механізм подвійного запису на позабалансових рахунках банку.
9. Необхідність запровадження контррахунків та їх використання в обліку операцій за принципами оцінки й обачності.
10. Логічні схеми взаємозв'язку груп окремих розділів Плану рахунків банку.
11. Характеристика й особливості синтетичного й аналітичного обліку в банках.
12. Обов'язкові та необов'язкові параметри аналітичного обліку в банках.
13. Формування номера аналітичного рахунку в банках.
14. Класифікація банківських документів.

Тема 2. Облік капіталу банку

1. Характеристика банківської системи України.
2. Процедура державної реєстрації банку.
3. Облікова процедура реєстрації банку та змін до статутного капіталу.
4. Облік власних акцій, викуплених у акціонерів.
5. Облік інших складових капіталу банку.

2.1. Характеристика банківської системи України

Структура банківської системи, економічні, організаційні і правові засади створення, реорганізації і ліквідації банків в Україні регулюються Законом України «Про банки і банківську діяльність». Порядок, умови створення та здійснення державної реєстрації банків, порядок відкриття філій і представництв банків визначаються Положенням про порядок створення і державну реєстрацію банків, відкриття їхніх філій, представництв, відділень (затверджене ПП НБУ від 31.08.01 за № 375).

При створенні банків різних організаційно-правових форм ураховуються також норми Закону України «Про господарські товариства». Це свідчить про те, що банківські установи повною мірою відповідають ознакам суб'єкта господарювання, хоча банківська діяльність банків має суттєві особливості.

Вітчизняна банківська система складається з Національного банку України та інших банків, котрі можуть функціонувати як універсальні або як спеціалізовані (ощадні, інвестиційні, іпотечні, розрахункові або, як їх ще називають — клірингові).

Банк набуває статусу спеціалізованого банку за умови, що понад 50 % його активів є однотипними. Ця норма дещо по-іншому застосовується для встановлення спеціалізації ощадного банку, а саме — вклади фізичних осіб у пасивах банку повинні перевищувати 50 %. Що стосується 50 % - ої норми однотипності активів, за видами банків до уваги беруться такі:

- для інвестиційного банку — емісія і розміщення цінних паперів за рахунок коштів приватних інвесторів;
- для іпотечного банку — активи під заставу землі чи нерухомого майна;
- для розрахункового (клірингового) банку — активи, що розміщуються на клірингових рахунках.

Перелічені банки належать до банків другого рівня банківської системи України. На першому рівні — Національний банк України. Це означає, що вітчизняна банківська система має дворівневу структуру. Реєстрація банків провадиться Національним банком через занесення відповідного запису до Державного реєстру банків, після чого він набуває статусу юридичної особи.

За організаційно-правовою формою банки в Україні можуть функціонувати як акціонерні товариства і як товариства з обмеженою відповідальністю, що відповідає положенням Закону України «Про господарські товариства».

Крім цих форм банків юридичні і фізичні особи відповідно до чинного законодавства про кооперацію можуть створювати місцеві кооперативні банки, мінімальна кількість учасників яких має бути не менше ніж 50 осіб.

Основна вимога для реєстрації банку — додержання нормативу мінімального розміру статутного капіталу — ідеться про підписний капітал, повністю сплачений і зареєстрований:

- для місцевих кооперативних банків, що діють у межах однієї області, 1 млн. євро;
- для банків, що здійснюють свою діяльність на території однієї області (регіональні), зокрема спеціалізованих ощадних та іпотечних банків — 3 млн. євро;
- для банків, що здійснюють діяльність на території всієї України (міжрегіональні), зокрема спеціалізованих, інвестиційних, центрального кооперативного — 5 млн. євро

На момент реєстрації, а надалі — в процесі зміцнення фінансового стану — банки можуть збільшувати статутний капітал щодо мінімального його розміру. Втім завжди формування і збільшення статутного капіталу проводиться винятково за рахунок грошових внесків учасників чи акціонерів. Якщо ними є резиденти, то внески здійснюються в гривнях; якщо ж нерезиденти (юридичні особи чи фізичні особи — іноземці) — в іноземній вільно конвертованій валюті або в гривнях. Кошти можна перераховувати тільки з власних поточних рахунків юридичними та фізичними особами у безготівковій формі, а також уноситися фізичними особами в готівковій формі.

Перерахування сум іноземної вільно конвертованої валюти, внесених нерезидентами, в національну валюту України здійснюється за офіційним курсом гривні до іноземної валюти на дату підписання установчого договору про створення банку або на прийняття рішення про збільшення статутного капіталу в процесі діяльності банку.

Банкам забороняються зустрічні інвестиції в статутні капітали один одного та зустрічні інвестиції в статутні капітали їх учасників. Водночас банкам дозволено створювати банківські об'єднання таких типів: банківська корпорація, банківська холдингова група, фінансова холдингова група. Банк може бути учасником тільки одного об'єднання.

Банківська корпорація виконує функції розрахункового центру для банків — членів корпорації. Всі банки — члени корпорації виконують розрахунки та платежі винятково через свої кореспондентські рахунки, які відкрито в Національному банку України або безпосередньо в банківській корпорації. Жодних операцій з обслуговування клієнтів — юридичних і фізичних осіб — банківська корпорація не виконує.

Банківська холдингова група об'єднує тільки банки. Материнський банк (йому має належати не менше ніж 50 % акціонерного капіталу кожного з учасників холдингу — дочірніх банків) відповідає за зобов'язаннями членів холдингу в межах свого внеску в капітал кожного з них.

Фінансова холдингова група складається, як правило, з установ, котрі надають фінансові послуги. Обов'язкові умови створення холдингової групи:

- до складу повинен входити щонайменше один банк;
- материнська компанія має бути фінансовою установою.

Як бачимо, банківська система України має розгалужену мережу банків другого рівня, отже в процесі їхньої діяльності виникає погреб в захисті інтересів кожного окремого банку.

Водночас необхідно розвивати міжрегіональні та міжнародні зв'язки, здійснювати науковий та інформаційний обмін, розробляти рекомендації щодо вдосконалення банківського бізнесу. З цією метою банки створюють неприбуткові спілки-асоціації, які не ведуть ні банківської, ні підприємницької діяльності і не втручаються в діяльність банків — членів асоціації.

2.2. Процедура державної реєстрації банку

Першим етапом державної реєстрації банку є подача до територіального управління НБУ за місцем створення банку пакета документів, до якого входять:

- заява про реєстрацію банку за підписом уповноваженої засновником особи (саме вона і подає ці документи) або голови спостережної ради;
- установчий договір, підписаний засновниками (учасниками) банку та засвідчений їхньою печаткою. Підписи фізичних осіб засновників (учасників) засвідчуються в нотаріальному порядку;
- статут банку, затверджений установчими зборами і підписаний головою правління банку;
- протокол установчих зборів, підписаний головою та секретарем про створення банку, прийняття статуту, ухвалення спостережної ради банку і ревізійної комісії, призначення голови, бухгалтера та членів правління, а також уповноваженої особи, відповідальної за реєстрацію банку в Національному банку;
- бізнес-план, що визначає види діяльності, які банк планує здійснювати в поточному році, та стратегія на три роки (окремо на кожний);
- відомості про склад спостережної ради, правління (ради директорів), ревізійної комісії;
- документи, що дають можливість установити бездоганність ділової репутації голови, його заступників і членів спостережної ради;
- угода про передавання приміщення у власність для розміщення банку;
- документи, що засвідчують професійну придатність і бездоганну ділову репутацію голови, його заступників, членів правління або ради директорів, головного бухгалтера, його заступників;
- висновок аудиторської фірми за підсумками перевірки фінансової звітності юридичних осіб — учасників банку;
- установчі документи учасників банку і копії свідоцтв про їх державну реєстрацію.

Ціла низка документів стосується фізичних осіб — учасників банку. Інформація цих документів підтверджує наявність доходів, достатніх для внесення

ня коштів до статутного капіталу. Окремо формуються документи на учасників банку (юридичних і фізичних) для отримання дозволу на придбання істотної участі в банку. Територіальне управління НБУ за місцезнаходженням банку в місячний термін з дати отримання повного пакета документів готує висновок про:

- загальну оцінку фінансового стану, платоспроможність учасників банку і ділову репутацію учасників, які матимуть істотну участь у банку, наявність власних коштів для внесення до статутного капіталу;
- наявність приміщення, придатного для розміщення банку обладнання касового вузла;
- ділову репутацію голови, його заступників і членів спостережної ради банку, членів правління і головного бухгалтера його заступників;
- професійну придатність голови, його заступників і членів правління (ради директорів) і головного бухгалтера та його заступників;
- відповідність установчих документів банку вимогам чинного законодавства.

Зробити висновок за переліченими напрямками досить складно. Для спрощення цієї процедури в Положенні про порядок створення і державної реєстрації банків, відкриття їхніх філій, представництв, відділень наведено досить детальний перелік документів, зміст яких фіксує потрібну інформацію, яка в процесі опрацювання аналізується та узагальнюється. Повний пакет документів, а також висновок територіального управління Національного банку, до якого додається таблиця формування статутного капіталу, засвідчена підписами керівних осіб банку (голови правління, головного бухгалтера) та печаткою, подається до Національного банку України.

Документи для реєстрації банку розглядаються Генеральним департаментом банківського нагляду і подаються Комісії НБУ з питань нагляду та регулювання діяльності банку.

Рішення про державну реєстрацію банку або відмову в цьому Національний банк приймає не пізніше ніж за три місяці з часу подання повного пакета документів. Протягом цього періоду на засіданні Правління НБУ кандидати на посади голови правління і головного бухгалтера проходять співбесіду з членами Комісії Національного банку.

Реєстрація банку супроводжується відповідним записом у Державному реєстрі банку. Свідоцтво про реєстрацію видається банку протягом трьох робочих днів після прийняття відповідного рішення Національним банком.

Відмова в державній реєстрації банку підтверджується вмотивованим рішенням НБУ, копія якого надсилається вповноваженій особі.

Рішення про реєстрацію банку надсилається листом уповноваженій особі банку та територіальному управлінню НБУ. Лист підписує директор Генерального департаменту банківського нагляду. До листа додається статут зареєстрованого банку, титульна сторінка, яку засвідчує підписом заступник Голови і відбитком печатки Національного банку України.

2.3. Облікова процедура реєстрації банку та змін до статутного капіталу

Обов'язковою умовою формування повного пакета документів, що подають до територіального управління Національного банку за місцем створення банку, є подання копії звіту про наслідки підписки на акції (для банку, що створюється в формі відкритого акціонерного товариства). Звіт повинен бути зареєстрованим Державною комісією з цінних паперів і фондового ринку з наданням переліку акціонерів банку в розрізі такої інформації щодо кожного: найменування акціонера, його місцезнаходження, платіжні реквізити, паспортні дані (для фізичних осіб), кількість акцій, на які він підписався, їхня загальна вартість і частка в статутному капіталі банку. Якщо банк створюється як товариство з обмеженою відповідальністю або як кооперативний банк, то в статуті банку має бути інформація про кількість часток, паїв у статутному капіталі, розмір часток кожного з учасників. За умови створення банку як акціонерного товариства до статуту банку включають відомості про види акцій (прості, привілейовані), їхню номінальну вартість, форму випуску (документарна чи бездокументарна), кількість акцій, що купують засновник й акціонер, строк і порядок виплати частки заробленого прибутку (дивідендів), що проводиться один раз на рік за підсумками року. Діє таке обмеження щодо привілейованих акцій: сума їх випуску не може перевищувати 10 % статутного капіталу банку — акціонерного товариства.

Незалежно від форми новостворюваного банку в територіальному управлінні Національного банку (за місцем створення банку) відкривається накопичувальний рахунок, на якому акумулюються кошти учасників і акціонерів для формування статутного капіталу банку. Сума підписного капіталу, тобто обсяг капіталу, на який отримано письмові зобов'язання акціонерів (пайовиків) банку на внесення коштів за підпискою на акції (паї) повинна бути перерахована учасниками банку або вповноваженою засновниками особою на накопичувальний рахунок установи Національного банку не пізніше ніж за 15 днів до закінчення тримісячного терміну розгляду документів щодо реєстрації банку. До дати реєстрації банку учасники повинні сплатити кошти в розмірі підписного капіталу, визначеного установчим договором, але не нижче від мінімально встановлених нормативів.

Безумовно, до моменту реєстрації банку жодних бухгалтерських записів не виконується. Тільки після реєстрації банку в територіальному управлінні Національного банку за місцезнаходженням новоствореного банку йому відкривається кореспондентський рахунок. На цей рахунок не пізніше від наступного дня після його відкриття перераховуються кошти з накопичувального рахунка, які й утворюють статутний капітал банку, обсяг якого обліковується за балансовим рахунком 5000 П «Зареєстрований статутний капітал банку».

Важливо розуміти, що сальдо цього рахунка відповідає розміру статутного капіталу, зафіксованого в установчих документах, і дорівнює сумарній номінальній вартості випущених акцій хоч можливо акціонери й учасники на момент реєстрації банку внесли не повну суму підписного капіталу, що законо-

давством не заборонено. Саме з метою відображення в обліку суми зареєстрованого, але не сплаченого акціонерами (учасниками) банку статутного капіталу, використовується механізм запису за контрпасивним рахунком 5001 «Несплачений зареєстрований статутний капітал».

З огляду на облікові правила записи за вказаним контрпасивним рахунком виконуються за схемою активного рахунка, тобто:

- за дебетом рахунка обліковують суми зареєстрованого, але не сплаченого капіталу в кореспонденції з рахунком 5000 «Зареєстрований статутний капітал банку»;
- за кредитом рахунка обліковуються суми, сплачені акціонерами, в кореспонденції з рахунками грошових коштів.

Викладене вище узагальнює перше правило обліку статутного капіталу.

Друге правило стосується обліку емісійних різниць, тобто перевищення суми коштів, отриманих від первинного випуску власних акцій (інших корпоративних прав) над їх номіналом.

Важливо знати, що в період первинного випуску акцій їх можна розмістити або за номіналом, або ж за ціною, яка перевищує номінал, що зумовлює виникнення емісійних різниць.

Утім за рахунком 5000 «Зареєстрований статутний капітал» вартість розміщених акцій ураховується тільки за номіналом. Для обліку емісійних різниць призначено рахунок 5010 П «Емісійні різниці»:

- за кредитом рахунка проводяться суми позитивної різниці при первинному та дальшому розміщенні акцій;
- за дебетом — суми списання різниці між ціною викупу та номінальною вартістю акцій у разі викупу власних акцій (у межах залишку за рахунком).

Зміст першого і другого правил обліку статутного капіталу узагальнює бухгалтерське проведення, що виконується після державної реєстрації банку:

- на обсяг коштів, акумульованих акціонерами (засновниками) на накопичувальному рахунку в установі Національного банку:

дебет рахунка 1200 А «Кореспондентський рахунок банку в Національному банку України»;

- на суму зареєстрованого, але ще не сплаченого акціонерами статутного капіталу:

дебет рахунка — 5001 КП «Несплачений зареєстрований статутний капітал банку»;

- на суму зареєстрованого статутного капіталу банку:
кредит рахунка 5000 П «Зареєстрований статутний капітал банку»;
- на суму емісійних різниць (у разі розміщення акцій за ціною, вищою за їх номінальну вартість):

кредит рахунка 5010 «Емісійні різниці».

Відображення операцій за рахунками групи 500 «Статутний капітал банку» та 501 «Емісійні різниці» здійснюється тільки на балансі банку — юридичної особи.

Розпочинаючи діяльність, банк націлюється на ведення ефективного прибуткового банківського бізнесу, зміцнення фінансової стабільності, підви-

щення конкурентоспроможності на міжбанківському ринку капіталів. Великою мірою це залежить від рівня капіталізації банку, обсягу його статутного капіталу, що активізує намагання банку збільшити статутний капітал способом додаткового випуску акцій чи збільшення часток (паїв). Зміни, що вносяться, набувають чинності після здійснення відповідного запису до Державного реєстру банків. Згадуваним вище Положенням передбачено перелік документів, що їх зобов'язаний подати банк до Національного банку в місячний термін після прийняття загальними зборами акціонерів, учасників або пайовиків рішення про внесення до статуту в зв'язку зі збільшенням статутного капіталу.

Процедура перереєстрації статутного капіталу майже така сама, як і реєстрації банку. Однак банк уже має відкритий у НБУ кореспондентський рахунок, тому кошти, унесені учасниками в рахунок сплати акцій (паїв, часток), перераховуються саме на цей рахунок.

Перед реєстрацією змін до статутного банку в зв'язку зі збільшенням статутного капіталу в системі бухгалтерського обліку виконують такі записи:

— на суму попередніх внесків до статутного капіталу;
дебет рахунка 1200 А «Кореспондентський рахунок банку» в Національному банку України»;
кредит рахунка 3630 П «Внески за незареєстрованим статутним капіталом».

Після реєстрації змін до статутного капіталу — на суму фактично отриманих внесків:

дебет рахунка 3630 П «Внески за незареєстрованим статутним капіталом»;
кредит рахунка 5000 П «Зареєстрований статутний капітал банку»;
кредит рахунка 5010 П «Емісійні різниці».

Одночасно на суму, що залишилася несплаченою і яку відповідно до чинного законодавства необхідно внести протягом року з часу реєстрації змін, виконується запис:

дебет рахунка 5001 КП «Несплачений зареєстрований статутний капітал банку»;
кредит рахунка 5000 П «Зареєстрований статутний капітал банку».

Факт отримання внесків за зареєстрованими змінами до статутного капіталу фіксує проведення:

дебет рахунків грошових коштів;
кредит рахунків 5001, 5010.

Кошти, отримані філією за реалізовані акції, зараховуються на рахунок 3641 П «Кредиторська заборгованість за розрахунками за цінними паперами для банку». Далі вони підлягають перерахуванню банку — юридичній особі через рахунки групи 390 «Розрахунки між філіями банку для формування статутного капіталу». Отримавши від філії відповідні документи на підтвердження фактів реалізації акцій, банк — юридична особа зараховує кошти на свої рахунки.

2.4. Облік власних акцій, викуплених у акціонерів

Акції власної емісії (частки, паї) можуть бути предметом викупу з подальшим їх розміщенням або анулюванням.

У системі бухгалтерського обліку викуплені акції обліковуються за рахунком 5002 КП «Власні акції (частки, паї), що викуплені в акціонерів (учасників)».

Процедура викупу акцій (часток, паїв) здійснюється за такими правилами:

1. За рахунком 5002 викуплені акції (частки, паї) обліковуються за їхньою номінальною вартістю.

2. Викуп власних акцій в акціонерів банку за ціною, що перевищує їхню номінальну вартість, допускається в межах залишку за рахунком 5010 «Емісійні різниці».

3. Якщо акції викупувються за ціною, нижчою від їх номінальної вартості, то за кредитом рахунка 5010 «Емісійні різниці» відображається сума перевищення номінальної вартості всього обсягу викуплених акцій над ціною їх викупу.

4. При недостатності залишку коштів за рахунком 5010 «Емісійні різниці» та потреби викупити акції за ціною, вищою від номіналу, джерелом покриття різниці (між ціною викупу і номіналом) виступає нерозподілений прибуток минулих років (рахунок 5030 П) або кошти інших фондів банку (рахунок 5022 П).

5. Викуплені акції мають бути розміщені серед нових акціонерів протягом року з дня їх викупу. Якщо це зробити не вдається, то банк береться до процедури реєстрації змін у статутному капіталі в бік зменшення його розміру.

Тепер перелічені описові правила переведемо на мову бухгалтерського обліку через відповідні бухгалтерські проведення.

Правило 1

дебет рахунка 5002 «Власні акції (частки, паї), що викуплені в акціонерів (учасників)»;

кредит рахунків грошових коштів.

Правило 2

• на номінальну вартість викуплених акцій:

дебет рахунка 5002 КП «Власні акції (частки, паї), що викуплені в акціонерів (учасників)»;

• на суму перевищення ціни викупу над їхньою номінальною вартістю:

дебет рахунка 5010 П «Емісійні різниці»;

• на суму коштів, сплачених за викуплені акції:

кредит рахунків грошових коштів.

Правило 3

• на номінальну вартість викуплених акцій:

дебет рахунка 5002 КП «Власні акції (частки, паї), що викуплені в акціонерів (учасників)»;

- на суму перевищення номінальної вартості всіх викуплених акцій над їхньою ціною викупу:

кредит рахунка 5010 П «Емісійні різниці»;

- на суму сплачених грошових коштів:

кредит рахунків грошових коштів.

Правило 4

- на номінальну вартість викуплених акцій:

дебет рахунка 5002 КП «Власні акції (частки, паї) що викуплені в акціонерів (учасників)»;

- на суму перевищення ціни викупу акцій над їхньою вартістю в межах залишку за рахунком 5010 «Емісійні різниці»:

дебет рахунка 5010 «Емісійні різниці»;

- на суму перевищення ціни викупу акцій над їхньою вартістю за браком залишку покриття різниці за рахунком 5010 «Емісійні різниці»:

дебет рахунка 5030 П «Нерозподілені прибутки минулих років» або дебет рахунка 5022 П «Інші фонди банку».

Правило 5

- на загальну вартість анульованих акцій:

дебет рахунка 5000 П «Зареєстрований статутний капітал банку»;

кредит рахунка 5002 КП «Власні акції (частки, паї), що викуплені в акціонерів (учасників)». У разі відображення в обліку процедури повторного розміщення акцій, що обліковувались як викуплені в акціонерів (учасників), бухгалтерські записи мають зафіксувати:

- 1) отримання грошових коштів за реалізовані акції (дебетуються рахунки грошових коштів);

- 2) закриття залишку за рахунком 5002 (рахунок кредитується);

- 3) відображення емісійних різниць за умови, що ціна вища від номіналу (кредитується рахунок 5010);

- 4) відображення зменшення залишку за рахунком 5010 за умови розміщення акцій за ціною, нижчою від їхнього номіналу (дебетується рахунок 5010).

За матеріалом цього розділу ми проводили записи за двома контрпасивними рахунками, а саме — 5001 КП «Несплачений зареєстрований статутний капітал банку» та 5002 КП «Власні акції (частки, паї), що викуплені в акціонерів (учасників)». Як відомо, залишок за контрпасивними рахунками регулює відповідну статтю пасиву балансу. В нашому випадку це зареєстрований статутний капітал банку, що обліковується за рахунком 5000 П.

Механізм регулювання описує таке правило: у балансі банку зареєстрований статутний капітал обліковується в розрізі:

- сплаченої зареєстрованої його частини;

- несплаченої зареєстрованої частини;

- вартості акцій (часток, паїв), викуплених у акціонерів (учасників).

Ця процедура обліку здійснюється завдяки записам за контрпасивними рахунками 5001 і 5002. Водночас методика обліку статутного капіталу передбачає формування додаткової інформації щодо вартості акцій у розрізі їх видів, а саме: простих, привілейованих і акцій, викуплених у акціонерів. Необхідно

також володіти інформацією щодо кількості акцій, які належать кожному окремому акціонерові.

Отримання такої інформації забезпечується в підсистемі аналітичного обліку таким способом:

до балансового рахунка 5000 П «Зареєстрований статутний капітал банку» відкриваються такі окремі аналітичні рахунки:

5000.1 — призначений для обліку вартості простих акцій;

5000.2 — призначений для обліку вартості привілейованих акцій;

5000.3 — призначений для обліку акцій, викуплених у акціонерів.

Підсумок їх кредитового залишку становить загальну суму зареєстрованого статутного капіталу, що обліковується за рахунком 5000 П. Отже, ще раз наголосимо, що статутний капітал залежно від форми реєстрації банку поділяється на акції, частки, паї. Належна кожному акціонерові вартість акцій, частки чи паю фіксується в реєстрі акціонерів.

2.5. Облік інших складових капіталу банку

Усі елементи балансового капіталу банку обліковуються за рахунками класу 5 «Капітал банку» чинного Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України. Крім відомого вже статутного капіталу (рахунки групи 500 «Статутний капітал банку») і емісійних різниць (група 501), у класі 5 «Капітал банку» виокремлено інші групи рахунків, призначені для обліку таких складників капіталу:

502 «Загальні резерви та фонди банку»:

- 5020 П «Загальні резерви»;
- 5021 П «Резервні фонди»;
- 5022 П «Інші фонди банку»;

503 «Результати минулих років»:

- 5030 П «Нерозподілені прибутки минулих років»;
- 5031 А «Непокриті збитки минулих років»;

504 «Результати звітного року, що очікують затвердження»:

- 5040 П «Прибуток звітного року, що очікує затвердження»;
- 5041 А «Збиток минулого року, що очікує затвердження»;

510 «Результати переоцінки»:

- 5100 П «Результати переоцінки основних засобів»;
- 5101 П «Результати переоцінки нематеріальних активів»;
- 5102П «Результати переоцінки цінних паперів у портфелі на продаж»;
- 5103 П «Результати переоцінки інвестицій в асоційовані та дочірні компанії»;
- 5104 П «Результати переоцінки за операціями хеджування».

Записи за рахунками груп 502, 503, 504 здійснюються в процесі формування інформації про фінансові результати за підсумками фінансового року і

стосуються процедури відображення в обліку, напрямів розподілу результату, затверджених зборами акціонерів. Детальніше ці питання буде розглянуто в наступній темі, оскільки вони пов'язані з механізмом закриття залишків за рахунками класу 6 «Доходи» та класу 7 «Витрати».

Записи за рахунками групи 510 «Результати переоцінки» пов'язані з використанням в облікових процедурах правил обліку активів за справедливою, ринковою вартістю, що передбачено міжнародними стандартами бухгалтерського обліку. До цих питань будемо повертатися щоразу, вивчаючи облікові процедури за операціями банку з цінними паперами, основними засобами.

Варто звернути увагу на один досить важливий момент. У системі бухгалтерського обліку оперують категорією «балансовий капітал», що означає відображення складників капіталу в системі рахунків класу 5 «Капітал банку». Водночас у нормативно-правових активах з банківської діяльності використовують поняття регулятивного капіталу як важливого показника діяльності банків, основне призначення якого полягає в покритті негативних наслідків, різноманітних ризиків, які банки беруть на себе в процесі діяльності та забезпечення захисту вкладів, фінансової стійкості та стабільності банку.

Регулятивний капітал, на відміну від балансового, є розрахунковою величиною і складається з основного (першого рівня) капіталу та додаткового (другого рівня) капіталу.

Основний капітал — більш сталий, не підлягає передаванню, перерозподілу та повинен повністю покривати поточні збитки.

Основний капітал (першого рівня) охоплює такі елементи:

- фактично сплачений зареєстрований статутний капітал;
- розкриті резерви, що створені за рахунок прибутку;
- дивіденди, спрямовані на збільшення статутного капіталу;
- емісійні різниці;
- резервні фонди, що створюються відповідно до законів України;
- загальні резерви, що створюються під невизначений ризик під час проведення банківських операцій;
- прибуток минулих років;
- прибуток минулих років, що очікує на затвердження.

Додатковий капітал (другого рівня) складається з таких елементів:

- резервів під стандартну заборгованість інших банків;
- резервів під стандартну заборгованість клієнтів за кредитними операціями банків;
- результатів переоцінки основних засобів;
- прибутку поточного року.

Економічний зміст усіх наведених понять, які є безумовно новими для вас, розкриється в повному обсязі перед тими, хто сумлінно вивчатиме облік у банках протягом усього курсу.

Контрольні питання.

1. Структура банківської системи України.
2. Склад капіталу банку і відображення його елементів за класом 5 Плану рахунків бухгалтерського обліку банків.
3. Характеристика рахунків, призначених для обліку капіталу банку.
4. Облік сум несплаченого та сплаченого зареєстрованого статутного капіталу банку.
5. Особливості записів за контрпасивними рахунками в процесі обліку капіталу банку.
6. Облік операцій з акціями власної емісії в процесі державної реєстрації банку.
7. Визначення емісійних різниць і приклади їх обліку в банку.
8. Облік розрахунків з акціонерами за несплаченим статутним капіталом.
9. Облік операцій з нарахування дивідендів і розрахунків з акціонерами.
10. Облік операцій викупу власних акцій банку, що перебувають у власності акціонерів (викуп, розміщення, анулювання).

Тема 3. Облік доходів і витрат банку

1. Класифікація доходів і витрат банку та відображення класифікаційних груп у Плані рахунків бухгалтерського обліку банків.
2. Облік доходів і витрат на основі базових принципів МСБО.
3. Правила обліку доходів (витрат).
4. Облік формування резервів під заборгованість за нарахованими доходами.
5. Облік часткового або повного погашення боржником заборгованості за нарахованими доходами.
6. Податковий облік у банках.
7. Порядок закриття рахунків доходів і витрат. Визначення фінансового результату діяльності банку.

3.1. Класифікація доходів і витрат банку та відображення класифікаційних груп у Плані рахунків бухгалтерського обліку банків

Метою діяльності банку, як і кожного суб'єкта господарювання, є отримання прибутку. Ідеться про позитивний результат діяльності банку як перевищення зароблених доходів над понесеними витратами. Отже, економічний результат діяльності банку (прибуток чи збиток) визначається різницею між доходами та витратами за період з 1 січня до 31 грудня поточного року. Дохо-

ди та витрати — це складові економічного результату. Природно, розвиваючи діяльність, банк прагне володіти активами, здатними приносити дохід, проте уникнути витрат неможливо. Передусім це — необхідна умова формування ресурсної бази, утримання банку, розрахунків із працівниками, здійснення банківських операцій, які в майбутньому зумовлять отримання доходу.

Доходи — це збільшення економічних вигід, яке являє собою збільшення активів або зменшення зобов'язань, що обумовлює зростання власного капіталу (без урахування зростання капіталу за рахунок внесків акціонерів).

Відповідно, витрати — це зменшення економічних вигід, яке відбувається у вигляді вибуття активів чи збільшення зобов'язань, що призводить до зменшення власного капіталу (за винятком скорочення капіталу внаслідок його вилучення чи розподілу власниками). Для відображення в системі рахунків сум доходів (витрат) необхідно пересвідчитись у додержанні таких умов:

- заборгованість за активами та зобов'язаннями банку є реальною;
- фінансовий результат операції, пов'язаної з наданням (отриманням) послуг, можна достовірно оцінити.

Кожний вид доходу і витрат відображається в системі рахунків окремо. Усі доходи (витрати) розглядаються з позиції напрямів діяльності банку, за якими вони отримані чи понесені. Іншими словами, доходи і витрати виникають за операційною, інвестиційною та фінансовою діяльністю банку. За операційною діяльністю виникають такі доходи і витрати: процентні; комісійні; прибутки (збитки) від торговельних операцій; дохід у вигляді дивідендів; витрати на формування спеціальних резервів банку; доходи від повернення раніше списаних активів; інші операційні доходи і витрати; загальні адміністративні витрати; податок на прибуток; непередбачені доходи і витрати. За результатом інвестиційної діяльності банк визнає:

- доходи (витрати) за операціями з реалізації (придбання) інвестиційних цінних паперів;
- доходи (витрати) за операціями зі збільшення (зменшення) інвестицій у дочірні установи;
- доходи (витрати) від реалізації (придбання) основних засобів і нематеріальних активів.

За результатами операцій, пов'язаних із фінансовою діяльністю, банк визнає:

- доходи (витрати) за операціями з цінними паперами власного боргу;
- доходи (витрати) за субординованим боргом,
- дивіденди, сплачені протягом звітного періоду;
- доходи за результатами випуску інструментів власного капіталу.

Найбільшу питому вагу в обсягах доходів (витрат) банку мають процентні доходи (витрати), отримані (сплачені) банком за використання грошових коштів, їх еквівалентів, сум, що заборговані (залучені банком). Суми процентних доходів (витрат) обчислюються пропорційно часу і сумі активу або зобов'язання виходячи з бази нарахування.

У банківській практиці за базу нарахування може вибиратися один із трьох варіантів, кожен з яких ґрунтується на кількості днів, що беруться до розрахунку, а саме:

— урахується фактична кількість днів у місяці нарахування та в році нарахування — варіант факт/факт;

— урахується фактична кількість днів у місяці нарахування, але в році умовно — 360 днів — варіант факт/360;

— умовно до розрахунку в місяці нарахування беруть 30, у році — 360 днів — варіант 30/360.

Комісійні доходи і витрати виникають за наданими (отриманими) послугами. Як правило, комісії є фіксованими. Їх також можна обчислювати пропорційно сумі активу або зобов'язання. Як бачимо, часові терміни, як за процентними доходами (витратами), не враховуються. До комісійних доходів (витрат) належить плата: за розрахунково-касове обслуговування; за здійснення операцій з купівлі-продажу іноземної валюти; за операціями з цінними паперами від імені третіх осіб; за надання гарантій, зобов'язань з кредитування.

Інші види доходів (витрат) відповідають економічному змісту розділу, за яким вони обліковуються. Так, прибутки (доходи) і збитки (витрати) від торговельних операцій характеризують результат від операцій з купівлі (продажу) різних фінансових інструментів і обліковуються за такими рахунками розділу 62 «Результати від торговельних операцій»:

6203 АП «Результат від торговельних операцій з цінними паперами в торговому портфелі банку»;

6204 АП «Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами»;

6209 АП «Результат від торговельних операцій з іншими фінансовими інструментами».

Витрати на формування спеціальних резервів банку (р. 77) пов'язані з процедурою створення резервів під можливі втрати банків у разі здійснення активних операцій у зв'язку зі зменшенням корисності активів і списання безнадійних активів з балансу банку.

Навпаки, доходи від повернення раніше списаних активів пов'язані з отриманням коштів, що надійшли в рахунок погашення заборгованості, яка попередньо вже була визнана банком, безнадійною щодо отримання.

Інші операційні доходи і витрати (р. 63, 73) зумовлені операціями, які не пов'язані ані з інвестиційною, ані з фінансовою діяльністю. До них зокрема належать:

- доходи (витрати) від оперативного лізингу;
- витрати на аудит;
- витрати на інкасацію;
- неустойки (штрафи, пені), що отримані (сплачені) за банківськими операціями.

3.2. Облік доходів і витрат на основі базових принципів МСБО

Визнані банком доходи і витрати відображаються в обліку з застосуванням принципу нарахування та відповідності. Конкретизацію механізмів зазначених принципів банк описує обліковою політикою.

Утім з огляду на принцип нарахування в системі бухгалтерського обліку нараховані доходи (витрати) відображаються один раз на місяць (якщо програмний продукт дозволяє, то ця операція фіксується щодня).

За процедурою відображення записів за рахунками рахунки нарахованих доходів — активні і несуть інформацію щодо сум доходів, які банк повинен отримати за настання строків сплати. Відповідно, рахунки нарахованих витрат — пасивні й узагальнюють інформацію щодо сум, які підлягають сплаті. Економічний зміст принципу нарахування полягає в тому, що доходи і витрати банку в обліку фіксуються за фактом зароблення доходу чи виникнення зобов'язання, а не за фактом отримання чи сплати грошових коштів. Принцип нарахування передбачає: 1) визнання результату операції протягом періоду її здійснення; 2) відображення операції у фінансовій звітності того періоду, в якому її проведено; 3) формування інформації про зобов'язання до оплати (кредитове сальдо рахунків нарахованих витрат) і про суми до отримання (дебетове сальдо рахунків нарахованих доходів).

Рахунки нарахованих доходів (дебет рахунків) кореспондують з рахунками класу 6 «Доходи» (кредит рахунків), а рахунки нарахованих витрат (кредит рахунків) кореспондують з рахунками класу 7 «Витрати» (дебет рахунків). Це означає, що в класі 6 «Доходи» обліковуються як реально отримані доходи, так і суми нараховані, котрі підлягають отриманню відповідно до строків, передбачених угодами. З іншого боку, обсяг витрат банків формують суми фактично сплачених витрат, понесених витрат на суми нарахованих витрат, що підлягають сплаті з огляду на зобов'язання банку. Облік операцій за принципом нарахування здійснюється в межах дії принципу обережності. Мета застосування цього принципу — недопущення переоцінки активів чи доходів, з одного боку, і недопущення фактів переоцінки видатків чи пасивів — з другого.

Трапляються випадки, коли достовірно оцінити обсяг заробленого доходу від надання послуг неможливо. У цьому разі дохід визнається та відображається в обліку в сумі, яка відповідає вже понесеним витратам і підлягає відшкодуванню. У такий спосіб в обліковій процедурі банку забезпечується додержання принципу відповідності. Якщо в банку обліковується актив, який приносить дохід протягом кількох звітних періодів, то завдяки використанню принципу нарахування доходи визнаються способом систематичного їх розподілу між усіма періодами з помісячним періодом нарахування.

Для прикладу проаналізуємо зміст такої банківської операції:

Банк А надав кредит юридичній особі — клієнтові банку на 6 місяців. Наприкінці дії угоди клієнт повинен сплатити банкові процентні доходи в сумі 120000грн. Реальні грошові кошти банк отримає через 6 місяців після дати надання кредиту. Щомісяця в обліку відображається операція з нарахування доходу в сумі 20 000 грн., що відповідає бухгалтерському проведенню:

Дебет рахунків нарахованих доходів;
Кредит рахунків класу 6 «Доходи».

За наведеним проведенням чітко простежуються два важливих методичних підходи за процедурою обліку нарахованих доходів.

Перший. Рахунки нарахованих доходів передбачено за всіма групами рахунків, за якими обліковуються активи, використовуючи які, банк імовірно отримає доходи. Рахунки нарахованих доходів виділено за класами 1, 2, 3 чинного плану рахунків.

Другий. Рахунки нарахованих доходів кореспондують з відповідними рахунками класу 6 «Доходи». Вибираючи рахунок доходів для кореспонденції, слід урахувувати зміст операції, за якою нараховується дохід. Наприклад, нараховуються доходи за кредитом у поточну діяльність, який наданий суб'єктові господарювання. Даний вид кредитів обліковується за групою 206 «Кредити в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання». Оскільки цей вид активів (кредити надані), пов'язаний з імовірністю отримання доходу, то в групі 206 виділено рахунок 2068 А «Нараховані доходи за кредитами в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання». За процедурою нарахування доходу рахунок 2068 кореспондує з кредитом рахунка 6026 «Процентні доходи за кредитами в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання. Як бачимо, рахунки 2068 і 6026 за змістом операції (кредити, що надані суб'єктам господарювання в поточну діяльність), щодо якої виконується нарахування доходів, збігаються з назвою групи 206. Увага: усі номери рахунків нарахованих доходів мають четверту цифру 8.

Підкреслимо, що викладене повною мірою стосується кореспонденції рахунків класу 7 «Витрати» з рахунками нарахованих витрат.

3.3. Правила обліку доходів (витрат)

Загальні правила бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України затверджено ПП НБУ від 18.06.03 за № 255. Зміни до зазначеної постанови затверджено ПП НБУ від 17.06.04 за № 279.

Усі доходи банку з огляду на ймовірність їх сплати боржником поділяються:

- на нараховані доходи, що фіксують суму, належну до отримання за настання строків, визначених угодами. Тож за рахунками нарахованих доходів обліковуються ті суми, строки погашення яких ще не настали (обліковуються за рахунками класів 1, 2, 3);
- прострочені нараховані доходи виникають у разі непогашення боржником заборгованості за нарахованими доходами в строк, передбачений угодою. На рахунках прострочених нарахованих доходів класів 1, 2, 3 (вони передбачені за тими самими групами рахунків, за якими обліковуються нараховані доходи за відповідним активом) несплачені в строк суми починають обліковуватися наступного робочого дня;

- сумнівні нараховані доходи визнаються у випадках, коли банк не має впевненості в їх сплаті з огляду на незадовільний фінансовий стан боржника та непогашеним заборгованості за основним боргом, щодо якого ці доходи нараховуються;

- безнадійні нараховані доходи списуються з балансу за рахунок сформованих резервів, коли ймовірність їх сплати практично неможлива (значне погіршення фінансового стану боржника, його збиткова діяльність).

Перелічені категорії щодо нарахованих доходів відображаються в таких правилах обліку доходів:

1. Обліковий запис з нарахування доходів (витрат) здійснюється не рідше від одного разу на місяць таким проведенням:

дебет

- за нарахованими доходами:

дебет рахунків нарахованих доходів;

кредит рахунків класу 6 «Доходи»;

- за нарахованими витратами:

дебет рахунків класу 7 «Витрати»;

кредит рахунків нарахованих витрат.

Обов'язкова умова — відповідність рахунків нарахованих доходів (витрат) і рахунків класу 6 і класу 7 назві активу чи зобов'язання, щодо яких виконується операція з нарахування.

Наприклад, нарахування процентних доходів здійснюється за кредитом групи 206 «Кредити в поточну діяльність, що надані суб'єктами господарювання». Цій процедурі відповідає бухгалтерський запис:

дебет рахунка 2068 А «Нараховані доходи за кредитами в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання»;

кредит рахунка 6026 П «Процентні доходи за кредитами в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання».

2. Якщо доходи (витрати) отримані (сплачені) на дату складання балансу, то суми не обов'язково проводити через рахунки нарахованих доходів (витрат), тобто в обліку фіксується запис:

дебет рахунка 2600 П «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання»;

кредит рахунка 6026 П «Процентні доходи за кредитами в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання».

Економічний зміст операції: позичальник сплатив проценти за кредит, наданий на поточні потреби за поточний місяць у цьому самому місяці.

3. Статті доходів (витрат) за тими самими операціями протягом року не згортаються.

4. На нетто-основі обліковуються доходи (витрати), що виникають у наслідок здійснення торговельних операцій (група рахунків 620 «Результат від торговельних операцій»).

5. Облік доходів (витрат) ведеться наростаючим підсумком з 1 січня до 31 грудня поточного року. Станом на 1 січня наступного року перевищення загальної суми доходів над загальною сумою витрат або загальної суми витрат над загальною сумою доходів починає обліковуватися відповідно за рахунком

5040 П (Прибуток звітнього року, що очікує затвердження» або 5041 А Збиток звітнього року, що очікує затвердження».

6. Отримані доходи та сплачені витрати, які належать до майбутніх періодів, обліковуються як доходи (витрати) майбутніх періодів за рахунками відповідно 3600 і 3500.

7. У разі непогашення заборгованості за нарахованими доходами в строки, визначені угодами, наступного банківського робочого дня така заборгованість починає обліковуватись як прострочені нараховані доходи:

дебет рахунка 2069 А «Прострочені нараховані доходи за кредитами в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання»;

кредит рахунка 2068 А «Нараховані доходи за кредитами в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання».

8. У разі визнання заборгованості за нарахованими доходами сумнівною щодо погашення (як правило, несплата перевищує 30 календарних днів), вона починає обліковуватись на рахунках обліку сумнівної заборгованості за нарахованими доходами, а саме:

1780 А «Сумнівна заборгованість за нарахованими доходами за міжбанківськими операціями»;

2480 А «Сумнівна заборгованість за нарахованими доходами за операціями з клієнтами»;

3589 А «Сумнівна заборгованість за іншими нарахованими доходами».

Отже, облік нарахованих і прострочених нарахованих доходів ведеться в розрізі активів. На момент визнання заборгованості сумнівною втрачається сенс такого обліку, тому сумнівна заборгованість обліковується тільки за укрупненими групами операцій (міжбанківські, операції з клієнтами, інші операції).

9. Визнання заборгованості за нарахованими доходами сумнівною не призупиняє процес дальшого нарахування процентних доходів. Але суми нарахованих доходів обліковуються на позабалансових рахунках способом здійснення таких бухгалтерських записів:

дебет рахунка 9602 А «Нараховані та нестримані доходи за операціями з банками»;

дебет рахунка 9603 А «Нараховані та нестримані доходи за операціями з клієнтами»;

кредит рахунків групи 991.

Критерії, строки та порядок визнання заборгованості за нарахованими доходами сумнівною та безнадійною визначаються обліковою політикою банку відповідно до нормативно-правових актів НБУ, складених з урахуванням вимог законодавства України.

3.4. Облік формування резервів під заборгованість за нарахованими доходами

Планом рахунків не передбачено окремі рахунки для обліку безнадійної заборгованості. І це зрозуміло: немає сенсу обліковувати суми, імовірність

сплати яких практично нульова. По суті, така дія може призвести тільки до збитку. Проте, обліковуючи доходи за принципом нарахування, банки повинні чітко додержувати принципу обачності, що узагальнюється через застосування в бухгалтерському обліку методів оцінки. Тобто всі суми нарахованих доходів ніби «просвічуються» на предмет сплати за настання строків. Безперечно, факт визнання нарахованих доходів сумнівними ставить під сумнів імовірність їх погашення. Саме тому банк формує резерв під заборгованість за нарахованими сумнівними доходами. Відрахування до резервів — витратна стаття банку. Діючи обачно, ліпше визнати витрати з тим, щоб не «прикрашати» фінансові результати. Якщо ж заборгованість все-таки буде погашено, то отримані доходи можна без сумнівів фіксувати як отримані.

Раніше ми навели дев'ять правил обліку доходів. Тож з урахуванням викладених теоретичних аспектів продовжимо перелік цих правил.

Під сумнівну та (або) прострочену заборгованість за нарахованими доходами банк здійснює процедуру формування спеціального резерву, що в обліку відповідає бухгалтерському запису:

дебет рахунка 7720 А «Відрахування в резерв під заборгованість за нарахованими доходами»;

кредит рахунка 1790 КА «Резерви під заборгованість за нарахованими доходами за міжбанківськими операціями»;

кредит рахунка 2490 КА «Резерви під заборгованість за нарахованими доходами за операціями з клієнтами»;

кредит рахунка 3599 КА «Резерви під заборгованість за іншими нарахованими доходами».

Якщо ж заборгованість за нарахованими доходами визнається безнадійною до погашення, то вона списується з балансу за рахунок резервів таким бухгалтерським записом:

дебет рахунків для обліку резервів під заборгованість за нарахованими доходами (1790, 2490, 3599);

кредит рахунків для обліку сумнівної заборгованості за нарахованими доходами (1780, 2480, 3589).

Паралельно сума списаної заборгованості за нарахованими доходами починає обліковуватися на позабалансових рахунках, що відображається записом:

дебет рахунка 9600 А «Списана за рахунок спеціальних резервів заборгованість за нарахованими доходами за операціями з банком»;

дебет рахунка 9601 А «Списана за рахунок спеціальних резервів заборгованість за нарахованими доходами за операціями з клієнтами»;

кредит рахунків групи 991.

Дальше нарахування доходів банк не призупиняє, але нараховані суми обліковує на позабалансових рахунках записами, наведеними в правилі 9 (підрозд. 3.3).

3.5. Облік часткового або повного погашення боржником заборгованості за нарахованими доходами

За настання строку сплати боржник повинен погасити суми, що обліковуються як нараховані доходи. Факт отримання коштів підтверджує бухгалтерське проведення:

дебет рахунків грошових коштів;
кредит рахунків нарахованих доходів.

Якщо погашається заборгованість, що вже винесена на прострочення, то в обліку складається запис:

дебет рахунків грошових коштів;
кредит рахунків прострочених нарахованих доходів.

Дещо складніші облікові процедури, пов'язані з відображенням в обліку сум сплаченої заборгованості за сумнівними нарахованими доходами. По-перше, на момент визнання заборгованості за нарахованими доходами сумнівною банк виконує операцію з формування резерву з відображення суми резерву у системі обліку через такий запис: Д 7720; К 1790, 2490, 3599 (див. правило 10).

По-друге, протягом періоду обліку нарахованих доходів за рахунками сумнівних заборгованостей за нарахованими доходами (1780, 3480, 3589) виконується операція з дальшого нарахування доходів з відображенням нарахованих сум за дебетом позабалансових рахунків 9602, 9603 (див. правило 9). Ці позиції треба враховувати під час отримання від боржників заборгованості за сумнівними нарахованими доходами.

Спочатку підтверджуємо обліковим записом факт отримання коштів:

дебет рахунків грошових коштів;
кредит рахунків обліку сумнівної заборгованості за нарахованими доходами (1780, 2480, 3589).

Далі сторнуємо розрахункову суму сформованого резерву під сумнівну заборгованість за нарахованими доходами:

дебет рахунків для обліку резервів, під заборгованість за нарахованими доходами (1790, 2490, 3599);

кредит рахунка 7720 АП «Відрахування в резерви під заборгованість за нарахованими доходами».

І насамкінець закриваємо суми нарахованих доходів, що обліковувались за рахунками 9602 і 9603 (див. правило 9) через бухгалтерське проведення (зворотне до проведення, описаного правилом 9):

дебет рахунка 991 «Конттрахунки для рахунків розділів 96—98»;
кредит рахунків 9602 А «Нараховані та нестримані доходи за операціями з банками» або 9603 А «Нараховані та нестримані доходи за операціями з клієнтами».

Виконання зазначеної операції через рахунки класу 9 «Позабалансові рахунки» зумовлює об'єктивну потребу зафіксувати отриману заборгованість за нарахованими доходами на відповідних рахунках класу 6 «Доходи», що відповідає бухгалтерському проведенню:

дебет рахунків обліку грошових коштів;
кредит рахунків класу 6 «Доходи», що відповідає виду доходів за конкретним активом, щодо якого виконувалась вся процедура нарахування доходів.

Ще ширшою за кількістю бухгалтерських проведення є облікова процедура відображення факту сплати безнадійної заборгованості за нарахованими доходами, що списана з балансу за рахунок резерву.

Тут можливі два варіанти.

Перший: погашення безнадійної заборгованості відбувається в тому самому звітному році, в якому відбулось її списання за рахунок резерву. З огляду на принцип відповідності складається запис:

дебет рахунків грошових коштів;

кредит рахунка 7720 А «Відрахування в резерви під заборгованість за нарахованими доходами».

Другий: безнадійна заборгованість за нарахованими доходами списана за рахунок резерву в минулому році. У разі її погашення складається запис:

дебет рахунків грошових коштів;

кредит рахунка 6717 П «Повернення раніше списаних доходів минулих років».

Одночасно фіксуються суми за кредитом рахунків класу «Доходи» за умови, що нарахування доходів відображається за позабалансовими рахунками 96023, 9603 (див. правило 9).

Як за першим, так і за другим варіантом банк обов'язково списує з позабалансового обліку суми з рахунків 9600 і 9601 (див. правило 12) через бухгалтерський запис:

дебет рахунка групи 991;

кредит рахунка 9600 А «Списана за рахунок спеціальних резервів заборгованість за нарахованими доходами за операціями з банками» або

кредит рахунка 9601 А «Списана за рахунок спеціальних резервів заборгованість за нарахованими доходами за операціями з клієнтами».

Треба засвоїти, що заборгованість, яка обліковується за рахунками 9600, 9601, у позабалансовому обліку враховується три роки (строк позовної давності). Якщо протягом цього періоду заборгованість не погашається боржником, то попереднім бухгалтерським проведенням вона списується з обліку остаточно.

3.6. Податковий облік у банках

Як уже відомо з попереднього матеріалу, економічний результат діяльності банку визначається різницею між доходами і витратами банку, суми яких накопичено за рахунками класу 6 «Доходи» і класу 7 «Витрати» за правилами фінансового обліку. Для формування бази оподаткування, яку становлять валові доходи банку, зменшені на суму валових витрат, банк має вести в підсистемі податкового обліку їх накопичення протягом звітного періоду. Основні підхо-

ди до цієї процедури описані в Інструкції про порядок відображення в бухгалтерському обліку банками України поточних і відстрочених податкових зобов'язань і податкових активів (затверджена ПП НБУ від 18.03.03 за № 121).

За фінансовим обліком сума податку на прибуток визнається витратами банку з податку на прибуток і обліковується за рахунком 7900 АП «Податок на прибуток». Необхідно за цим фактом ураховувати дві обставини:

1. З огляду на принцип відповідності витратами банку з податку на прибуток за звітний період може визнаватися тільки сума, що розраховується за базовою ставкою оподаткування 25% від економічного прибутку банку як різниці між підсумком доходів і витрат за даними фінансового обліку.

2. Через розбіжність сум доходів і витрат за даними фінансового обліку і сум валових доходів і валових витрат за даними податкового обліку сума поточного податку на прибуток, що підлягає сплаті до бюджету (відповідає 25 % обсягу валових доходів, зменшених на обсяг валових витрат), як правило, не відповідає сумі витрат банку за податком на прибуток.

Ці обставини обумовлюють потребу в обліку відстрочених податкових зобов'язань (ВПЗ) і відстрочених податкових активів (ВПА) за такими рахунками:

3521 А «Відстрочений податковий актив».

3621 П «Відстрочені податкові зобов'язання».

Для відображення в обліку заборгованості банку перед бюджетом з податку на прибуток призначено рахунок 3620 П «Кредиторська заборгованість за податком на прибуток».

Авансові платежі до бюджету за податком на прибуток обліковуються за рахунком 3520 А «Дебіторська заборгованість за податком на прибуток».

Під відстроченим податковим зобов'язанням розуміють суму податку на прибуток, який підлягає сплаті в наступних періодах з тимчасових різниць, що підлягають оподаткуванню (різниця між оцінкою активу або зобов'язання за даними фінансового обліку та базою оподаткування).

Відповідно, відстрочений податковий актив — сума податку на прибуток, що підлягає відшкодуванню в наступних звітних періодах у результаті:

- тимчасових різниць, що підлягають вирахуванню (ці різниці призводять до зменшення податкового прибутку або збільшення податкового збитку в майбутніх періодах);
- перенесення податкового збитку, не включеного до розрахунку зменшення податку на прибуток у звітному періоді;
- перенесення на майбутні періоди податкових пільг, якими неможливо скористатись у звітному періоді.

Для того щоб глибше зрозуміти сутність наведених термінів, необхідно постійно опрацьовувати законодавчі акти з питань оподаткування. В Україні вони непрості і до того ж часто змінюються. Саме через це в бухгалтерії банку чітко визначено коло посадових осіб, які займаються формуванням податкової звітності.

Для глибшого розуміння механізму розрахунків з бюджетом за податком на прибуток розглянемо такий умовний приклад.

За звітний період у звіті про фінансові результати банку зафіксовано обліковий прибуток 500 000 грн. Ідеться про суму прибутку оподаткування, визначену за правилами фінансового обліку. Водночас податковий прибуток, розрахований за обсягом валових доходів і валових витрат за цей самий період, становив 700 000 грн.

За базовою ставкою оподаткування 25 %:

- витрати банку з податку на прибуток становлять 125 000 грн. (500 000 x 0,25);
- заборгованість банку перед бюджетом з податку на прибуток 175 000 грн. (700 000 x 0,25).

Зазначені суми податку на прибуток у системі рахунків відображаються такими проведеннями:

- визнання витрат з податку на прибуток:
дебет рахунка 7900 АП «Податок на прибуток»;
кредит рахунка 3620 П «Кредиторська заборгованість за податком на прибуток» — на суму 125 000 грн.;
- визнання відстроченого податкового активу:
дебет рахунка 3521 А «Відстрочений податковий актив»;
кредит рахунка 3620 П «Кредиторська заборгованість за податком на прибуток» — на суму 50 000 грн. Отже, за рахунком 3620 П відображається вся сума заборгованості банку перед бюджетом з податку на прибуток, а перерахування належної суми в бюджет підтверджує запис:
дебет рахунка 3620 П «Кредиторська заборгованість з податку на прибуток»;
кредит рахунка 1200 А «Кореспондентський рахунок банку в Національному банку України» — на суму 175 000 грн.

У разі визнання витрат з податку на прибуток за наступний звітний період з урахуванням раніше визнаних ВПА в обліку виконується запис:

- дебет рахунка 7900 АП «Податок на прибуток»;
- кредит рахунка 3620 П «Кредиторська заборгованість за податком на прибуток». І одночасно на суму ВПА в попередньому періоді —
кредит рахунка 3521 А «Відстрочений податковий актив» на суму 50 000 грн.

Зрозуміло, що за дебетом рахунка 7900 і за кредитом рахунка 3620 у наведеному проведенні відображаються суми податку на прибуток, розраховані вже за даними нового звітного періоду. Змінимо умову прикладу на протилежну ситуацію, тобто:

- обліковий прибуток за звітний період 700 000 грн.;
- податковий прибуток за цей самий період 500 000 грн.

За наведеними даними витрати банку з податку на прибуток становлять суму 175 000 грн. (дебет 7900), а заборгованість банку перед бюджетом з податку на прибуток 125 000 грн. (кредит 3620).

У системі бухгалтерського обліку ця ситуація фіксується такими проведеннями:

- на зобов'язання банку перед бюджетом з податку на прибуток на суму 125 000 грн.:

 - дебет рахунка 7900 АП «Податок на прибуток»;

 - кредит рахунка 3620 П «Кредиторська заборгованість з податку на прибуток»;

- на суму відстрочених податкових зобов'язань 50 000 грн.:

 - дебет рахунка 7900 АП «Податок на прибуток»;

 - кредит рахунка 3621 П «Відстрочені податкові зобов'язання».

У наступному звітному періоді відстрочені податкові зобов'язання визначаються поточними податковими зобов'язаннями, що відповідає бухгалтерському проведенню на суму 50 000 грн.:

 - дебет рахунка 3621 П «Відстрочені податкові зобов'язання»;

 - кредит рахунка 3620 П «Кредиторська заборгованість з податку на прибуток».

Для обліку валових доходів і валових витрат банки самостійно формують внутрішній план рахунків, що його передбачають у класі 8 чинного плану рахунків. Кожен банк цю роботу виконує з орієнтацією на власний програмний продукт і на досвідченість бухгалтерського персоналу у веденні обліку валових доходів і валових витрат.

3.7. Порядок закриття рахунків доходів і витрат.

Визначення фінансового результату діяльності банку

Рахунки класу 6 «Доходи» і класу 7 «Витрати» класифікуються як технічні рахунки. Це пов'язано з тим, що залишки за цими рахунками не включаються до балансу банку, а записи за рахунками здійснюються наростаючим підсумком з початку року за принципом нарахування. Отже, залишок за кожним рахунком доходів і витрат на 31 грудня поточного року свідчить про обсяги доходів (витрат), отриманих, нарахованих і сплачених у розрізі їх видів, для відображення яких призначено конкретний рахунок.

За підсумками року рахунки доходів і витрат згортаються, внаслідок чого визначається фінансовий результат діяльності банку. Якщо загальна сума всіх доходів за рік перевищує суму витрат, то банк звітує про позитивний економічний результат діяльності, тобто прибуток, що відповідає бухгалтерському проведенню:

 - дебет кредитового сальдо рахунків доходів (усіх за класом 6) за вирахуванням дебетового сальдо за рахунками витрат (усіх за класом 7);

 - кредит рахунка 5040 П «Прибуток звітного року, що очікує затвердження».

У разі протилежної ситуації в обліку фіксується збиток, що відповідає бухгалтерському проведенню:

 - дебет рахунка 5041 А «Збиток звітного року, що очікує затвердження»;

 - кредит дебетового сальдо рахунків витрат за вирахуванням кредитового сальдо рахунків доходів.

Тож результат поточного року починає обліковуватись у складі балансового капіталу банку, зумовлюючи його зміну. Утім залишок за рахунками 5040 або 5041 підлягає спочатку затвердженню, а потім розподілу (прибуток) чи покриттю (збиток).

Як перше, так і друге здійснюється за рішенням зборів акціонерів (пайовиків, учасників).

Підтверджуючи суму прибутку, збори акціонерів узгоджують процентні відрахування за напрямками розподілу прибутку, що відповідає запису:

дебет рахунка 5040 П «Прибуток звітного року, що очікує затвердження»;

у кредит рахунків:

- формування загальних резервів — кредит рахунка 5020 П «Загальні резерви»;
- формування резервних фондів — кредит рахунка 5021 П «Резервні фонди»;
- формування інших фондів банку — кредит рахунка 5022 П «Інші фонди банку»;
- нарахування дивідендів акціонерам — кредит рахунка 3631 П «Кредиторська заборгованість перед акціонерами (учасниками) банку за дивідендами»;
- капіталізація дивідендів з метою збільшення обсягу статутного капіталу через державну реєстрацію змін — кредит рахунка 5003 П «Дивіденди, спрямовані на збільшення статутного капіталу».

За кожним напрямом розподілу прибутку дебетується рахунок 5040 П «Прибуток звітного року, що очікує затвердження».

За умови, що банк пройде процедуру перереєстрації, накопичена сума спрямовується на збільшення статутного капіталу, що відповідає бухгалтерському проведенню:

дебет рахунка 5003 П «Дивіденди, що спрямовані на збільшення статутного капіталу»;

кредит рахунка 5000 П «Зареєстрований статутний капітал банку».

Нерозподілена частина прибутку за переліченими напрямками наступного року обліковується в балансі як результат такого проведення:

дебет рахунка 5040 П «Прибуток звітного року, що очікує затвердження»;

кредит рахунка 5030 П «Нерозподілений прибуток минулих років».

Сума збитку (дебет рахунка 5041) за рішенням зборів акціонерів покривається за рахунок конкретних джерел. Ними якраз і є обсяги фондів, що їх було утворено в минулих періодах у процесі розподілу прибутку. Ідеться про покриття збитків за рахунок:

• коштів загального резерву:

дебет рахунка 5020 П «Загальні резерви»;

• резервного фонду —

дебет рахунка 5021 П «Резервні фонди»;

- інших фондів —
дебет рахунка 5022 П «Інші фонди банку»;
- нерозподілених прибутків минулих років —
дебет рахунка 5030 П «Нерозподілені прибутки минулих років».

Зрозуміло, що всі перелічені облікові записи відбуваються в кореспонденції з кредитом рахунка 5041 А «Збиток минулого року, що очікує затвердження».

Якщо перелічених джерел для покриття загальної суми збитку ж не вистачає, то непокрита сума в балансі банку обліковується за рахунком 5031 А «Непокриті збитки минулих років». Для банку така ситуація вкрай небажана, оскільки зменшується обсяг капіталу і знижується його захисна функція.

Контрольні питання.

1. Дати визначення економічних категорій “доходи”, “витрати”, “прибуток”, “збиток”.
2. Характеристика доходів і витрат банку.
3. Навести класифікаційні групи доходів (витрат) банку.
4. Відображення класифікаційних груп доходів (витрат) у Плані рахунків банку.
5. Пояснити дію принципів МСБО: нарахування, відповідності, обачності у відображенні в підсистемі фінансового обліку доходів (витрат).
6. Правила обліку доходів банку (облік їх нарахування, облік прострочених нарахованих доходів, облік сумнівних нарахованих доходів). За кожним правилом навести потрібну кореспонденцію рахунків.
7. Правила обліку витрат банку. Навести приклади кореспонденції рахунків.
8. Облік процентних доходів і витрат банку.
9. Методи визначення кількості днів для розрахунку процентних доходів (витрат).
10. Облік комісійних доходів і витрат банку.
11. Облік витрат на утримання персоналу банку.
12. Облік операцій за рахунками “Доходи майбутніх періодів” і “Витрати майбутніх періодів”.
13. Облік нарахування спеціального резерву під прострочені та сумнівні нараховані доходи.
14. Облік часткового або повного погашення контрагентами заборгованості за нарахованими доходами, списаної з балансу за рахунок резервів.
15. Порядок визнання витрат у підсистемі фінансового обліку.
16. Податковий облік у банках і способи й організація його ведення.
17. Облік процедури згортання доходів і витрат банку.
18. Відображення в системі рахунків фінансового результату діяльності банку.
19. Облік нарахування та сплати податку на прибуток.
20. Дати визначення та характеристику поняттям “відстрочені податкові активи” та “відстрочені податкові зобов’язання”.

Тема 4. Облік касових операцій

1. Організація ведення касових операцій у банках.
2. Порядок забезпечення та облік операцій з підкріплення банків готівкою.
3. Касові операції банків з клієнтами та методика бухгалтерського обліку.

4.1. Організація ведення касових операцій у банках

Інструкція про касові операції № 337 встановлює порядок і вимоги щодо здійснення банками, їх філіями та відділеннями касових операцій у національній та іноземній валютах, регулює взаємовідносини банків з територіальними управліннями Національного банку, іншими банками та клієнтами з цих питань. Касові операції проводяться банками тільки після одержання ліцензії Національного банку.

До касових операцій, які регламентуються Інструкцією про касові операції № 337, належать:

- приймання готівкової національної та іноземної валют від клієнтів для зарахування на їхні рахунки та рахунки інших юридичних і фізичних осіб або на відповідний рахунок банку;
- видача готівкової національної та іноземної валют клієнтам з їхніх рахунків за виписаними касовими документами через касу банку або з застосуванням платіжних карток з їхніх рахунків чи відповідного рахунка банку через його касу або банкомат;
- приймання від фізичних і юридичних осіб готівкової національної та іноземної валют для переказу і виплати одержувачу суми переказу в готівковій формі;
- вилучення з обігу сумнівних банкнот (монет) і надсилання їх на дослідження;
- обмін клієнтам непридатних до обігу банкнот (монет) національної валюти на придатні.

Банки на підставі Інструкції № 337 і з урахуванням переліку операцій, що проводяться, мають розробити і затвердити внутрішні положення (інструкції) про організацію роботи щодо здійснення касових операцій, в яких слід визначити порядок:

- роботи операційної каси в операційний і післяопераційний час;
- переміщення та передавання готівки і цінностей під відповідальність працівників банку, здійснення працівниками банку касових операцій з приймання та видачі готівки, у тому числі з застосуванням платіжних карток через касу банку або банкомат;
- роботи з банкоматами, контролю за касовими операціями;
- підкріплення готівкою філій (відділень) та приймання від них готівки;
- зведення операційної каси;

- надання в оренду та зберігання цінностей клієнтів банку в індивідуальних сейфах, приймання від клієнтів цінностей на зберігання; організації роботи відповідальних осіб у сховищі цінностей, їх кількість і посади;
 - приймання, видачі та зберігання готівки операційної каси та інших цінностей;
 - відчинення і зачинення сховищ цінностей;
 - роботи депозитної системи, здавання під охорону та прийняття з-під охорони сховищ цінностей і депозитних систем, а також зберігання ключів (дублікатів ключів) до них і ревізії цінностей.
- Готівка та інші цінності банку мають зберігатись у сховищах цінностей.

4.2. Порядок забезпечення та облік операцій з підкріплення банків готівкою

Підкріплення територіальними управліннями НБУ банків (філій) готівкою національної валюти, здавання до них готівки, у тому числі непридатних до обігу банкнот (монет), здійснюється на підставі укладених між ними договорів про касове обслуговування, якими має визначатися порядок здавання готівки, зокрема доставленої власними силами банку з урахуванням технічних можливостей територіального управління НБУ.

Для підкріплення готівкою та здавання готівки (придатної та непридатної до обігу) банк (філія) завчасно надсилає засобами електронної пошти Національного банку або програмного комплексу «Автоматизація оброблення заявок банків на підкріплення готівкою, вивезення її надлишків і непридатних до обігу банкнот і монет» до територіальних управлінь відповідні заявки за підписом уповноваженої особи банку з розподілом сум у розрізі номіналів (для здавання — з орієнтовним розподілом сум за номіналами).

Територіальне управління НБУ розглядає заявки на підкріплення банків (філій) готівкою, здійснює аналіз структури банкнот і монет в обігу, насиченості обігу банкнотами та монетами всіх номіналів, розмірності банкнот і монет, що перебувають в обігу і враховуючи фактичну наявність банкнот і монет у сховищах територіального управління, визначає остаточні обсяги підкріплень готівкою. Видача банкам підкріплень готівкою з оборотних кас територіальних управлінь НБУ здійснюється за умови надходження до них відповідних сум з кореспондентських рахунків банків у операційний день отримання готівки.

Банки отримують готівку з доставкою власними силами безпосередньо з видаткової каси територіальних управлінь НБУ за довіреністю, типова форма якої передбачена Інструкцією про порядок реєстрації виданих, повернутих і використаних довіреностей на Додержання цінностей, затвердженою наказом Міністерства фінансів України від 16.05.96 № 99; у разі доставки готівки службою перевезення цінностей та інкасації територіальних управлінь — за описами в національній валюті цінностей, що перевозяться.

Для відображення в бухгалтерському обліку операцій з готівкою та банківськими металами банки можуть використовувати згідно з обліковою політи-

кою відповідні транзитні рахунки, рахунки кредиторської та дебіторської заборгованості з дальшим відображенням цих операцій за рахунками з обліку готівки та банківських металів.

Облік операцій з підкріплення банків готівкою

Підкріплення банків готівкою національної валюти територіальними управліннями Національного банку здійснюється після надходження відповідних сум з кореспондентських рахунків банків.

У бухгалтерському обліку операції з підкріплення за використання послуг інкасаторів відображаються такими бухгалтерськими проведеннями:

- перерахування коштів для отримання готівки територіальному управлінню НБУ:

дебет рахунка 1811 А «Дебіторська заборгованість за операціями з готівкою»;

кредит рахунка 1200 А «Кореспондентський рахунок банку в Національному банку України»;

- отримання готівки через інкасаторів територіальних управлінь і оприбуткування її в касу банку:

дебет рахунка 1001 А «Банкноти та монети в касі банку» або дебет рахунка 1002 А «Банкноти та монети в касі відділень банку»;

кредит рахунка 1811 А «Дебіторська заборгованість за операціями з готівкою».

Під час вивезення банком готівки, в тому числі непридатної до обігу, до територіального управління НБУ за використання банком рахунка 1007 «Банкноти та монети в дорозі» здійснюються такі бухгалтерські проведення:

- видача готівки інкасаторам:

дебет рахунка 1007 А «Банкноти та монети в дорозі»;

кредит рахунка 1001 А «Банкноти та монети в касі банку» або кредит рахунка 1002 А «Банкноти та монети в касі відділень банку»;

- після отримання підтвердження від територіального управління про отримання готівки:

дебет рахунка 1811 А «Дебіторська заборгованість за операціями з готівкою»;

кредит рахунка 1007 А «Банкноти та монети в дорозі»;

- після надходження на коррахунок банку коштів у рахунок оплати готівки:

дебет рахунка 1200 А «Кореспондентський рахунок банку в Національному банку України»;

кредит рахунка 1811 А «Дебіторська заборгованість за операціями з готівкою».

Якщо відповідно до облікової політики в бухгалтерській моделі не використовується рахунок 1007, то банк здійснює такі бухгалтерські проведення:

- видача коштів інкасаторам:

дебет рахунка 1811 А «Дебіторська заборгованість за операціями з готівкою»;

кредит рахунка 1001 А «Банкноти та монети в касі банку» або Кредит рахунка 1002 А «Банкноти та монети в касі відділень банку»;

- після надходження на коррахунок банку коштів в оплату за готівку: дебет рахунка 1200 А «Кореспондентський рахунок банку в Національному банку України»;

кредит рахунка 1811 А «Дебіторська заборгованість за операціями з готівкою».

Якщо банк здає готівку до територіального управління НБУ власними силами, то здійснюються такі бухгалтерські проведення:

- на суму готівки, що передана до територіального управління:

дебет рахунка 1007 А «Банкноти та монети в дорозі»;

кредит рахунка 1001 А «Банкноти та монети в касі банку» або Кредит рахунка 1002 А «Банкноти та монети в касі відділень банку»;

- у разі надходження на коррахунок банку коштів:

дебет рахунка 1200 А «Кореспондентський рахунок банку в Національному банку України»;

кредит рахунка 1911 П «Кредиторська заборгованість за операціями з готівкою»;

- після надходження підтвердження від територіального управління НБУ про отримання готівки:

дебет рахунка 1911 П «Кредиторська заборгованість за операціями з готівкою»;

кредит рахунка 1007 А «Банкноти та монети в дорозі».

У разі виявлення територіальним управлінням НБУ, Центральним сховищем нестачі банкнот (монет) банк згідно з Інструкцією про касові операції № 337 відшкодовує відповідну суму протягом трьох днів із дня отримання акта про розбіжності.

Якщо нестача пов'язана з діями відповідальних працівників банку, то на суму нестачі здійснюється таке бухгалтерське проведення:

дебет рахунка 3552 А «Нестачі та інші нарахування на працівників банку»;

кредит рахунка 1811 А «Дебіторська заборгованість за операціями з готівкою».

Відшкодування винними особами нестачі супроводжується бухгалтерським записом:

дебет рахунка 1001 А «Банкноти та монети в касі банку» або дебет рахунка 1002 А «Банкноти та монети в касі відділень банку», або дебет рахунка 1200 А «Кореспондентський рахунок банку в Національному банку України», або дебет рахунка 2620 АН «Кошти на вимогу фізичних осіб»;

кредит рахунка 3552 А «Нестачі та інші нарахування на працівників банку».

Якщо встановити винних осіб неможливо, то сума нестачі списується на витрати банку:

дебет рахунка 7399 А «Інші операційні витрати»;

кредит рахунка 1811 А «Дебіторська заборгованість за операціями з готівкою».

Облік операцій з передавання готівки між банками

Відображення в бухгалтерському обліку операцій з передавання готівки між банками здійснюється відповідно до облікової політики та умов укладених договорів.

У разі передавання готівки, на суму якої здійснювалась попередня оплата, здійснюються такі бухгалтерські проведення:

у банку, що отримує готівку:

- на суму попередньої оплати:

дебет рахунка 1811 А «Дебіторська заборгованість за операціями з готівкою»;

кредит рахунка 1200 А «Кореспондентський рахунок банку в Національному банку України» або

кредит рахунка 1600 АП «Кореспондентські рахунки інших банків»;

- на суму отриманої готівки:

дебет рахунка 1001 А «Банкноти та монети в касі банку» або дебет рахунка 1002 А «Банкноти та монети в касі відділень банку»;

Кредит рахунка 1811 А «Дебіторська заборгованість за операціями з готівкою»;

у банку, що передає готівку:

- на суму коштів, отриманих за готівку:

дебет рахунка 1200 А «Кореспондентський рахунок банку в Національному банку України» або дебет рахунка 1500 АП «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках»;

Кредит рахунка 1911 П «Кредиторська заборгованість за операціями з готівкою»;

- на суму готівки, доставка якої здійснюється власними силами банку:

дебет рахунка 1911 П «Кредиторська заборгованість за операціями з готівкою»;

кредит рахунка 1001 А «Банкноти та монети в касі банку» або кредит рахунка 1002 А «Банкноти та монети в касі відділень банку»;

- на суму готівки, що відправлена через інкасаторів банку:

дебет рахунка 1007 А «Банкноти та монети в дорозі»;

кредит рахунка 1001 А «Банкноти та монети в касі банку» або кредит рахунка 1002 А «Банкноти та монети в касі відділень банку»;

• під час отримання підтвердження від банку-покупця про отримання готівки:

дебет рахунка 1911 П «Кредиторська заборгованість за операціями з готівкою»;

кредит рахунка 1007 А «Банкноти та монети в дорозі».

Якщо розрахунок за готівку банком-одержувачем проводиться без попередньої оплати, то в обліку це відображається так:

у банку, що передає готівку:

- на суму готівки, що відправлена до інших банків через інкасаторів банку:

дебет рахунка 1007 А «Банкноти та монети в дорозі»;

кредит рахунка 1001 А «Банкноти та монети в касі банку» або кредит рахунка 1002 А «Банкноти та монети в касі відділень банку»;

- після надходження підтвердження від банку-покупця готівки про отримання готівки:

дебет рахунка 1811 А «Дебіторська заборгованість за операціями з готівкою»;

кредит рахунка 1007 А «Банкноти та монети в дорозі»;

- на суму отриманих коштів у рахунок оплати за відправлену і через інкасаторів готівку:

дебет рахунка 1200 А «Кореспондентський рахунок банку в Національному банку України» або дебет рахунка 1500 АП «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках»;

кредит рахунка 1811 А «Дебіторська заборгованість за операціями з готівкою»;

у банку, що отримує готівку:

- отримання готівки від інкасаторів:

дебет рахунка 1001 А «Банкноти та монети в касі банку» або дебет рахунка 1002 А «Банкноти та монети в касі відділень банку»;

кредит рахунка 1911 П «Кредиторська заборгованість за операціями з готівкою»;

- перерахування коштів за отриману готівку:

Дебет рахунка 1911 П «Кредиторська заборгованість за операціями з готівкою»;

кредит рахунка 1200 А «Кореспондентський рахунок банку в Національному банку України» або кредит рахунка 1500 АП «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках».

Порядок бухгалтерського обліку операцій з передавання готівки між банком та його філіями (відділеннями) та між філіями (відділеннями) одного банку визначається банком самостійно з урахуванням облікової політики, з додержанням законодавства України.

Здійснюючи розрахунки за готівку, в бухгалтерській моделі використовують рахунки 3906 А «Дебіторська заборгованість за операціями з готівкою між філіями банку» та 3907 П «Кредиторська заборгованість за операціями з готівкою між філіями банку».

4.3. Касові операції банків із клієнтами та методика бухгалтерського обліку

До касових документів, визначених Інструкцією про касові операції № 337, якими оформлюють касові операції, належать:

заява на переказ готівки, прибутково-видатковий касовий ордер, заява на видачу готівки, прибутковий касовий ордер, видатковий касовий ордер, грошовий чек, а також рахунки на сплату платежів і документи, встановлені відповідною платіжною системою для відсилання переказу готівки.

Для проведення операцій з цінностями, які обліковуються на позабалансових рахунках, використовують видатковий позабалансовий ордер і прибутковий позабалансовий ордер.

Форми документів, що підтверджують факт приймання, переказу готівки та виплату її суми одержувачу в готівковій формі, визначаються відповідною платіжною системою і містять такі обов'язкові реквізити: дату здійснення операції, зазначення платника й одержувача, дані паспорта особи-одержувача або документа, що його замінює, суму касової операції, підписи платника або одержувача та працівників банку, уповноважених здійснювати касову операцію.

До обов'язкових реквізитів касових документів, що оформлюють для зарахування суми готівки на відповідні рахунки (крім перелічених раніше), також належать: номер рахунка одержувача та назва банку-одержувача. Усі реквізити в касових документах мають бути заповнені згідно з правилами, зазначеними в додатках до Інструкції № 337.

У грошових чеках, заявах на видачу готівки, на підставі яких видається готівка клієнтам, незалежно від суми (за винятком реалізації ювілейних, пам'ятних і інвестиційних монет) мають зазначатися дані паспорта особи-одержувача або документа, що його замінює, найменування документа, серія, номер і дата його видачі, найменування установи, що його видала.

Грошові чеки дійсні протягом 10 календарних днів з дня їх виписки, не враховуючи день виписки. Дата на чеку зазначається так: дата та рік цифрами, місяць словом. Грошовий чек має містити відбиток печатки та підписи (підпис) уповноважених осіб (особи) клієнта згідно з карткою зразків підписів. Використання факсиміле не припускається.

Прибутково-видаткові касові ордери використовують для оформлення касових операцій з видачі власним філіям (відділенням) підкріплень готівкою та приймання від них готівки, завантаження і розвантаження банкоматів, видачі та приймання готівки під звіт касовим працівникам під час ведення аналітичного обліку переміщення готівки з рахунка 1005 «Банкноти та монети, інкасовані до перерахування» на рахунок 1001 «Банкноти та монети в касі банку», а також для оформлення загальної суми проведених операцій (приймання платежів за рахунками, операції, виконані з застосуванням платіжних карток через касу банку та банкомат).

У прибуткових, видаткових і прибутково-видаткових касових ордерах на видачу готівки працівникам банку, а також інкасаторам територіальних управлінь НБУ зазначаються прізвище, ім'я, по батькові одержувача, назва документа (посвідчення, перепустка) та його номер (крім операцій з видачі та приймання готівки між касовими працівниками).

Банк може приймати платежі готівкою за рахунками на сплату платежів (квартплата та комунальні послуги, телефонний зв'язок, кабельне телебачення, електроенергія, газ), роздрукованими юридичною особою — одержувачем платежів. Такий документ має містити всі обов'язкові реквізити, що передбачені для виконання цих операцій.

Здійснюючи касові операції протягом операційного часу, відповідальний працівник банку на касових документах проставляє дату виконання касової

операції, а в післяопераційний час — поточну дату і час приймання документів або напис чи штамп «вечірня» або «післяопераційний час».

Виконані протягом операційного часу касові операції відображаються в бухгалтерському обліку в цей самий день, а в післяопераційний час — не пізніше від наступного операційного дня.

Облік приймання готівки банком

Банк приймає від клієнта готівку для її переказу. Дія приймання готівкової національної валюти від клієнтів через каси банків потрібні такі прибуткові касові документи:

- **заява на переказ готівки** — від юридичних осіб для зарахування на власні поточні рахунки; від фізичних осіб — на поточні, вкладні (депозитні) рахунки, а також від юридичних і фізичних осіб — на рахунки інших юридичних або фізичних осіб, які відкриті в цьому самому банку або в іншому банку, та переказу без відкриття рахунка;

- **рахунки на сплату платежів** — від фізичних осіб на користь юридичних осіб;

- **прибутковий касовий ордер** — від працівників банку за внутрішньо-банківськими операціями;

- **документи, установлені відповідною платіжною системою:** від фізичних і юридичних осіб — для відправлення переказу та виплати його одержувачу готівкою в національній валюті.

Для приймання готівкової іноземної валюти від клієнтів необхідні такі **прибуткові касові документи:**

- **заява на переказ готівки:** від юридичних осіб-резидентів і представництв-нерезидентів — для зарахування на власні поточні рахунки; від уповноваженого представника нерезидента— суб'єкта підприємницької діяльності — для зарахування на розподільчий рахунок в іноземній валюті, відкритий цим банком резиденту—суб'єктові підприємницької діяльності; від фізичних осіб — на поточні, вкладні (депозитні) рахунки та переказу без відкриття рахунка;

- **прибутковий касовий ордер** — від працівників уповноваженого банку за внутрішньобанківськими операціями;

- **документи, установлені відповідною платіжною системою:** від фізичних осіб — на відправлення переказу, який приймається в готівковій формі.

Від клієнтів готівка приймається в касу так: банкноти — способом суцільного поаркушного перерахування, монети — за кружками.

Після завершення приймання готівки клієнтові видається **квитанція** (другий примірник прибуткового касового документа) або інший документ, що є підтвердженням про внесення готівки у відповідній платіжній системі. Ці документи містять такі реквізити: найменування банку, який здійснив касову операцію, дату здійснення касової операції (у разі здійснення касової операції в післяопераційний час — час виконання операції), а також підпис працівника банку, який прийняв готівку, відбиток печатки (штампа) або електронний підпис працівника банку, засвідчений електронним підписом САБ. Плата за пос-

луги банку готівкою приймається від клієнта за окремим касовим документом, оформленим банком.

Після закінчення обслуговування клієнтів підраховують суми за документами, на основі яких проведено касові операції. Отримані результати звіряють з даними обліку та залишком готівки в касі.

У прибуткових касових документах працівник банку перевіряє:

- повноту заповнення реквізитів;
- наявність і тотожність підписів відповідальних працівників банку зі зразками підписів (за умови, що заява на переказ готівки була прийнята через операційних працівників). Приймання платежів від клієнтів може здійснюватись із застосуванням САБ.

Операції з приймання готівки в національній та іноземній валютах від клієнтів через каси банків України відображають в бухгалтерському обліку на підставі відповідних прибуткових касових документів такими бухгалтерськими проведеннями:

- приймання готівки від юридичних осіб для зарахування на їхні поточні рахунки:

дебет рахунків готівкових коштів (1001, 1002);

кредит рахунків коштів на вимогу (2520, 2530, 2600, 2650);

- приймання готівки для зарахування на розподільчі рахунки і в іноземній валюті у випадках, передбачених законодавством України:

дебет рахунків готівкових коштів (1001, 1002);

кредит рахунка 2603 П «Розподільчі рахунки суб'єктів господарювання»;

- приймання готівки від фізичних осіб для зарахування на поточні, вкладні (депозитні) рахунки:

дебет рахунків готівкових коштів (1001, 1002);

кредит рахунків коштів на вимогу, вкладних (депозитних) рахунків (2620, 2625, 2630, 2635);

- приймання готівки від фізичних і юридичних осіб для зарахування на рахунки інших юридичних і фізичних осіб:

дебет рахунків готівкових коштів (1001, 1002);

кредит рахунків клієнтів (2520, 2530, 2600, 2620, 2650, 2902). Операції з приймання готівки в національній валюті від фізичних і юридичних осіб та готівки в іноземній валюті від фізичних осіб для здійснення переказу без відкриття рахунка та виплати переказу одержувачу готівкою відображаються такими бухгалтерськими проведеннями:

дебет рахунків готівкових коштів (1001, 1002);

кредит рахунків кредиторської заборгованості за операціями з клієнтами банку (2902, 2909);

- видача переказу клієнту без відкриття рахунка в банку:

дебет рахунків кредиторської заборгованості за операціями з клієнтами банку (2902, 2909);

кредит рахунків готівкових коштів (1001, 1002)

Отримані комісійні доходи за послуги банку, що сплачені готівкою, відображаються в бухгалтерському обліку через запис:

дебет рахунків готівкових коштів (1001, 1002);
кредит рахунка 6110 П «Комісійні доходи від розрахунково-касового обслуговування клієнтів».

Порядок і облік видачі готівки з каси банку

Банки мають видавати клієнтам відсортовані придатні до обігу банкноти (монети).

З каси банку готівкова національна валюта видається за такими **видатковими документами**:

- за **грошовими чеками** — юридичним особам, їх відокремленим підрозділам, а також підприємцям;
- **заявою на видачу готівки** — фізичним особам з поточних, вкладних (депозитних) рахунків і фізичним і юридичним особам без відкриття рахунка (з наданням юридичною особою довіреності на вповноважену особу);
- **документом на отримання переказу готівкою в національній валюті, установленим відповідною платіжною системою**, — фізичним і юридичним особам (з наданням юридичною особою довіреності на вповноважену особу);
- **видатковим касовим ордером** — працівникам банку за внутрішньобанківськими операціями.

Для одержання грошової чекової книжки клієнт заповнює **заяву про видачу чекової книжки** (додаток) в одному примірнику, на якій після відповідної перевірки проставляється дозвільний напис уповноваженого працівника банку. До видачі клієнтові грошової чекової книжки на кожному чеку працівник банку заповнює реквізити (найменування банку, код банку, номер його поточного рахунка, найменування юридичної особи), їх номери реєструються в картках зразків підписів клієнта.

Видача готівкової іноземної валюти здійснюється за такими видатковими документами:

за заявою на видачу готівки — юридичним особам, їх відокремленим підрозділам, а також підприємцям з їхніх поточних рахунків на цілі, передбачені нормативно-правовими актами; фізичним особам з їхніх поточних, вкладних (депозитних) рахунків і переказу без відкриття рахунка, а також за операціями з відшкодування банкнот іноземної валюти, прийнятих на інкасо;

видатковим касовим ордером — працівникам банку за внутрішньобанківськими операціями;

документами на отримання переказу в готівковій формі, установленими відповідною платіжною системою, — фізичним особам.

Треба зазначити, що у видаткових касових документах (заява на видачу готівки, видатковий касовий ордер, грошовий чек) працівник банку перевіряє:

- повноту заповнення реквізитів на документі;
- наявність підписів посадових осіб банку, яким надано право підпису касових документів і їх тотожність зразкам;

належність пред'явленого паспорта або документа, що його замінює, одержувачу, відповідність даних паспорта тим даним, що зазначені в касовому документі;

за отримання готівки за довіреністю — правильність оформлення довіреності на отримання готівки;

наявність підпису одержувача.

Видану з каси банку готівку клієнт мусить, не відходячи від каси, перевірити за пачками та корінцями банкнот, монети — за мішечками, пакетами і роликками, а окремі банкноти (монети) перерахувати поаркушно.

Якщо клієнт, перераховуючи готівку, виявив нестачу або надлишок банкнот (монет) у пачках, окремих корінцях або мішечках з монетами в непошкодженій упаковці, банк уживає заходів щодо перевірки готівки і в разі підтвердження розбіжностей складається відповідний **акт про розбіжності** в двох примірниках, який засвідчується підписами осіб, присутніх під час перерахування. Виявлена клієнтом під час перерахування готівки сума нестачі відшкодовується одержувачу готівки (юридичній або фізичній особі) з операційної каси банку, а її надлишок зараховується до операційної каси відповідно до оформленого акта про розбіжності. Після закінчення обслуговування клієнтів працівник банку підраховує суми за документами, за якими проведені касові операції і звіряє їх з даними бухгалтерського обліку та залишком готівки в касі.

Операції з видачі клієнтам готівки в національній та іноземній валютах з кас банків відображаються в бухгалтерському обліку на підставі відповідних видаткових документів, визначених Інструкцією про касові операції № 337, такими бухгалтерськими проведеннями:

- видача готівки юридичним особам, їх відокремленим підрозділам, а також підприємцям з їхніх поточних та інших рахунків:

дебет рахунків поточних рахунків клієнтів (2520, 2530, 2600, 2650);

кредит рахунків готівкових коштів (1001, 1002);

- видача готівки фізичним особам з поточних, вкладних (депозитних) рахунків:

дебет рахунків 2620 АП «Кошти на вимогу фізичних осіб», 2630 П «Короткострокові вклади (депозити) фізичних осіб», 2635 П «Довгострокові вклади (депозити) фізичних осіб»;

кредит рахунків готівкових коштів (1001, 1002);

- виплата готівки бюджетній організації за грошовим чеком супроводжується проведенням:

дебет рахунків 2570 П «Кошти державного бюджету для виплат», 2571 П «Кошти державного та місцевих бюджетів для цільових виплат готівкою»;

кредит рахунків готівкових коштів (1001, 1002).

Бухгалтерський облік операцій з доставки готівки до клієнтів банку визначається обліковою політикою банку з урахуванням вимог Інструкції з організації перевезення валютних цінностей та інкасації коштів в установах банків України, затвердженої постановою Правління Національного банку України від 03.12.03 № 520.

В окремих банках видача готівки інкасаторам супроводжується процедурою обліку підзвітних сум, що відповідає запису:

дебет рахунків 1001, 1002 (аналітичні рахунки для обліку готівки, виданої у підзвіт);

кредит рахунків 1001, 1002 (аналітичні рахунки для обліку готівки в операційній касі).

За такого підходу операція з видачі готівки клієнтам банку відображається в бухгалтерському обліку таким бухгалтерським проведенням:

дебет рахунків 2600 АП «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання», 2650 АП «Кошти на вимогу небанківських фінансових установ»;

кредит рахунків 1001, 1002 (аналітичні рахунки для обліку готівки, виданої в підзвіт).

Зазначена методика обліку готівки через підзвітні суми характерна для операцій з доставки пенсій і грошової допомоги за місцем проживання одержувача.

За видачі готівки відповідальній особі здійснюється запис:

дебет рахунків 1001, 1002 (аналітичні рахунки для обліку готівки, виданої у підзвіт);

кредит рахунків 1001, 1002 (аналітичні рахунки для обліку готівки в операційній касі).

Повернення залишку невикористаних коштів, виданих у підзвіт відповідальним працівникам, супроводжується записом:

дебет рахунка 1001 (аналітичний рахунок для обліку готівки в операційній касі);

кредит рахунка 1001 (аналітичний рахунок для обліку готівки, виданої в підзвіт).

Операції з **інкасації готівки у клієнтів** банку здійснюються згідно з Інструкцією щодо організації перевезення валютних цінностей та інкасації коштів в установах банків України та відображаються в бухгалтерському обліку такими бухгалтерськими проведеннями:

дебет рахунка 1005 А «Банкноти та монети, інкасовані до перерахування»;

кредит рахунка 2600 АП «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання»;

• після перерахування грошової виручки здійснюється таке бухгалтерське проведення:

дебет рахунків готівкових коштів (1001, 1002);

кредит рахунка 1005 А «Банкноти та монети, інкасовані до перерахування»;

• у разі виявлення лишку грошей в інкасаторських сумках здійснюється таке бухгалтерське проведення:

дебет рахунка 1001 А «Банкноти та монети в касі банку»;

кредит рахунка 2600 АП «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання»;

• у разі виявлення нестачі грошей в інкасаторських сумках:

дебет рахунка 2600 АП «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання»;

кредит рахунка 1005 А «Банкноти та монети, інкасовані до перерахування».

У разі виявлення лишків або нестач під час проведення касових операцій, а саме: після завершення операційного дня, у результаті проведення ревізії операційної каси банку (філії), перерахування клієнтом у приміщенні банку отриманої готівки, в інших подібних випадках — за рахунками бухгалтерського обліку фіксують усі ці випадки:

- за виявлення лишків готівки:

дебет рахунків 1001 А «Банкноти та монети в касі банку», 1002 А «Банкноти та монети в касі відділень банку»;

кредит рахунка 6399 П «Інші операційні доходи».

- за виявлення нестач готівки:

дебет рахунка 7399 А «Інші операційні витрати»;

кредит рахунків 1001 А «Банкноти та монети в касі банку»,

1002 А «Банкноти та монети в касі відділень банку».

Разом з тим суми нестач до встановлення осіб, які мають відшкодувати зазначені нестачі, відображаються за позабалансовим рахунком:

дебет рахунка 9617 А «Списана в збиток заборгованість банків за іншими активами»;

кредит рахунків групи 991 «Контррахунки для рахунків розділів 96—98»;

- у разі віднесення суми нестач на винних осіб:

дебет рахунка 3552 А «Нестачі та інші нарахування на працівників банку»;

кредит рахунка 6399 П «Інші операційні доходи одночасно»;

дебет рахунків групи 991 «Контррахунки для рахунків розділів 96—98»;

кредит рахунка 9617 А «Списана в збиток заборгованість банків за іншими активами»;

• за відшкодування винними особами нестачі здійснюється таке бухгалтерське проведення:

дебет рахунків 1001 А «Банкноти та монети в касі банку», 1002 А «Банкноти та монети в касі відділень банку», 1200 А «Кореспондентський рахунок банку в Національному банку України», 2620 АП «Кошти на вимогу фізичних осіб», 3652 П «Нарахування працівникам банку за заробітною платою»;

кредит рахунка 3552 А «Нестачі та інші нарахування на працівників банку».

Контрольні питання.

1. Назвіть рахунки, що використовуються для обліку касових операцій, їх призначення.
2. Облік операцій каси з приймання готівки.
3. Облік операцій, що виконуються в післяопераційний час.
4. Облік операцій видаткових кас.
5. Облік операцій з підкріплення операційної каси банку.
6. Організація і нормативно – правове забезпечення ведення касових операцій у банках України.
7. Облік внутрішньобанківських операцій банків з використанням готівки.
8. Облік операцій з банківськими металами.

Тема 5. Облік розрахункових операцій банку

1. Відкриття банками рахунків клієнтів і використання коштів за цими рахунками.
2. Облік безготівкових розрахунків у банку.
3. Облік операцій з застосуванням платіжних карток.

5.1. Відкриття банками рахунків клієнтів і використання коштів за цими рахунками

Поточний рахунок — це основний рахунок суб'єкта господарської діяльності. Без відкриття поточного рахунка підприємство не має права вести будь-який вид господарської діяльності. Новостворене підприємство для формування статутного капіталу має відкрити тільки один поточний рахунок, на який засновники перераховують внески до статутного капіталу. Після перерахування засновниками 30% від оголошеного розміру статутного капіталу банк надає підприємству довідку для подання в органи державної реєстрації в складі документів, необхідних для здійснення реєстрації.

Отже, поточний рахунок призначений для зберігання грошових коштів і здійснення розрахунків за всіма видами діяльності підприємства. Види діяльності, які може вести підприємство, перелічені в його статуті або в документі, що його замінює.

За своїм характером поточні рахунки належать до депозитів до запитання (депозитів або вкладів на вимогу). Тобто, обслуговуючи такий депозит, банк зобов'язаний у будь-який момент забезпечити зняття коштів на підставі розпорядження свого клієнта. У зарубіжній банківській практиці такі рахунки ще називають: транзакційними (платіжними) депозитами. Термін «платіжні рахунки» (депозити) досить чітко відображає сутність поточних рахунків. За цими рахунками банки нараховують проценти залежно від середнього залишку або від дотриманого клієнтом установленого компенсаційного залишку.

Порядок відкриття банками рахунків клієнтів, використання коштів за ними і порядок їх закриття визначаються Інструкцією про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах, затвердженою ПП Національного банку України 12.11.03 № 492 (далі Інструкція № 492).

Умови відкриття рахунка й особливості його функціонування передбачаються в договорі, що укладається між банком і його клієнтом. Банки відкривають своїм клієнтам за договором банківського рахунка поточні рахунки, за договором банківського вкладу — вкладні (депозитні) рахунки.

Поточний рахунок — рахунок, що відкривається банком клієнтові на договірній основі для зберігання грошей і здійснення розрахунково-касових операцій за допомогою платіжних інструментів відповідно до умов договору та вимог законодавства України. До поточних рахунків також належать:

- рахунки за спеціальними режимами їх використання, що відкриваються у випадках, передбачених законами України або актами Кабінету Міністрів України;
- поточні рахунки типу «Н», що відкриваються в національній валюті офіційним представництвом і представництвом юридичних осіб-нерезидентів, які не ведуть підприємницької діяльності на території України;
- поточні рахунки типу «П», що відкриваються в національній валюті постійним представництвом;
- карткові рахунки, що відкриваються для обліку операцій за платіжними картками;
- поточні (накопичувальні) рахунки виборчих фондів.

Клієнти можуть відкривати тільки один поточний рахунок для формування статутного капіталу господарського товариства (в національній і (або) іноземній валюті) та один поточний рахунок (в національній і (або) іноземній валюті) за кожною угодою спільної діяльності без створення юридичної особи.

Юридичні особи-нерезиденти можуть відкривати в банках України поточні рахунки для здійснення інвестицій у національній та іноземних валютах.

Законодавством та інструкціями Національного банку України передбачено, що кожне підприємство має право відкривати поточний рахунок у національній та іноземній валюті в необмеженій кількості банків. Кількість рахунків клієнта залежить від його виробничих потреб.

Бухгалтерія на підставі розпорядження керівника реєструє поточний рахунок у книзі реєстрації відкритих рахунків, робить відповідну позначку на документах і передає їх у юридичну службу для зберігання в юридичній справі клієнта. Протягом трьох робочих днів з дня відкриття рахунка (включаючи день відкриття) банк повинен повідомити його номер податковому органу.

Банкам **забороняється** відкривати та вести **анонімні (номерні) рахунки**. Банки зобов'язані ідентифікувати клієнтів, які відкривають рахунки, а також осіб, уповноважених діяти від їхнього імені, в порядку, встановленому законодавством України, в тому числі нормативно-правовими актами Національного банку.

Бюджетні поточні рахунки відкриваються на підставі платіжного доручення фінансового органу, органу Державного казначейства, відповідного розпорядника бюджетних коштів. Фізичній особі-підприємцю (без створення юридичної особи) поточний рахунок відкривається на його ім'я.

Поточні рахунки можуть відкриватися також приватним (фізичним) особам. Вони мають платіжний характер і призначені для здійснення розрахунків приватної особи з фізичними та юридичними особами, тобто для обслуговування руху грошових коштів, що виникає в процесі надходження та використання доходів приватної особи.

Порядок відкриття поточних рахунків у національній та іноземних валютах суб'єктам господарювання

Якщо суб'єкт господарювання не має в цьому банку рахунків, то відкриття йому поточного рахунка здійснюється в такому порядку:

Особи (особа), які (яка) від імені юридичної особи або відокремленого підрозділу відкривають поточний рахунок, мають:

- пред'явити паспорт або документ, що його замінює, і документи, що підтверджують їхні повноваження. Фізичні особи - резиденти додатково пред'являють документ, виданий відповідним органом державної податкової служби, що засвідчує присвоєння їм ідентифікаційного номера платника податків;
- подати документи (копії документів, засвідчені в установленому порядку).

На підставі зазначених документів уповноважений працівник банку здійснює ідентифікацію клієнта й осіб, уповноважених розпоряджатися поточним рахунком.

Між банком і клієнтом у письмовій формі укладається договір банківського рахунка.

Якщо **юридична особа** не має рахунка в цьому банку, то для відкриття їй поточного рахунка потрібно подати такі документи:

- заяву про відкриття поточного рахунка.

Заяву підписують керівник і головний бухгалтер юридичної особи. Якщо в штатному розкладі немає посади головного бухгалтера або іншої особи, на яку покладено функцію ведення бухгалтерського обліку та звітності, то заяву підписує тільки керівник;

- копію свідоцтва про державну реєстрацію юридичної особи в органі виконавчої влади, іншому органі, уповноваженому здійснювати державну реєстрацію, засвідчену нотаріально або органом, який видав свідоцтво про державну реєстрацію. У разі відкриття поточних рахунків юридичним особам, які утримуються за кошти бюджетів, цей документ не потрібний;

- копію належним чином зареєстрованого установчого документа (статуту / засновницького договору / установчого акта / положення), засвідчену органом, який здійснив реєстрацію, або нотаріально;

- копію довідки про внесення юридичної особи до Єдиного державного реєстру підприємств і організацій України, засвідчену органом, що видав довідку, або нотаріально чи підписом уповноваженого працівника банку;

- копію документа, що підтверджує взяття юридичної особи на облік в органі державної податкової служби, засвідчену органом, що видав документ, або нотаріально чи підписом уповноваженого працівника банку;

- картку зі зразками підписів і відбитка печатки, засвідчену нотаріально або організацією, якій клієнт адміністративно підпорядкований. До картки включаються зразки підписів осіб, яким відповідно до законодавства України або установчих документів юридичної особи надано право розпорядження рахунком і підписання розрахункових документів.

Юридичні особи, які використовують найману працю і відповідно до законодавства України є **платниками страхових внесків**, додатково до наведеного переліку документів мають подати такі документи:

- копію документа, що підтверджує реєстрацію юридичної особи у відповідному органі Пенсійного фонду України, засвідчену органом, що його видав, або нотаріально чи підписом уповноваженого працівника банку;

- копію страхового свідоцтва, що підтверджує реєстрацію юридичної особи в Фонді соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України як платника страхових внесків, засвідчену органом, що його видав, або нотаріально чи підписом уповноваженого працівника банку.

За поточними рахунками, що відкриваються банками суб'єктам господарювання в національній валюті, здійснюються всі види розрахунково-касових операцій відповідно до умов договору та вимог законодавства України.

Порядок відкриття поточних рахунків фізичним особам

Якщо фізична особа не має в даному банку рахунків, то відкриття поточного рахунка здійснюється в такому порядку:

- фізична особа пред'являє уповноваженому працівникові банку паспорт або документ, що його замінює. Фізичні особи-резиденти додатково повинні пред'явити документ, виданий органом державної податкової служби, що засвідчує присвоєння їм ідентифікаційного номера платника податків;

- уповноважений працівник банку ідентифікує фізичну особу, яка відкриває рахунок і підтверджує здійснення ідентифікації копіюванням зазначених документів;

- фізична особа заповнює заяву про відкриття поточного рахунка та картку зі зразками підписів, які засвідчуються підписом уповноваженого працівника банку;

- між фізичною особою і банком укладається договір банківського рахунка.

Виконання операцій за поточними рахунками здійснюється па підставі розрахункових документів у безготівковій та готівковій формах. Поточні рахунки клієнтів розміщені в другому класі плану рахунків банку «Операції з клієнтами». Для обліку поточних рахунків у Плані рахунків бухгалтерського обліку в банках призначені розділи 25 «Кошти бюджету та позабюджетних фондів України» і 26 «Кошти клієнтів банку». Кожному суб'єктові господарської діяльності в межах рахунка четвертого порядку 2600 АП «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання» (поточний рахунок) відкривається аналітичний поточний рахунок. До суб'єктів господарської діяльності належать усі юридичні особи, в тому числі організації та установи, а також підприємці, які здійснюють свою діяльність без створення юридичної особи.

Аналітичний рахунок клієнта може мати від 5 до 14 знаків та будуватись у такий спосіб:

2600 ВЕЕЕЕЕЕЕЕЕ,

де В — ключовий розряд (1 знак) — код уведення оператором в автоматизовану мережу банку визначеного рахунка;

ЕЕЕЕЕЕЕЕЕЕ — аналітичний сегмент, що формується банком самостійно і може нести таку інформацію:

Е — резидентність (резидент, нерезидент) — 1 цифра;

ЕЕ-ЕЕЕЕЕЕЕ — код контрагента (порядковий номер клієнта в книзі реєстрації відкритих рахунків не регламентується — 2—6 цифр);

ЕЕЕ — код валюти (3 цифри);

ЕЕ — порядковий номер відкриття поточного рахунка (2 цифри, наприклад поточний рахунок №1 — 01);

ЕЕ — характеристика аналітичного рахунка (2 цифри — вказує на належність рахунка до класу балансу).

Для організації аналітичного обліку, а також для формування фінансової та статистичної звітності банки мають використовувати параметри аналітичного обліку та інші параметри, що деталізують інформацію про операції контрагентів (клієнтів). Параметри аналітичного обліку залежно від сфери застосування поділяються не тільки на параметри безпосередньо аналітичних рахунків, а й на параметри клієнтів, документів і договорів. Формування параметрів аналітичного обліку описано в Порядку ведення аналітичного обліку в банках України, затвердженому ПП НБУ від 16.06.2005 за №221. Параметри аналітичного обліку поділяються на дві групи — обов'язкові й необов'язкові. Обов'язкові, своєю чергою, поділяються на загальні й спеціальні.

Окрім поточних рахунків підприємств і організацій нині в банках відкриваються такі рахунки: 2601 П «Поточні рахунки банку-управителя з довірчого управління», 2602 П «Кошти в розрахунках суб'єктів господарювання», 2603 П «Розподільчі рахунки суб'єктів господарювання». Для небанківських фінансових установ аналітичні рахунки відкриваються в межах рахунка 2650 АП «Кошти на вимогу небанківських фінансових установ».

Аналітичні поточні рахунки приватним (фізичним) особам відкривають до рахунка 2620 АП «Кошти на вимогу фізичних осіб», а також до рахунка 2622 П «Кошти в розрахунках фізичних осіб». Серед бюджетних рахунків виділяють групи 251 «Кошти Державного бюджету України», 252 «Бюджетні кошти клієнтів, які утримуються за рахунок Державного бюджету України», 254 «Кошти місцевих бюджетів і бюджетні кошти клієнтів, які утримуються за рахунок місцевих бюджетів», 255 «Кошти бюджетних установ, що включаються до спеціального фонду бюджетів АРК, областей, міст Києва і Севастополя», 256 «Кошти позабюджетних фондів».

У строки, визначені угодами на розрахунково-касове обслуговування або розпорядженнями на відкриття рахунка, банк надає підприємству виписку з поточного рахунка. До виписки додаються відповідні документи, що підтверджують операції, проведені банком за рахунком.

У банківській практиці використовуються такі умовні цифрові позначення (шифри) виду операцій, що проставляються в особовому рахунку підприємства (табл.5.1).

У разі закриття рахунка згідно з законодавчими актами України та нормативними актами Національного банку України сума з недіючого поточного рахунка перераховується на рахунок 2903 «Кредиторська заборгованість клієнтів за недіючими рахунками». З цього рахунка погашається кредиторська заборгованість клієнтам або сума перераховується за напрямками, визначеними чинним законодавством.

Таблиця 5.1 - Умовні цифрові позначення виду операції

Умовні цифрові позначення виду операції	Документа, що є підставою для проведення операцій за особовим рахунком
1	Платіжне доручення
2	Платіжна вимога-доручення
4	Акредитиви
5	Вексель
6	Меморіальний ордер
7	Платіжна вимога
12	Чеки, видані фізичним особам
13	Розрахунковий чек
14	Платіжна картка

5.2. Облік безготівкових розрахунків у банку

Розрахунки без участі готівки здійснюються способом використання безготівкових розрахунків. Безготівкові розрахунки — це розрахунки, які проводить банк за допомогою перерахування грошових коштів з рахунка платника на рахунок одержувача, а також перерахування банком за дорученням підприємств і фізичних осіб коштів, унесених ними готівкою в касу банку на рахунки одержувачів коштів.

На здійснення розрахунків використовують розрахункові документи на паперових носіях I в електронному вигляді. Розрахункові документи приймаються банком до виконання за наявності підписів осіб, які мають право розпоряджатися коштами поточного рахунка. Документи від підприємств приймаються протягом робочого дня. Документи, прийняті в операційний час, відображаються банком у балансі того самого дня. Списання коштів з рахунка платника проводиться тільки за першим примірником розрахункового документа.

Кожна форма має особливий документообіг, який включає етапи проходження документів між учасниками розрахункової операції (платник, банки, одержувач) і визначає порядок списання коштів з поточного рахунка платника та їх рух до зарахування на рахунок одержувача.

У разі здійснення розрахунків акредитивами, чеками передбачається гарантія платежу з боку банків. Гарантію платежу в цих випадках банк забезпечує через відокремлення частки грошових коштів клієнта з поточного рахунка і депонування їх на особовому рахунку, що входить до складу аналітичних рахунків, які відкриваються, до балансового рахунка четвертого порядку «Кошти в розрахунках». Кошти на цих рахунках мають цільове призначення: для оплати розрахункових документів за гарантованими банком платежами. У бухгалтерському обліку депоновані кошти обліковуються за такими аналітичними рахунками:

- «Розрахунки чеками»;
- «Розрахунки акредитивами».

У разі розрахунків платіжними картками використовують пластикові картки. Кошти, що передбачені для розрахунків за платіжними картками, депонуються на балансових рахунках:

- 2605 АП «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання для здійснення операцій з використанням платіжних карток»;
- 2625 АП «Кошти на вимогу фізичних осіб для здійснення операцій з використанням платіжних карток».

Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті, затверджена ПП Національного банку України 21.01.04 № 22, установлює загальні правила, форми і стандарти розрахунків юридичних і фізичних осіб і банків у грошовій одиниці України на території України, що здійснюються за участі банків.

Рахунки для обліку коштів у розрахунках за конкретними операціями (акредитиви, розрахункові чеки) відкриваються підприємствами в банку, що їх обслуговує, лише на підставі заяви про відкриття акредитива, заяви про перерахування коштів.

Кошти з рахунків клієнтів банки списують тільки за дорученнями власників цих рахунків або на підставі платіжних вимог стягувачів у разі примусового списання коштів.

Доручення платників і розпорядження стягувачів про списання коштів з рахунків платники та стягувачі складають на відповідних бланках розрахункових документів, форма та порядок оформлення яких визначаються Інструкцією № 22.

Платник може давати доручення про списання коштів зі свого рахунка у формі електронного розрахункового документа, якщо це передбачено договором між ним і банком. Банк для здійснення розрахункових операцій може формувати електронні розрахункові документи.

Доручення платників про списання коштів зі своїх рахунків банки беруть до виконання винятково в межах залишку коштів на цих рахунках або якщо договором між банком і платником передбачено їх приймання та виконання в разі браку/нестачі коштів на цих рахунках.

У процесі здійснення розрахунків можуть застосовуватись акредитивна, інкасова, вексельна форми, а також форми розрахунків за розрахунковими чеками та з використанням розрахункових документів на паперових носіях і в електронному вигляді.

Інструкція № 22 встановлює правила використання під час здійснення розрахункових операцій платіжних інструментів у формі:

- меморіального ордера;
- платіжного доручення;
- платіжної вимоги-доручення;
- платіжної вимоги;
- розрахункового чека;
- акредитива.

Банк виконує розрахункові документи відповідно до черговості їх надходження та виключно в межах залишку коштів на рахунку клієнта, якщо інше не встановлено договором між банком і клієнтом.

Якщо до банку надійшло одночасно кілька розрахункових документів, на підставі яких здійснюється списання коштів, то вони виконуються в такій **черговості**:

- першою чергою списуються кошти на підставі рішення суду для задоволення вимог про відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю, а також вимог про стягнення аліментів;
- другою — списуються кошти на підставі рішення суду для розрахунків щодо виплати вихідної допомоги й оплати праці особам, які працюють за трудовим договором (контрактом), а також виплати за авторським договором;
- третьою — списуються кошти на підставі інших рішень суду;
- четвертою — списуються кошти за розрахунковими документами, що передбачають платежі до бюджету;
- п'ятою чергою — списуються кошти за іншими розрахунковими документами в порядку їх послідовного надходження.

Облік операцій і розрахунків за платіжними дорученнями

Платіжне доручення — розрахунковий документ, що містить письмове доручення платника банку, що обслуговує, про (списання зі свого рахунка зазначеної суми коштів та її перерахування на рахунок одержувача.

Платіжне доручення подає клієнт до банку, що його обслуговує, не менше ніж у двох примірниках. Платник має право зазначати в платіжному дорученні дату валютування, яка не може перевищувати 10 календарних днів з дати складання платіжного доручення. Банк одержувача до настання дати валютування, що зазначена в електронному розрахунковому документі, зараховує переказані кошти на відповідний рахунок і не пізніше від наступного робочого дня згідно з порядком, передбаченим у договорі, повідомляє одержувача про надходження на його адресу коштів і дату їх валютування.

Операцію з перерахування коштів з відповідного рахунка на рахунок одержувача банк одержувача оформляє меморіальним ордером, у реквізиті «Призначення платежу» якого зазначає номер і дату електронного розрахункового документа, а також повторює текст реквізиту «Призначення платежу» цього електронного розрахункового документа.

Платник до настання дати валютування може відкликати кошти, які до зарахування на рахунок одержувача обліковуються в банку, що обслуговує одержувача. Банк одержувача, отримавши лист про відкликання коштів, цього самого дня перераховує кошти з відповідного рахунка на той самий рахунок у банку платника, з якого вони надійшли, якщо на час надходження вказівки кошти не зараховані на рахунок одержувача, та повідомляє одержувача про відкликання коштів платником.

Банк платника приймає платіжне доручення до виконання протягом 10 календарних днів з дати його виписки. День оформлення платіжного доручення не враховується.

Реквізит «Призначення платежу» платіжного доручення заповнюється платником так, щоб надати повну інформацію про платіж і документи, на підставі яких здійснюється перерахування коштів одержувачеві.

Через підприємства поштового зв'язку здійснюються перекази:

- на ім'я окремих фізичних осіб — коштів, що належать їм особисто (пенсії, аліменти, заробітна плата, витрати на відрядження, авторський гонорар);
- підприємствам — коштів на виплату заробітної плати, для організованого набору працівників, заготівлі сільськогосподарської продукції в тих населених пунктах, в яких немає банків.

Для перерахування коштів підприємству зв'язку платник подає до банку, що обслуговує, платіжне доручення, в якому зазначає реквізити підприємства поштового зв'язку, з рахунка якого сплачуватимуться перекази їх одержувача, та номери списків одержувачів коштів.

Усі претензії за розрахунками між клієнтами регулюються ними без участі банку. Але банк приймає від клієнтів претензії згідно з угодою на обслуговування за несвоєчасне списання або зарахування сум, виплачуючи штраф на користь клієнта.

Під час проведення розрахунків між клієнтами банк відображає операції на рахунках у такий спосіб:

1. Якщо клієнти обслуговуються в одному банку:

дебет рахунка 2600 АП «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання» — поточний рахунок платника;

кредит рахунка 2600 АП «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання» — поточний рахунок одержувача коштів.

2. Якщо клієнти обслуговуються в різних банках:

а) у разі списання коштів з рахунка клієнта — платника, що обслуговується даним банком:

дебет рахунка 2600 АП «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання» — поточний рахунок платника коштів;

кредит рахунка 1200 А «Кореспондентський рахунок банку в Національному банку України»;

б) у разі зарахування коштів клієнтові — одержувачу коштів, що обслуговується даним банком:

дебет рахунка 1200 А «Кореспондентський рахунок банку в Національному банку України»;

кредит рахунка 2600 АП «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання» — поточний рахунок одержувача коштів.

Облік розрахунків із застосуванням платіжних вимог-доручень

Платіжні вимоги-доручення (далі — вимога-доручення) можуть застосовуватись у розрахунках усіма учасниками безготівкових розрахунків. За цієї форми в розрахунках беруть участь два суб'єкти:

- постачальник (сировини, товарів, робіт, послуг), що має право на одержання платежу;
- платник (одержувач послуг чи товарів), що має право доручити банку здійснити платіж зі свого поточного рахунка.

Платіжна вимога-доручення — це розрахунковий документ, що містить вимогу одержувача коштів до платника про сплату певної суми грошових коштів через банк.

Верхня частина вимоги-доручення оформлюється одержувачем, коштів (постачальником після того, як він виконав свої зобов'язання перед покупцем) за встановленою формою з додержанням вимог до заповнення реквізитів розрахункових документів і разом з відвантажувальними, транспортними документами пересилається безпосередньо платникові щонайменше в двох примірниках. Доставку вимог-доручень до платника може здійснювати банк одержувача і через банк платника на договірних умовах. За згоди оплатити вимогу-доручення платник (покупець) заповнює її нижню частину (від руки чи з застосуванням технічних засобів — незалежно від того, як заповнено верхню частину цього розрахункового документа) і подає до банку, що його обслуговує. Сума, яку платник погоджується сплатити одержувачеві, зазначається в нижній частині вимоги-доручення. Вона не може перевищувати суму, яку вимагає до сплати одержувач і яка зазначена у верхній частині вимоги-доручення. Платіжна вимога-доручення повертається без виконання, якщо сума, зазначена платником, перевищує суму, що є на його рахунку. Банк платника приймає вимогу-доручення від платника протягом 20 календарних днів з дати оформлення її одержувачем.

Причини несплати платником вимоги-доручення з'ясовуються безпосередньо між платником і одержувачем коштів без втручання банку. В обліку в обох випадках здійснюються такі записи:

Банком платника (покупця):

дебет рахунка 2600 АП «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання» — поточний рахунок платника коштів;

кредит рахунка 1200 А «Кореспондентський рахунок банку в Національному банку України».

Банком одержувача коштів (постачальника):

дебет рахунка 1200 А «Кореспондентський рахунок банку в Національному банку України»;

дебет рахунка 2600 АП «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання» — поточний рахунок одержувача коштів.

Облік операцій і розрахунків за платіжними вимогами

Платіжна вимога — розрахунковий документ, що містить письмову вимогу стягувача до банку, що обслуговує платника, перерахувати без погодження з останнім певну суму коштів з рахунка платника на рахунок одержувача.

Стягувачами можуть бути податкові органи, державні виконавці та підприємства, що здійснюють примусове списання коштів на підставі визнаних претензій. Ці особи оформлюють та подають у банк платіжні вимоги, а за потреби — супровідні документи на примусове списання коштів з рахунків платників. Примусове стягнення коштів з рахунків платників дозволяється тільки у випадках, установлених законами України, а саме на підставі виконавчих документів, установлених законами України, рішень податкових органів і визнаних претензій.

Відповідно до ст. 1071 Цивільного кодексу України кошти можуть бути списані з рахунка клієнта без його доручення на підставі рішення суду. Для примусового списання коштів стягувач оформляє не менше ніж у трьох примірниках платіжну вимогу, яку стягувач подає до банку, що його обслуговує, разом із двома примірниками реєстру платіжних вимог.

Якщо платник і стягувач обслуговуються в різних банках, то банк, що обслуговує стягувача, надсилає банку платника не менше ніж два примірники платіжної вимоги на примусове списання коштів (один з яких — перший). Крім того, стягується не менше ніж один примірник платіжної вимоги та реєстру платіжних вимог. Перший примірник реєстру платіжних вимог залишається в банку, що обслуговує стягувача.

Банк не пізніше від наступного робочого дня повідомляє платника про надходження платіжної вимоги на примусове списання коштів з його рахунка, якщо умова про таке повідомлення передбачена договором про розрахунково-касове обслуговування цього платника (у порядку, передбаченому договором).

Банк стягувача приймає платіжні вимоги протягом 10 календарних, а банк платника — протягом 30 календарних днів з дати їх складання.

Платіжні вимоги стягувачів приймаються банком до виконання незалежно від наявності коштів на поточному рахунку платника, оскільки стягнення здійснюється з усіх рахунків підприємства: поточних, депозитних, коштів у розрахунках. Якщо на час надходження на рахунках платника недостатньо коштів для виконання платіжних вимог, то документи виконуються частково і в несплаченій сумі повертаються стягувачеві. Часткова оплата оформлюється меморіальним ордером. На платіжних вимогах відповідальний виконавець окреслює реквізит «сума» і на звороті всіх поданих примірників документа зазначає дату здійснення платежу, суму часткового платежу та несплачену суму. Ця інформація засвідчується підписом відповідального виконавця та штампом банку. За браку коштів на рахунках платника документи в день надходження повертаються без виконання.

Для сплати документа виконуються такі бухгалтерські записи:

дебет рахунка 2600 АП «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання» боржника або дебет рахунка 2602 П «Кошти в розрахунках суб'єктів господарювання» боржника, або

дебет рахунка 2610 П «Короткострокові вклади (депозити) суб'єктів господарювання» боржника;

кредит рахунка 1200 А «Кореспондентський у Національному банку України», якщо стягувач обслуговується іншим банком,

або кредит рахунка 2650 АП «Кошти на вимогу небанківських фінансових установ» — рахунок стягувача, або

кредит рахунка 2600 АП «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання» — рахунок стягувача.

Облік операцій і розрахунків за розрахунковими чеками

Розрахунковий чек — це документ, що містить письмове розпорядження власника рахунка (чекодавця) банку-емітенту, в якому відкрито його рахунок, сплатити утримувачу чека зазначену в чеку суму коштів.

Чеки виготовляються на замовлення банку Банкотно-монетним двором Національного банку чи іншим спеціалізованим підприємством на спеціальному папері з додержанням усіх обов'язкових вимог. Чеки брошуруються в розрахункові чекові книжки (далі — чекові книжки) по 10, 20, 25 аркушів. Чеки, що використовуються фізичними особами для здійснення одноразових операцій, виготовляються як окремі бланки, облік яких банки ведуть окремо від чеківних книжок. Чеки та чекові книжки є бланками суворого обліку.

Чеки застосовуються для здійснення розрахунків у безготівковій формі між юридичними особами, а також між фізичними та юридичними особами з метою скорочення розрахунків готівкою за отримані товари, виконані роботи та надані послуги.

Банк-емітент без видачі чекової книжки може видати на ім'я чекодавця (фізичної особи) один або кілька розрахункових чеків на суму, що не перевищує залишку коштів на рахунку чекодавця, або на суму, що внесена готівкою.

Строк дії чекової книжки — один рік; розрахункового чека, який видається для разового розрахунку фізичній особі, — три місяці. День оформлення чекової книжки або чека не враховується. Чеки, виписані після зазначеного строку, вважаються недійсними і до оплати не приймаються. За погодженням з установою банку строк дії невикористаної чекової книжки може бути подовжений.

Чекова книжка може видаватися для розрахунків з будь-яким конкретним постачальником або з різними постачальниками.

Чек заповнюється від руки (кульковою ручкою, чорнилом) або з використанням технічних засобів. У ньому не допускаються виправлення і використання факсиміле замість підпису.

Чек із чекової книжки подається до оплати в банк утримувача чека протягом 10 календарних днів (день виписування чека не враховується). Строк дії невикористаної чекової книжки може подовжуватися за погодженням з банком-емітентом, про що він робить відповідну позначку на обкладинці чекової книжки (у правому верхньому куті), засвідчуючи її підписом головного бухгалтера і відбитком штампа банку.

Власникові заборонено передавання чекової книжки будь-якій іншій юридичній або фізичній особі. Чек приймається утримувачем чека до оплати безпосередньо від чекодавця, на ім'я якого оформлені документи, що підтверджують отримання ним товарів (виконання робіт, надання послуг). Підприємствам не дозволяється здійснювати обмін чека на готівку й отримувати готівкою здачу з суми чека.

Фізичні особи можуть обмінювати чек на готівку або отримувати здачу з суми чека готівкою (але не більше ніж 20 відсотків від суми цього чека).

Утримувач чека повертає до банку-емітента невикористаний чек для зарахування суми на свій рахунок або обміну його на готівку. Повертаючи чекову книжку з невикористаними чеками, її власник одночасно подає до банку-

емітента платіжне доручення на перерахування коштів, що заброньовані на аналітичному рахунку «Розрахунки чеками», на свій поточний рахунок. Чекодавець виписує чек із чекової книжки під час здійснення платежу і видає за отримані ним товари (виконані роботи, надані послуги).

Виписуючи чек, чекодавець переписує на його корінець залишок ліміту з корінця попереднього чека і зазначає новий залишок ліміту.

Відображення в обліку операцій з розрахунковими чеками здійснюється в такий спосіб:

1. Згідно з заявою клієнта і для гарантованої оплати чеків чекодавець бронює кошти на окремому аналітичному рахунку «Розрахунки чеками» відповідних балансових рахунків (далі — аналітичний рахунок «Розрахунки чеками») у банку-емітенті, одержуючи комісійні за послуги. Це можуть бути рахунки:

- 2602 П «Кошти в розрахунках суб'єктів господарювання»;
- 2622 П «Кошти в розрахунках фізичних осіб»;
- 2526 П «Кошти в розрахунках клієнтів, які утримуються за рахунок Державного бюджету України»;
- 2552 П «Кошти в розрахунках клієнтів, які утримуються за рахунок бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів» тощо.

Для цього разом із заявою про видачу чекової книжки чекодавець подає до банку-емітента платіжне доручення для перерахування коштів на аналітичний рахунок «Розрахунки чеками», що відповідає запису:

дебет рахунка 2600 АП «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання»,
кредит рахунка 2602 П «Кошти в розрахунках суб'єктів господарювання», аналітичний рахунок «Розрахунки чеками» на суму ліміту чекової книжки;
кредит рахунка 6110 П «Комісійні доходи від розрахунково-касового обслуговування клієнтів» — на суму, визначену за послугу.

Одночасно списується з позабалансу бланк виданої чекової книжки:

дебет рахунка групи 991 «Коррахунки до рахунків розділів 95—98»;
кредит рахунка 9821 А «Бланки суворого обліку».

У міру розрахунків з постачальниками продукції, товарів, робіт, послуг чекодавець виписує чек на суму платежу, що не перевищує ліміту (граничної суми, зазначеної на зворотному боці першої сторінки чекової книжки) і передає його постачальнику — утримувачу чека. Останній перевіряє обов'язкові реквізити та завіряє його підписами посадових осіб згідно з карткою зразків підписів і відбитком печатки.

2. Приймаючи чек до оплати за товари (виконані роботи, надані послуги), утримувач чека перевіряє:

- відповідність його встановленому зразку;
- правильність заповнення;
- відповідність суми корінця чека сумі, зазначеній на самому чеку;
- строк дії;
- достатність залишку ліміту за чековою книжкою для оплати чека;

наявність на ньому чіткого відбитка штампа або печатки банку та даних чекодавця (прізвище, ім'я, по батькові — фізичної особи, даних документа, що засвідчує цю особу).

Після цього утримувач чека встановлює особу пред'явника чека за документом, що її посвідчує.

Після зазначеної перевірки утримувач чека відриває (відрізає) чек від корінця, ставить на його зворотному боці та корінці календарний штемпель і підписує цей чек, а також робить позначку у відомості про прийняті до оплати розрахункові чеки.

Утримувач чека здає в банк чеки разом із трьома примірниками реєстру розрахункових чеків — якщо рахунки чекодавця й утримувача чека відкриті в одному банку, і в чотирьох примірниках — якщо рахунки чекодавця й утримувача чека відкриті в різних банках.

Реєстри розрахункових чеків складаються в розрізі банків-емітентів.

Банк утримувача чека зобов'язаний перевірити заповнення реквізитів реєстру чеків і своєчасність пред'явлення їх до оплати.

3. Якщо чекодавець і утримувач чека обслуговуються в одному банку, то після перевірки правильності заповнення реквізитів чеків і реєстру чеків банк на підставі першого примірника реєстру чеків списує кошти з відповідного рахунка чекодавця та зараховує їх на рахунок утримувача чека, що супроводжується бухгалтерським проведенням:

дебет рахунка 2602 П «Кошти в розрахунках суб'єктів господарювання», аналітичний рахунок «Розрахунки чеками»;

кредит рахунка 2600 АП «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання».

Під час розрахунків чеками клієнтами різних банків банк утримувача чека приймає чеки з реєстром чеків і разом з другим і третім примірниками цього реєстру інкасує їх до банку-емітента. У цьому разі кошти на рахунок утримувача чека зараховуються банком, що його обслуговує, тільки після отримання їх від банку-емітента. Прийняті на інкасо чеки обліковуються за відповідним позабалансовим рахунком групи 983 «Документи та цінності, прийняті та відправлені на інкасо».

Умови інкасування чеків мають зазначатися в договорі про розрахунково-касове обслуговування клієнта.

Останній примірник реєстру чеків повертається утримувачу чека з позначкою про оплату, якщо клієнти обслуговуються в одному банку, або з позначкою про дату прийняття його на інкасо, якщо клієнти обслуговуються в різних банках. За інкасового варіанта розрахунків чеками банк утримувача чека для контролю за оплатою чеків оприбутковує їх на позабалансовому рахунку 9831 «Документи і цінності, відправлені на інкасо», що чекають акцепту до сплати.

4. У разі надходження розрахункових чеків від іногородніх утримувачів чеків у банк-емітент до моменту здійснення їх перевірки вони обліковуються на позабалансових рахунках:

дебет рахунка 9830 А «Документи і цінності, прийняті на інкасо»;

кредит рахунка групи 991 «Коррахунки до рахунків розділів 95—98».

5. Банк-емітент на підставі першого примірника реєстру чеків списує кошти з рахунка чекодавця та перераховує їх на рахунок утримувача чека. Сплачений чек разом з примірником реєстру чеків залишається в банку-емітенті. На чеку ставиться штамп банку «Проведено». Після прийняття банком-емітентом рішення про здійснення оплати розрахункових чеків буде зроблено такі бухгалтерські записи:

дебет рахунка групи 991 «Коррахунки до рахунків розділів 95—98»;
кредит рахунка 9830 А «Документи і цінності, прийняті на інкасо»
та одночасно:

дебет рахунка 2602 П «Кошти в розрахунках суб'єктів господарювання»,
аналітичний рахунок «Розрахунки чеками»;

кредит рахунка 1200 А «Кореспондентський рахунок банку в Національному банку України».

6. У разі повідомлення банком-емітентом про брак коштів на спеціальному рахунку 2602 П «Кошти в розрахунках суб'єктів господарювання» або за наявності порушень в оформленні чека (виправлення, факсиміле підпису, сума чека перевищує задепоновану) банк утримувача чека списує суму з зазначеного позабалансового рахунка 9831 А «Документи і цінності, відправлені на інкасо» і повертає чек утримувачу чека з зазначенням причин його несплати.

7. Якщо клієнт припиняє дальші розрахунки чеками, за наявності невикористаного ліміту до закінчення строку дії чекової книжки, за його дорученням (фізична особа — за заявою) залишок ліміту зараховується на той рахунок, з якого депонувалися кошти:

дебет рахунка 2602 П «Кошти в розрахунках суб'єктів господарювання»,
аналітичний рахунок «Розрахунки чеками»;

кредит рахунка 2600 АП «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання».

Невикористані чеки після закінчення строку дії чекової книжки або використання ліміту підлягають поверненню до банку-емітента, який їх погашає. За бажанням клієнта банк може продовжити строк дії чекової книжки або клієнт може поповнити її ліміт у разі його використання.

Якщо після повного використання чеків із чекової книжки її ліміт буде невикористаним, то чекодавцеві може надаватися нова чекова книжка на суму невикористаного ліміту. Строк дії нової чекової книжки встановлюється з дня її видачі.

Чекодавець подає до банку-емітента заяву про отримання нової чекової книжки разом з використаною чековою книжкою та корінцями використаних чеків.

Облік операцій і розрахунків за акредитивами

Акредитив — це форма безготівкових розрахунків, за якої клієнт-заявник акредитива доручає банку, що його обслуговує:

- виконати платіж бенефіціару (постачальнику) за товари, виконані роботи чи надані послуги;
- надати повноваження іншому (виконуючому) банку здійснити цей платіж.

В розрахунках акредитивами в економічні відносини вступають такі суб'єкти:

платник — заявник акредитива (аплікант), юридична особа, яка звертається до банку, що її обслуговує, для відкриття акредитива;

банк-емітент — банк платника, що відкриває акредитив своєму клієнтові;

бенефіціар — юридична особа, на користь якої виставлений акредитив.

Це продавець, виконавець робіт або послуг;

авізуючий банк — банк, який за дорученням банку-емітента повідомляє бенефіціара про відкриття акредитива без будь-якої відповідальності за його оплату;

виконуючий банк — банк бенефіціара або інший банк, що за дорученням банку-емітента проводить оплату документів, зазначених в акредитиві. Виконуючий банк може бути одночасно й авізуючим банком.

Акредитиви можуть бути **депоновані в банку платника і в банку постачальника**.

Умови та порядок проведення розрахунків за акредитивами передбачаються в договорі між бенефіціаром і заявником акредитива і не повинні суперечити законодавству України, в тому числі нормативно-правовим актам Національного банку. За операціями за акредитивами всі зацікавлені сторони мають справу тільки з документами, а не з товарами, послугами або іншими видами виконання зобов'язань, з якими можуть бути пов'язані ці документи.

Банк-емітент може відкривати такі види акредитивів:

покритий — акредитив, для здійснення платежів за яким заздалегідь бронюються кошти платника в повній сумі на окремому рахунку в банку-емітенті або у виконуючому банку. Кошти заявника акредитива бронюються на аналітичному рахунку «Розрахунки за акредитивами» відповідних балансових рахунків (далі — аналітичний рахунок «Розрахунки за акредитивами»);

непокритий — акредитив, оплата за яким (якщо тимчасово коштів на рахунку платника немає) гарантується банком-емітентом за рахунок банківського кредиту.

Акредитив може бути відкличним або безвідкличним. Це зазначається на кожному акредитиві. Якщо немає такої позначки, то акредитив вважається безвідкличним.

Відкличний акредитив може бути змінений або анульований банком-емітентом у будь-який час без попереднього повідомлення бенефіціара - (наприклад, за недодержання умов, передбачених договором, дострокової відмови банком-емітентом від гарантування платежів за акредитивом). Відкликання акредитива не створює зобов'язань банку-емітента перед бенефіціаром.

Усі розпорядження про зміни умов відкличного акредитива або його анулювання заявник може надати бенефіціару тільки через банк-емітент, який повідомляє виконуючий банк, а останній — бенефіціара.

Документи за акредитивом, що відповідають умовам акредитива та подані бенефіціаром і прийняті виконуючим банком до отримання ним повідомлення про зміну умов або анулювання акредитива, підлягають оплаті.

Безвідкличний акредитив — це акредитив, який може бути анульований або умови якого можуть бути змінені тільки за згодою на це бенефіціара, на користь якого він був відкритий.

Безвідкличний акредитив, підтверджений виконуючим банком, не може бути змінений або анульований без згоди виконуючого банку.

Безвідкличний акредитив — це зобов'язання банку-емітента сплатити кошти в порядку та в строки, визначені умовами акредитива, якщо документи, передбачені ним, подано до банку, зазначеному в акредитиві, або до банку-емітента, та якщо дотримано строки й умови акредитива.

Акредитив може бути авізований бенефіціарові через інший (авізуючий) банк. Авізуючий банк, якщо він не визначений виконуючим банком, не несе зобов'язань щодо сплати за акредитивом.

Для відкриття акредитива клієнт подає до банку-емітента заяву про відкриття акредитива (далі — заява) за встановленою формою, щонайменше в трьох примірниках і в разі відкриття покритого акредитива — відповідні платіжні доручення.

Акредитив має містити тільки ті умови, додержання яких банк може перевірити документально.

Банк-емітент, прийнявши заяву, визначає спосіб виконання акредитива, авізуючий і виконуючий банки, здійснює відповідні бухгалтерські записи. Розглянемо особливості обліку покритого акредитива. Відкриваючи покритий акредитив, заявник крім заяви подає до банку-емітента платіжне доручення на бронювання коштів на аналітичному рахунку «Розрахунки за акредитивами» таких балансових рахунків:

2602 П «Кошти в розрахунках суб'єктів господарської діяльності»;

2622 П «Кошти в розрахунках фізичних осіб»;

2526 П «Кошти в розрахунках клієнтів, які утримуються за рахунок Державного бюджету України»;

2552 П «Кошти в розрахунках клієнтів, які утримуються з бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів»;

2554 П «Кошти в розрахунках клієнтів, які утримуються з районних, міських, селищних і сільських бюджетів».

У разі відкриття покритого акредитива, депонованого в банку-емітенті, заявник подає заяву та платіжне доручення на перерахування коштів зі свого рахунка (наприклад, для підприємств 2600) на аналітичний рахунок (для підприємств — 2602 «Кошти в розрахунках суб'єктів господарювання») «Розрахунки за акредитивами» у банку-емітенті. Ідеться про бронювання коштів для розрахунків акредитивом:

дебет рахунка 2600 АП «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання» — перерахування коштів з заявника — підприємства;

кредит рахунка 2602 П «Кошти в розрахунках суб'єктів господарювання» / «Розрахунки за акредитивами» — зарахування коштів на рахунок депонування акредитивів у банку-емітенті;

кредит рахунка 6110 П «Комісійні доходи від розрахунково-касового обслуговування клієнтів» — на суму, визначену за послугу.

Акредитив вважається відкритим після того, як здійснено відповідні бухгалтерські записи за рахунками та надіслано повідомлення бенефіціарові про відкриття та умови акредитива (далі — повідомлення).

Дата виконання платіжних доручень, наданих разом із заявою і дата повідомлення бенефіціара мають збігатися.

Якщо відкривається **покритий акредитив, депонований у виконуючому банку**, який не є банком-емітентом, то заявник крім заяви подає до банку-емітента платіжне доручення на перерахування коштів для бронювання їх у виконуючому банку. Банк-емітент перераховує кошти заявника з рахунка, наприклад, 2600 на аналітичний рахунок 2602 «Розрахунки за акредитивами» у виконуючому банку та повідомляє його про умови акредитива:

а) дебет рахунка 2600 АП «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання» — перерахування коштів з заявника-підприємства;

кредит рахунка 6110 П «Комісійні доходи від розрахунково-касового обслуговування клієнтів» — на суму, визначену за послугу;

кредит рахунка 1200 А «Кореспондентський рахунок банку в Національному банку України» — списання коштів з банку-емітента в сумі акредитива;

б) дебет рахунка 1200 А «Кореспондентський рахунок банку в Національному банку України» — зарахування коштів у виконуючому банку;

кредит рахунка 2602 П «Кошти в розрахунках суб'єктів господарювання / Розрахунки за акредитивами» — зарахування коштів на рахунок депонування акредитивів у виконуючому банку.

У разі відкриття покритого акредитива клієнт подає заяву, як правило, в чотирьох примірниках. Перший примірник заяви банк-емітент обліковує за відповідним позабалансовим рахунком, призначеним для обліку акредитивів, — 9802 А «Акредитиви до виконання»; другий (з потрібною позначкою банку про дату надходження) — разом з випискою з рахунка він видає заявнику як розписку банку про відкриття акредитива; третій і четвертий, як правило, використовуються для інформування виконуючого банку та бенефіціара про умови акредитива:

дебет рахунка 9802 «Акредитиви до виконання»;

кредит рахунка 991 «Контррахунки для рахунків розділів 96—98».

На відкриття **непокритого** акредитива платник подає заяву в чотирьох примірниках. У реквізиті заяви «Вид акредитива» треба додатково зазначити «непокритий». Перший примірник заяви в цьому разі обліковується банком-емітентом за позабалансовим рахунком, призначеним для обліку непокритих акредитивів: 9122 А «Непокриті акредитиви»:

дебет рахунка 9122 А «Непокриті акредитиви»;

кредит рахунка групи 990 «Контррахунки для рахунків розділів 90—95».

Виконуючий банк обліковує примірник заяви або повідомлення, отримані від банку-емітента, за відповідним позабалансовим рахунком, призначеним для обліку акредитивів. Такий облік ведеться окремо від обліку повідомлень про відкриття покритих акредитивів.

Банк-емітент інформує виконуючий (авізуючий) банк про відкриття акредитива, надсилаючи йому електронною поштою (електронне повідомлення)

або іншими засобами зв'язку, передбаченими договорами між банками, заяви або повідомлення. Заяву або повідомлення банк-емітент надсилає авізуючому банку не пізніше від наступного робочого дня після отримання заяви від клієнта.

Повідомлення має містити номер акредитива, усі його умови, спосіб платежу, місце виконання та строк дії акредитива.

Виконуючий (авізуючий) банк про відкриття та умови акредитива повідомляє бенефіціара (авізує акредитив) протягом **10 робочих днів** із дня отримання повідомлення від банку-емітента (авізуючого банку).

Після відвантаження продукції (виконання робіт, надання послуг) бенефіціар подає виконуючому банку потрібні документи, передбачені умовами акредитива, разом з реєстром документів за акредитивом.

Реєстр документів за акредитивом складається за відповідною формою та подається до банку, як правило, у чотирьох примірниках.

Виконуючий банк ретельно перевіряє подані бенефіціаром документи щодо додержання всіх умов акредитива і в разі порушення хоча б однієї з умов не проводить виплати за акредитивом, про що інформує бенефіціара і надсилає повідомлення до банку-емітента для отримання згоди на оплату документів із розбіжностями. Зазначене повідомлення має містити повний перелік розбіжностей з умовами акредитива, виявлених під час перевірки.

У разі неотримання відповіді протягом **семи робочих днів** після відправлення повідомлення або надходження негативної відповіді, виконуючий банк повертає бенефіціару всі документи за акредитивом, зазначивши на зворотному боці першого примірника реєстру документів за акредитивом причини повернення документів і засвідчивши цей запис підписами відповідального виконавця та працівника, на якого покладено функції контролера і відбитком штампа банку.

Якщо умовами акредитива передбачено акцепт заявника акредитива, то для його здійснення уповноважена особа заявника має подати бенефіціару:

документ, що засвідчує її особу;

зразок її підпису, засвідчений заявником акредитива (якщо його немає у виконуючому банку);

доручення, видані заявником акредитива, щодо її повноважень.

На документах, які за умовами акредитива мають бути акцептовані, уповноважена особа робить такий напис:

«Акцептований за рахунок акредитива від _____ № ____

(дата)

уповноваженим _____

(назва заявника акредитива)

(підпис)

(дата)

У виконуючому банку відповідальний виконавець перевіряє наявність акцептного напису та відповідність його поданому зразку.

Виконуючий банк під час **використання** акредитива, **кошти за яким заброньовано в банку-емітенті**, перевіряє за дорученням цього банку виконання всіх умов акредитива за поданим бенефіціаром реєстром документів за акредитивом та іншими документами, передбаченими акредитивом.

Перший і другий примірники реєстру документів за акредитивом разом з іншими документами виконуючий банк надсилає до банку-емітента, третій — використовує для списання суми заяви з відповідного позабалансового рахунка, призначеного для обліку акредитивів (після надходження коштів від банку-емітента), четвертий (з потрібними позначками банку про дату одержання) — видає бенефіціару:

дебет рахунка групи 991 «Контррахунки для рахунків розділів 96—98»;
кредит рахунка 9802 А «Акредитиви до виконання».

Банк-емітент, перевіривши виконання всіх умов акредитива, на підставі першого примірника реєстру документів за акредитивом списує кошти з аналітичного рахунка «Розрахунки за акредитивами» і перераховує їх на рахунок бенефіціара:

а) дебет рахунка 2602 П «Кошти в розрахунках суб'єктів господарювання» / «Розрахунки за акредитивами» — рахунок з депонування коштів на оплату акредитива в банку-емітенті;

кредит рахунка 1200 А «Кореспондентський рахунок банку в Національному банку України» — рахунок банку-емітента;

б) дебет рахунка 1200 А «Кореспондентський рахунок банку в Національному банку України» — рахунок виконуючого банку;

кредит рахунка 2600 АП «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання» — рахунок бенефіціара. Перший примірник реєстру документів за акредитивом банк емітент зберігає в документах дня банку, а другий (з потрібними позначками банку про дату одержання та виконання) — видає заявникові акредитива разом з іншими документами за акредитивом. Якщо банк-емітент одержав прийняті виконуючим банком документи і вважає, що вони не відповідають за зовнішніми ознаками умовам акредитива, то він має право відмовитися від їх прийняття і вимагати від виконуючого банку суму, що сплачена бенефіціару з порушенням умов акредитива.

Виплати бенефіціару за акредитивом, кошти за яким заброньовано у виконуючому банку, здійснюються з аналітичного рахунка «Розрахунки за акредитивами», що відповідає запису:

дебет рахунка 2602 П «Кошти в розрахунках суб'єктів господарювання» / «Розрахунки за акредитивами» — рахунок з депонування коштів на оплату акредитива у виконуючому банку;

кредит рахунка 2600 АП «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання» — рахунок бенефіціара. Списання коштів з аналітичного рахунка «Розрахунки за акредитивами» виконуючий банк здійснює на підставі першого примірника реєстру документів за акредитивом, наданим разом з іншими документами, що відповідають умовам акредитива. Перший примірник реєстру документів за акредитивом залишається в документах дня виконуючого банку, другий (з потрібними позначками банку про дату одержання та виконання) — видається бенефіціару, третій та четвертий — разом з документами, передбаченими умовами акредитива, надсилаються до банку-емітента, в якому третій примірник використовується для списання суми заяви з відповідного позабалансового раху-

нка, призначеного для обліку акредитивів, а четвертий видається заявнику акредитива разом з іншими документами за акредитивом:

дебет рахунка групи 991 «Контррахунки для рахунків розділів 96—98»;
кредит рахунка 9802 А «Акредитиви до виконання».

Якщо своєчасно одержати кошти з рахунка заявника акредитива неможливо (у разі **оплати за акредитивом за рахунок кредиту — непокритого акредитива**), то банк-емітент до вирішення цього питання згідно з умовами договору обліковує заборгованість заявника акредитива за балансовим рахунком, призначеним для обліку короткострокових кредитів:

дебет рахунка 2062 А «Короткострокові кредити в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання»;

кредит рахунка 2602 П «Кошти в розрахунках суб'єктів господарювання» / «Розрахунки за акредитивами» — рахунок з депонування коштів на оплату акредитива в банку-емітенті.

Одночасно банк-емітент списує з відповідного позабалансового рахунка, призначеного для обліку акредитивів, ту суму, що була виплачена за акредитивом бенефіціару:

дебет рахунка групи 990 «Контррахунки для рахунків розділів 90—95»;
кредит рахунка 9122 А «Непокриті акредитиви».

У всіх акредитивах обов'язково має передбачатися дата закінчення строку і місце подання документів для платежу. Дата, яку зазначено в заяві, є останнім днем для подання бенефіціаром до оплати реєстру документів за акредитивом і документів, передбачених умовами акредитива. Банки мають здійснювати контроль за строком дії акредитива, який зазначений у заяві.

У день закінчення строку дії акредитива, кошти за яким заброньовані у виконуючому банку, останній у кінці операційного дня списує їх з аналітичного рахунка «Розрахунки за акредитивами» та перераховує в банк-емітент на рахунок, з якого вони надійшли. Банк-емітент зараховує одержані кошти на рахунок заявника акредитива та списує потрібну суму з відповідного позабалансового рахунка, призначеного для обліку акредитивів. Виконуються такі бухгалтерські записи:

а) дебет рахунка 2602 П «Кошти в розрахунках суб'єктів господарювання» / «Розрахунки за акредитивами» — рахунок з депонування коштів на оплату акредитива у виконуючому банку;

кредит рахунка 1200 А «Кореспондентський рахунок банку в Національному банку України» — рахунок виконуючого банку;

б) дебет рахунка 1200 А «Кореспондентський рахунок банку в Національному банку України» — рахунок банку-емітента;

кредит рахунка 2600 АП «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання» — зарахування коштів на рахунок заявника-підприємства.

Акредитив, кошти за яким заброньовано в банку-емітенті, закривається ним після закінчення строку, зазначеного в акредитивній, з урахуванням нормативного строку проходження документів спецзв'язком від виконуючого банку до банку-емітента або після отримання від виконуючого банку підтвердження про невиконання акредитива.

У кінці операційного дня банк-емітент перераховує кошти з аналітичного рахунка «Розрахунки за акредитивами» на рахунок заявника акредитива і надсилає повідомлення виконуючому банку для їх списання з відповідного позабалансового рахунка, призначеного для обліку акредитивів. Зазначена процедура розрахунку завершується записом:

а) дебет рахунка 2602 П «Кошти в розрахунках суб'єктів господарювання» /«Розрахунки за акредитивами» — рахунок з депонування коштів на оплату акредитива в банку-емітенті;

кредит рахунка 2600 АП «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання» — зарахування коштів на рахунок заявника-підприємства;

б) дебет рахунка групи 991 «Контррахунки для рахунків розділів 96—98»;

кредит рахунка 9802 А «Акредитиви до виконання» — у виконуючому банку.

5.3. Облік операцій з застосуванням платіжних карток

Операції з занесення на рахунки й отримання з рахунків готівкових коштів за допомогою платіжних та інших карток здійснюються згідно з правилами внутрішньодержавних і міжнародних платіжних систем, а також відповідних нормативно-правових актів через каси банку або банкомати.

Банкомати можуть установлюватись як на території банку, так і за його межами. Видача коштів із застосуванням платіжних карток виконується в межах їх залишку на рахунку клієнта чи витратного ліміту або його частки на відповідному картковому рахунку. За договором між клієнтом і банком про надання кредиту видача коштів може виконуватися в межах залишку коштів на рахунку та/або визначеного договором ліміту кредитування.

Після завершення операцій з видачі готівки або внесення її на рахунок клієнтові видається відповідно оформлений документ на паперовому носії, який складається за місцем проведення операції та має містити реквізити, визначені відповідними нормативно-правовими актами. Чек банкомата може друкуватись і надаватись власнику платіжної картки за його вимогою.

При застосуванні банкоматів у внутрішньобанківських системах автоматизації касових операцій чек може не видаватись. У цьому разі обов'язково з періодичністю, визначеною в договорі між клієнтом і банком, клієнтові надається виписка за операціями, здійсненими через банкомат.

Бухгалтерський облік операцій з підкріплення банкоматів готівкою та видача готівки з використанням платіжних карток регулюються Правилами бухгалтерського обліку операцій з використанням платіжних карток у банках України, затвердженими постановою Правління Національного банку України від 17.12.01 № 524 з урахуванням облікової політики банку.

Бухгалтерський облік операцій з емісії платіжних карток

Облік бланків платіжних карток

1. Бланки платіжних карток внутрішньодержавних та міжнародних платіжних систем обліковуються банком в умовній оцінці (одна гривня за одну штуку) на окремому аналітичному рахунку позабалансового рахунка 9821 А «Бланки суворого обліку».

2. Операціям з придбання банком бланків платіжних карток відповідають такі проведення:

- на вартість бланків у національній валюті:

дебет рахунка 3510 А «Дебіторська заборгованість із придбання активів»;
кредит рахунків 1200 А «Кореспондентський рахунок у Національному банку України», 2600 АП «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання»;

- на вартість бланків у іноземній валюті:

дебет рахунка 3800 АП «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»;

кредит рахунка 1500 АП «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках»;

- на суму гривневого еквівалента вартості бланків:

дебет рахунка 3510 А «Дебіторська заборгованість із придбання активів»;
кредит рахунка 3801 АП «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів».

3. Для віднесення вартості отриманих бланків на витрати виконується запис:

дебет рахунка 7431 А «Господарські витрати»;

кредит рахунка 3510 А «Дебіторська заборгованість із придбання активів».

4. Оприбуткуванню отриманих бланків відповідає запис:

дебет рахунка 9821 А «Бланки суворого обліку»;

кредит рахунка групи 991 «Контррахунки для рахунків розділів 96—98».

5. Видані під звіт бланки платіжних карток обліковуються за позабалансовим рахунком 9892 А «Бланки суворого обліку в підзвіті». При цьому виконується таке проведення:

дебет рахунка 9892 А «Бланки суворого обліку в підзвіті»;

кредит рахунка 9821 А «Бланки суворого обліку».

Надалі на підставі відповідних звітів про використання здійснюється списання бланків з підзвіту. При цьому виконується таке проведення:

дебет рахунка групи 991 «Контррахунки для рахунків розділів 96—98»;

кредит рахунка 9892 А «Бланки суворого обліку в підзвіті».

Облік коштів за операціями з емісії та видачі банківської платіжної картки

1. Для зарахування коштів під час емісії платіжних карток у банку-емігенті клієнтам відкривають рахунки:

- картковий рахунок для банків у інших банках — на балансовому рахунку 1600 АП «Кореспондентські рахунки інших банків»;

- картковий рахунок для юридичних і фізичних осіб — суб'єктів підприємницької діяльності — на балансовому рахунку 2605 АП «Кошти на вимогу

суб'єктів господарювання для здійснення операцій з використанням платіжних карток»;

- картковий рахунок для фізичних осіб — на балансовому рахунку 2625 АП «Кошти на вимогу фізичних осіб для здійснення операцій з використанням платіжних карток».

2. За застосування в розрахунках платіжної картки банком-емітентом для власних потреб банку як карткові використовують такі рахунки:

3550 А «Аванси працівникам банку на витрати з відрядження» — у разі використання корпоративної платіжної картки для оплати витрат у відрядженні;

3551 А «Аванси працівникам банку на господарські витрати» — у разі використання корпоративної платіжної картки для здійснення розрахунків, пов'язаних із виробничими (господарськими) потребами;

3559 А «Інша дебіторська заборгованість за розрахунками з працівниками банку та іншими особами» — у разі використання корпоративної платіжної картки для здійснення інших операцій.

Занесення, перерахування коштів на картрахунки фізичної особи

Занесення, перерахування або поповнення коштів на картрахунки фізичної особи може виконуватися способом занесення готівкових коштів через банкомат, касу банку-емітента, банку, що працює за агентською угодою, іншого банку через переказ коштів зі своїх поточних або депозитних рахунків, а також з рахунків інших осіб за їх дорученням.

Під час операції з поповнення коштів на картковий рахунок у банку-емітенті здійснюються такі проведення:

- за внесення готівкових коштів через касу:

дебет рахунків 1001 А «Банкноти та монети в касі банку», 1002 А «Банкноти та монети в касі відділень банку»;

кредит рахунка 2625 АП «Кошти на вимогу фізичних осіб для здійснення операцій з використанням платіжних карток»;

- за переказ коштів з поточних та інших рахунків:

дебет рахунків 2620 АП «Кошти на вимогу фізичних осіб»,

2630 П «Короткострокові вклади (депозити) фізичних осіб, інші рахунки»;

кредит рахунка 2625 АП «Кошти на вимогу фізичних осіб для здійснення операцій з використанням платіжних карток».

Занесення (поповнення) коштів на картрахунки може здійснюватися через банк-агент як у національній, так і в іноземній валюті.

Відкриваючи картрахунки в банку-емітенті, банк-агент на суму коштів, яка може включати суму поповнення, комісійні та вартість платіжної картки, здійснює такі проведення:

- занесення в касу готівкових коштів у відповідній валюті:

дебет рахунків 1001 А «Банкноти та монети в касі банку», 1002 А «Банкноти та монети в касі відділень банку»;

кредит рахунка 2924 АП «Транзитний рахунок за операціями, здійсненими з використанням платіжних карток»;

- за безготівкового переказу:

дебет рахунків 2620 АП «Кошти на вимогу фізичних осіб», 2630 П «Короткострокові вклади (депозити) фізичних осіб»;

кредит рахунка 2924 АП «Транзитний рахунок за операціями, здійсненими з використанням платіжних карток»;

- за переказу коштів банку-емітенту:

дебет рахунка 2924 АП «Транзитний рахунок за операціями, здійсненими з використанням платіжних карток»;

кредит рахунків 1200 А «Кореспондентський рахунок у Національному банку України», 1500 АП «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках», 1600 АП «Кореспондентські рахунки інших банків». Банк-емітент під час занесення (поповнення) коштів на картрахунки через банк-агент виконує такі проведення:

- за зарахування коштів на коррахунки банку:

дебет рахунків 1200 А «Кореспондентський рахунок у Національному банку України», 1500 АП «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках»;

кредит рахунка 2924 АП «Транзитний рахунок за операціями, здійсненими з використанням платіжних карток»;

- за зарахування коштів на картрахунки:

дебет рахунка 2924 АП «Транзитний рахунок за операціями, здійсненими з використанням платіжних карток»;

кредит рахунка 2625 АП «Кошти на вимогу фізичних осіб для здійснення операцій з використанням платіжних карток».

Для внесення коштів на картрахунки, що відкриті в банку-емітенті, через касу іншого банку або перерахування з рахунків відкритих в інших банках, виконуються такі записи:

- у банку, що обслуговує ініціатора переказу коштів під час занесення готівкових коштів у відповідній валюті через касу:

дебет рахунків 1001 А «Банкноти та монети в касі банку», 1002 А «Банкноти та монети в касі відділень банку»;

кредит рахунків 2902 П «Кредиторська заборгованість за прийняті платежі», 2909 П «Інша кредиторська заборгованість за операціями з клієнтами банку»;

дебет рахунків 2902 П «Кредиторська заборгованість за прийняті платежі», 2909 П «Інша кредиторська заборгованість за операціями з клієнтами банку»;

кредит рахунків 1200 А «Кореспондентський рахунок у Національному банку України», 1500 АП «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках», 1600 АП «Кореспондентські рахунки інших банків»;

- за безготівкового переказу:

дебет рахунків 2620 АП «Кошти на вимогу фізичних осіб», 2630 П «Короткострокові вклади (депозити) фізичних осіб»;

кредит рахунків 1200 А «Кореспондентський рахунок у Національному банку України», 1500 АП «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках», 1600 АП «Кореспондентські рахунки інших банків».

У банку-емітенті за зарахування суми поповнення здійснюється такий запис:

дебет рахунків 1200 А «Кореспондентський рахунок у Національному банку України», 1500 АП «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках», 1600 АП «Кореспондентські рахунки інших банків»;

кредит рахунка 2625 АП «Кошти на вимогу фізичних осіб для здійснення операцій з використанням платіжних карток».

Занесення, перерахування коштів на картрахунки юридичних осіб

Поповнення картрахунків юридичних осіб здійснюється способом переказу коштів з їхніх поточних рахунків і за рахунок готівки, що вноситься в установленому порядку до каси банку-емітента.

Процедура поповнення картрахунків у банку-емітенті супроводжується відображенням в обліку таких операцій:

- занесення готівки у відповідній валюті до каси банку:

дебет рахунків 1001 А «Банкноти та монети в касі банку», 1002 А «Банкноти та монети в касі відділень банку»;

кредит рахунка 2605 АП «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання для здійснення операцій з використанням платіжних карток»;

- перерахування коштів з поточних рахунків клієнтів:

дебет рахунка 2600 АП «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання»;

кредит рахунка 2605 АП «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання для здійснення операцій з використанням платіжних карток».

Поповнення картрахунків юридичних осіб, які відкриті в банку-емітенті, через банк-агент передбачає такі облікові записи:

дебет рахунків 1001 А «Банкноти та монети в касі банку»,

1002 А «Банкноти та монети в касі відділень банку», 2600 АП «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання»;

кредит рахунка 2924 АП «Транзитний рахунок за операціями, здійсненими з використанням платіжних карток»;

- переказ коштів банку-емітенту відображається проведенням:

дебет рахунка 2924 АП «Транзитний рахунок за операціями, здійсненими з використанням платіжних карток»;

кредит рахунків 1200 А «Кореспондентський рахунок в Національному банку України», 1500 АП «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках», 1600 АП «Кореспондентські рахунки інших банків».

У банку-емітенті під час зарахування суми поповнення на картрахунки юридичних осіб здійснюють такі проведення:

- на суму коштів, що надійшли для зарахування на картрахунок:

дебет рахунків 1200 А «Кореспондентський рахунок у Національному банку України», 1500 АП «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках»;

кредит рахунка 2924 АП «Транзитний рахунок за операціями, здійсненими з використанням платіжних карток»;

- на суму коштів, що зараховані на картрахунки:

дебет рахунка 2924 АП «Транзитний рахунок за операціями, здійсненими з використанням платіжних карток»;

кредит рахунка 2605 АП «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання для здійснення операцій з використанням платіжних карток».

Відображення в бухгалтерському обліку операцій за розрахунками платіжними картками через банкомат.

1. Під час видачі готівки через банкомат власнику платіжної картки здійснюється проведення на суму заявленої готівки за вирахуванням комісійної винагороди:

дебет рахунка 2920 АП «Транзитний рахунок за операціями, здійсненими через банкомат»;

кредит рахунка 1004 А «Банкноти та монети в банкоматах».

2. Закриття транзитного рахунка 2920 за операціями з видачі готівки через банкомат оформлюється записом:

- за здійснення переказу з карткових рахунків, відкритих у банку-емітенті, що одночасно є банком-еквайром:

дебет рахунків 2605 АП «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання для здійснення операцій з використанням платіжних карток», 2625 АП «Кошти на вимогу фізичних осіб для здійснення операцій з використанням платіжних карток»;

кредит рахунка 2920 АП «Транзитний рахунок за операціями, здійсненими через банкомат»;

- за здійснення переказу з карткових рахунків власників платіжних карток, відкритих в інших банках:

у банку-емітенті:

дебет рахунків 2605 АП «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання для здійснення операцій з використанням платіжних карток», 2625 АП «Кошти на вимогу фізичних осіб для здійснення операцій з використанням платіжних карток»;

кредит рахунків 1200 А «Кореспондентський рахунок у Національному банку України», 1500 АП «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках», 1600 АП «Кореспондентські рахунки інших банків»;

у банку-еквайрі:

дебет рахунків 1200 А «Кореспондентський рахунок у Національному банку України», 1500 АП «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках», 1600 АП «Кореспондентські рахунки інших банків»;

кредит рахунка 2920 АП «Транзитний рахунок за операціями, здійсненими через банкомат».

3. Для видачі готівкових коштів у національній валюті через банкомат власнику платіжної картки, рахунок якого відкрито в іноземній валюті, в банку-еквайрі здійснюються такі проведення:

- видача коштів у національній валюті:

дебет рахунка 2920 АП «Транзитний рахунок за операціями, здійсненими через банкомат»;

кредит рахунка 1004 А «Банкноти та монети в банкоматах»;

- надходження відшкодування з карткових рахунків у іноземній валюті:

дебет рахунків 2605 АП «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання для здійснення операцій з використанням платіжних карток», 2625 АП «Кошти на вимогу фізичних осіб для здійснення операцій з використанням платіжних карток»;

кредит рахунка 3800 АП «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»;

- на суму гривневого еквівалента іноземної валюти:

дебет рахунка 3801 АП «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів»;

кредит рахунка 2920 АП «Транзитний рахунок за операціями, здійсненими через банкомат».

Курсові різниці, що виникають під час здійснення зазначених операцій, обліковують за рахунком 6204.

4. Занесення готівкових коштів через депозитні банкомати для зарахування на рахунки власників платіжних карток оформлюються такими записами:

- у банку-еквайрі на суму внесеної готівки:

дебет рахунка 1004 А «Банкноти та монети в банкоматах»;

кредит рахунка 2920 АП «Транзитний рахунок за операціями, здійсненими через банкомат»;

- зарахування внесених коштів на рахунки одержувачів у банку-еквайрі:

дебет рахунка 2920 АП «Транзитний рахунок за операціями, здійсненими через банкомат»;

кредит рахунків 2620 АП «Кошти на вимогу фізичних осіб», 2625 АП «Кошти на вимогу фізичних осіб для здійснення операцій з використанням платіжних карток».

Перерахування внесених коштів на картрахунки в інших банках оформлюють такими бухгалтерськими записами:

- у банку-еквайрі на суму внесеної готівки:

дебет рахунка 2920 АП «Транзитний рахунок за операціями, здійсненими через банкомат»;

кредит рахунків 1200 А «Кореспондентський рахунок у Національному банку України», 1600 АП «Кореспондентські рахунки інших банків» або

дебет рахунка 2920 АП «Транзитний рахунок за операціями, здійсненими через банкомат»;

кредит рахунка 2902 П «Кредиторська заборгованість за прийняті платежі»;

дебет рахунка 2902 П «Кредиторська заборгованість за прийняті платежі»;

кредит рахунків 1200 А «Кореспондентський рахунок у Національному банку України», 1600 АП «Кореспондентські рахунки інших банків»;

- у банку-емітенті, іншому банку на суму одержаних коштів:

дебет рахунків 1200 А «Кореспондентський рахунок у Національному банку України», 1500 АП «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках»;

кредит рахунків 2620 АП «Кошти на вимогу фізичних осіб», 2625 АП «Кошти на вимогу фізичних осіб для здійснення операцій з використанням платіжних карток».

5. Занесення готівкових коштів через депозитні банкомати для сплати комунальних та інших послуг оформлюють записами:

дебет рахунка 1004 А «Банкноти та монети в банкоматах»;

кредит рахунка 2920 АП «Транзитний рахунок за операціями, здійсненими через банкомат»;

- зарахування коштів за призначенням у банку-еквайрі:
дебет рахунка 2920 АП «Транзитний рахунок за операціями, здійсненими через банкомат»;
 - кредит рахунка 2600 АП «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання».
- Для перерахування за призначенням занесених готівкових коштів за послуги в банк, що обслуговує одержувача, здійснюють такі проведення:
- у банку-еквайрі на суму сплачених комунальних та інших послуг:
дебет рахунка 2920 АП «Транзитний рахунок за операціями, здійсненими через банкомат»;
 - кредит рахунка 2902 П «Кредиторська заборгованість за прийняті платежі»;
 - дебет рахунка 2902 П «Кредиторська заборгованість за прийняті платежі»;
 - кредит рахунків 1200 А «Кореспондентський рахунок у Національному банку України», 1600 АП «Кореспондентські рахунки інших банків»;
 - у банку, що обслуговує одержувача, на суму отриманих комунальних та інших послуг:
дебет рахунків 1200 А «Кореспондентський рахунок у Національному банку України», 1500 АП «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках»;
 - кредит рахунка 2600 АП «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання».

Контрольні питання.

1. Відкриття банками рахунків клієнтів і використання коштів за ними.
2. Облік розрахунків із застосуванням платіжних доручень.
3. Облік безготівкових розрахунків чеками.
4. Облік розрахунків акредитивами.
5. Облік розрахунків платіжними вимогами – дорученнями.
6. Облік розрахунків платіжними вимогами.
7. Облік розрахунків за допомогою систем дистанційного обслуговування.
8. Облік коштів за операціями з емісії та видачі банківської платіжної картки.
9. Внесення коштів на картрахунки юридичних і фізичних осіб.
10. Бухгалтерський облік операцій з видачі готівкових коштів із використанням платіжних карток.

Тема 6. Облік операцій з кредитування

1. Відображення класифікаційних груп видів кредитів у плані рахунків бухгалтерського обліку в банках.
2. Облік основної суми заборгованості за етапами здійснення кредитного процесу.
3. Порядок відображення в обліку операцій овердрафт, репо та факторингу.

4. Облік простроченої та сумнівної кредитної заборгованості.
5. Облік формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків.
6. Облік операцій з нарахування та сплати процентних доходів (витрат) за кредитними операціями.
7. Облік операцій з повернення раніше списаної безнадійної заборгованості за основним кредитним боргом і нарахованими процентними доходами.
8. Облік позабалансових зобов'язань із кредитування.
9. Облік комісійних доходів (витрат) за кредитними операціями.

6.1. Відображення класифікаційних груп видів кредитів і в плані рахунків бухгалтерського обліку в банках

Кредитування є найважливішим напрямком здійснення банком активних операцій. Кредитні операції приносять банкам найбільшу суму доходу, але вони пов'язані з високим ризиком втрат від непогашення кредиту і несплати нарахованих процентів. Велика частка проблемних і сумнівних кредитів може серйозно підірвати позиції банку на ринку кредитних ресурсів. Утім ризик — це невід'ємна складова банківської діяльності. Для підвищення дохідності кредитних операцій банки повинні вести продуману та гнучку кредитну політику, котра залежить від якісної облікової інформації.

За Законом України «Про банки і банківську діяльність» банки виконують операції з кредитування за такими напрямками:

1. Міжбанківське кредитування. Кредитні операції обліковуються в класі 1 плану рахунків банку та можуть бути як активними, так і пасивними операціями банку.

2. Кредитування юридичних і фізичних осіб та отримання кредитів від міжнародних і фінансових організацій. Ці кредитні операції обліковуються в класі 2 плану рахунків банку, котрі також можуть бути як активними, так і пасивними операціями банку.

Перший напрям кредитування стосується:

а) кредитів, отриманих від Національного банку України (обліковуються за розд. 13 плану рахунків банку);

б) кредитів, наданих іншим банкам (обліковуються за розд. 15);

в) кредитів, отриманих від інших банків (обліковуються за розд. 16).

Другий напрям кредитування чітко окреслено в чинному плані рахунків.

Ідеться про кредити:

а) надані суб'єктам господарювання (далі — СГ) (обліковують за розд. 20);

б) надані органам державної влади (обліковують за розділом 21);

в) надані фізичним особам (обліковують за розд. 22);

г) отримані від міжнародних та інших фінансових організацій (обліковують за розд. 27).

З огляду на принципи МСБО у кожному розділі для обліку кредитних операцій виокремлено групи, які визначають вид кредитування та передбачено групи для обліку сумнівної заборгованості та резервів.

Для обліку сумнівної заборгованості, резервів під нестандартну та стандартну заборгованість інших банків і сумнівну заборгованість та резервів за нарахованими доходами за міжбанківськими операціями в класі 1 плану рахунків передбачено групи 158, 159, 178, 179.

Для обліку сумнівної заборгованості, резервів під нестандартну та стандартну заборгованість за кредитами, що надані клієнтам і сумнівну заборгованість та резервів за нарахованими доходами за операціями з клієнтами в класі 2 плану рахунків передбачено групи 209, 219, 229, 240, 248, 249.

У кожній групі кредитів виділено чотиризначні рахунки, які забезпечують облікову процедуру здійснення кредитних операцій від дати надання (отримання) кредиту до дати її погашення або списання з балансу.

6.2. Облік основної суми заборгованості за етапами здійснення кредитного процесу

Операції з надання кредиту передують великий обсяг роботи з оформлення кредитної справи позичальника. Для цього внутрішніми документами банку визначається склад кредитного комітету.

Усі види кредитів надають тільки за погодженням з кредитним комітетом.

Позичальник подає до банку повний пакет документів: заяву; обґрунтування необхідності в одержанні кредиту (це визначає надалі контрольні процедури за цільовим використанням кредитних коштів); баланс за рік і на останню звітну дату; висновок аудиторської компанії (останній).

На стадії вирішення питання про кредитування бухгалтерія банку участі не бере. Основні функції виконують відділ безпеки і кредитний відділ.

Якщо кредитну угоду укладено, в бухгалтерію банку передається рішення кредитного комітету, в якому зазначається:

- вид кредиту (цільовий характер);
- сума кредиту;
- процентна ставка за користування кредитними ресурсами (платність є другим принципом кредитування);
- строки погашення основного боргу і процентів (третій принцип кредитування — строковість).

Облік процедури операцій з кредитування містить два облікові механізми.

Перший стосується обліку позабалансових операцій, що виконуються на дату операції (підписання кредитної угоди), а також операцій з обліку забезпечення під кредитування.

Другий пов'язаний із бронюванням кредитних ресурсів банку на замовлення конкретного клієнта. Ідеться про облікове зобов'язання банку з кредитування або про відкриття так званих кредитних ліній. Ліміт кредитної лінії фіксується в угоді, де вказується строк дії кредитної лінії. Облік зобов'язань банку

з кредитування здійснюється на дату операції. Під час укладання кредитної угоди за позабалансовим обліком здійснюється проведення на суму, зазначену в кредитній угоді. На основі цих даних на дату здійснення кредитної операції бухгалтерія банку відображує суму зобов'язання на позабалансових рахунках і відкриває кредитний рахунок позичальнику. В обліку фіксуються такі записи:

- на суму, зазначену в кредитній угоді:
дебет рахунка 9129 А «Інші зобов'язання з кредитування, що надані клієнтам»;

- кредит рахунка 9900 «Контррахунок»;

- на суму коштів, перерахованих позичальнику:
дебет рахунків для обліку наданих кредитів (2010, 2062, 2073, 2202 та ін.);
кредит рахунків для обліку грошових коштів клієнтів (2600, 2620, 1001) або 1200, якщо кредитною угодою передбачено проплату потреб клієнта банком без транзитного зарахування грошей на рахунок клієнта.

Якщо на дату операції (у день виникнення в банку зобов'язання з кредитування) кредит надається в повній сумі, то зобов'язання з кредитування на позабалансових рахунках не відображається.

У разі надання кредиту з одночасним утриманням комісії та/або процентів авансом (наперед) здійснюються такі бухгалтерські проведення:

- на повну суму наданого кредиту:
дебет рахунків для обліку наданих кредитів;
- вирахування комісії та/або процентів, утриманих авансом:
кредит рахунків для обліку грошових коштів, рахунків клієнтів;
- на суму комісії та/або процентів, утриманих авансом:
кредит рахунків для обліку неамортизованого дисконту за наданими кредитами.

Сума неамортизованого дисконту за наданими кредитами амортизується не рідше від одного разу на місяць, а в обліку фіксується запис:

- дебет рахунків для обліку неамортизованого дисконту за наданими кредитами (2066, 2076, 1526 та ін.);

- кредит рахунків для обліку процентних доходів за наданими кредитами (6026, 6027, 6016 та ін.).

Одночасно виконують бухгалтерські проведення на позабалансових рахунках з оприбуткування договору поручництва або страхування та оприбуткування договору застави.

Фінансовий облік видачі й погашення кредиту, нарахування процентів за кредитами регламентується нормативними документами НБУ, розробленими з урахуванням вимог і принципів МСБО.

Відображення кредитних операцій в обліку відбувається за такою схемою:

- видача кредиту;
- нарахування доходів (наприкінці кожного місяця);
- визнання нарахованих доходів простроченими;
- віднесення кредиту на прострочену заборгованість;

- визнання заборгованості за кредитом і нарахованими доходами сумнівною;
- погашення кредиту та нарахованих процентів клієнтом або покриття за рахунок сформованих резервів.

Простежимо цю облікову процедуру за групою 206 «Кредити в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання»:

1. Видано короткостроковий кредит у поточну діяльність СГ:
дебет рахунка 2062 А «Короткострокові кредити в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання»;
кредит рахунка 2600 АП «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання».
2. Нараховані доходи за кредитом у поточну діяльність СГ:
дебет рахунка 2068 А «Нараховані доходи за кредитами в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання»;
кредит рахунка 6026 П «Процентні доходи за кредитами в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання».
3. Прострочені нараховані доходи за кредитом у поточну діяльність СГ:
дебет рахунка 2069 А «Прострочені нараховані доходи за кредитами в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання»;
кредит рахунка 2068 А «Нараховані доходи за кредитами в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання».
4. Прострочена заборгованість за кредитом у поточну діяльність СГ:
дебет рахунка 2067 А «Прострочена заборгованість за кредитами в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання»;
кредит рахунка 2062 А «Короткострокові кредити в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання».

Визнання простроченої заборгованості за кредитами відображується в обліку наступного дня після несплати позичальником суми кредиту або її частини в строк, обумовлений кредитною угодою.

5. Сплачено прострочені нараховані доходи за кредитом у поточну діяльність СГ:
дебет рахунка 2600 АП «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання»;
кредит рахунка 2069 А «Прострочені нараховані доходи за кредитами у поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання».

6. Сплачено наданий прострочений кредит в поточну діяльність СГ:
дебет рахунка 2600 АП «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання»;
кредит рахунка 2067 А «Прострочена заборгованість за кредитами в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання».

Якщо кредит і нараховані відсотки сплачені в строк, зазначений у кредитній угоді, тоді:

7. Сплачено нараховані доходи в строк, зазначений у кредитній угоді:
дебет рахунка 2600 АП «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання»;
кредит рахунка 2068 А «Нараховані доходи за кредитами в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання».
8. Погашення кредиту в строк, зазначений у кредитній угоді:

дебет рахунка 2600 АП «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання»;
кредит рахунка 2062 А «Короткострокові кредити в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання».

З кредитних рахунків клієнти отримують виписки. Кредит може бути пролонгований, якщо клієнт подає до банку документи, що засвідчують об'єктивність такого прохання.

НБУ пропонує поділяти пролонгацію на звичайну та проблемну. Якщо пролонгація звичайна, тобто клієнт не може з об'єктивних причин погасити суму кредиту у визначені строки, то кредитний комітет банку приймає рішення про подовження строку дії кредитної угоди і це рішення підшивається у справу позичальника. Якщо пролонгація проблемна, то банк приймає рішення на подовження кредитної угоди, але кредитна заборгованість переноситься на рахунки сумнівної заборгованості. Кредит визнається сумнівним, про що в обліку здійснюється запис:

дебет рахунків для обліку сумнівної заборгованості за кредитами;
кредит рахунків для обліку наданих кредитів.

Процедура відображення в обліку операцій з отримання банком кредитів від НБУ, інших банків, міжнародних та інших фінансових організацій і нарахування процентних витрат за цими кредитами відповідає процедурі відображення операцій з надання банком кредитів відповідно до характеристики та призначення рахунків Плану рахунків (активний, пасивний).

6.3. Порядок відображення в обліку операцій овердрафт, репо та факторингу

Овердрафт (кредитування рахунка) — форма надання коштів, які позичальник отримує понад залишок на його поточному рахунку в банку (кошти на вимогу) в межах заздалегідь обумовленої суми через допущення дебетового сальдо на рахунку клієнта. За виконання такої операції на рахунку клієнта (контрагента) в банку утворюється дебетове сальдо. Інакше кажучи, овердрафт — це кредитна лінія (можливість негайного отримання коштів), надана банком, якою контрагент може скористатися за допомогою свого рахунка. Здебільшого поточний рахунок клієнта, як і кореспондентський рахунок банку, має кредитовий залишок. Перевищення цього залишку за проведення розрахункових операцій і банком, і контрагентом можливе тільки в разі підписання відповідної угоди.

Ліміт овердрафту (максимальна сума дебетового сальдо) визначається договором на кредитування. У договорі зазначається строк його дії, тому окремих угод на право дебетового сальдо не складається. Овердрафт допускається за рахунками: 2600 АП «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання», 1500 АП «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках», 1600 АП «Кореспондентські рахунки інших банків».

За операціями овердрафт банк відображує в обліку зобов'язання з кредитування:

- за овердрафтом, наданим банкам:

дебет рахунка 9100 А «Зобов'язання з кредитування, що надані банкам»;
кредит рахунка 9900 «Контррахунок»;

- за овердрафтом, наданим клієнтам:

дебет рахунка 9129 А «Інші зобов'язання з кредитування, що надані клієнтам»;

кредит рахунка 9900 «Контррахунок».

Кредитування овердрафт можливе також як пасивна операція — ідеться про овердрафт, отриманий в інших банках. У цьому разі на позабалансових рахунках фіксується запис:

дебет рахунка 9900 «Контррахунок»;

кредит рахунка 9110 П «Зобов'язання з кредитування, що отримані від банків».

За сумою зазначених проведення обліковується ліміт овердрафту. Якщо кошти використовуються в межах ліміту овердрафту, то в обліку відображається зменшення зобов'язань з кредитування. За кредитами овердрафт банк проводить нарахування процентних доходів, що відповідає записам:

- за кредитування овердрафт клієнтів:

дебет рахунка 2607 А «Нараховані доходи за кредитами овердрафт, що надані суб'єктам господарювання»;

кредит рахунка 6020 П «Процентні доходи за кредитами овердрафт, що надані суб'єктам господарювання»;

- за кредитування овердрафт інших банків:

дебет рахунка 1607 А «Нараховані доходи за кредитами овердрафт, що надані іншим банкам»;

кредит рахунка 6016 П «Процентні доходи за кредитами овердрафт і короткостроковими кредитами, що надані іншим банкам».

Банк може також отримувати кредити овердрафт від інших банків. Сума овердрафту обліковується як кредитове сальдо за рахунком 1500. У цьому разі банк-позичальник нараховує процентні витрати. В обліку це відповідає запису:

дебет рахунка 7016 А «Процентні витрати за кредитами овердрафт та короткостроковими кредитами, що отримані від інших банків»;

кредит рахунка 1507 П «Нараховані витрати за отриманими кредитами овердрафт від інших банків».

Погашення овердрафту відбувається за рахунок надходжень на рахунок клієнта або на коррахунок банку.

Якщо на визначену угодою дату через брак коштів на рахунку клієнт не може закрити овердрафт, то банк починає обліковувати незакритий овердрафт як прострочену заборгованість за тим видом кредитів, який відповідає на пряму використання коштів овердрафту. Як правило, це стосується покриття потреб на поточну діяльність:

дебет рахунка 2067 А «Прострочена заборгованість за кредитами в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання»;

кредит рахунка 2600 АП «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання».

У такий самий спосіб починають обліковуватись і несплачені в строк проценти за користування кредитом овердрафт:

дебет рахунка 2069 А «Прострочені нараховані доходи за кредитами в поточну діяльність що надані суб'єктам господарювання»;

кредит рахунка 2607 А «Нараховані доходи за кредитами овердрафт, що надані суб'єктам господарювання».

Облік операцій репо

Операція репо відображається в бухгалтерському обліку як наданий (отриманий) кредит під заставу цінних паперів.

Кредитування за операціями репо поширюється на клієнтів та інші банки.

Зобов'язання з надання (отримання) коштів за операцією репо відображається банком за позабалансовими рахунками та фіксується бухгалтерськими записами:

- за надання зобов'язання:

дебет рахунка 9100 А «Зобов'язання з кредитування, що надані банкам» або

дебет рахунка 9129 А «Інші зобов'язання з кредитування, що надані клієнтам»;

кредит рахунка 9900 «Контррахунок»;

- за отримання зобов'язання:

дебет рахунка 9900 «Контррахунок»;

кредит рахунка 9110 П «Зобов'язання з кредитування, що отримані від банків».

Перерахування коштів за операціями репо (надання кредиту) відображається в обліку записом:

дебет рахунків для обліку кредитів, які надані за операціями репо (1211,1522, 2010);

кредит рахунків для обліку грошових коштів клієнтів (1600, 2600).

Отримання кредиту за операціями репо від іншого банку відображається в обліку записом:

дебет рахунків для обліку грошових коштів клієнтів (1200, 1500);

кредит рахунків для обліку кредитів, які отримані за операціями репо (1311,1622). Наведемо окремі проведення за операціями репо:

- Кредити, що надані за операціями репо суб'єктам господарювання:

дебет рахунка 2010 А «Кредити, що надані за операціями репо суб'єктам господарювання»;

кредит рахунка 2600 АП «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання».

За надання кредиту репо банк нараховує та отримує процентні доходи.

Наприклад:

Нараховано доходи за кредитами, що надані за операціями репо СГ:

дебет рахунка 2018 А «Нараховані доходи за кредитами, що надані за операціями репо суб'єктам господарювання».

кредит рахунка 6021 П «Процентні доходи за кредитами, що надані за операціями репо суб'єктам господарювання».

Цінні папери, що придбані за операцією репо, обліковуються покупцем (кредитором) як отримана застава за позабалансовими рахунками:

дебет рахунків для обліку отриманої застави 9500 А «Отримана застава»;
кредит рахунка «Контррахунок 9900».

Кредитор у день зворотного викупу продавцем (позичальником) цінних паперів закриває кредит репо та списує вартість цінних паперів з позабалансових рахунків з виконанням таких бухгалтерських проведення:

- погашення кредитів за операціями репо:
дебет рахунків для обліку грошових коштів клієнтів;
кредит рахунків для обліку кредитів, які надані за операціями репо;
кредит рахунків для обліку нарахованих доходів за операціями репо;
- списання цінних паперів, що були в заставі за операцією репо:
дебет рахунка «9900 Контррахунок»;
кредит рахунка 9500 А «Отримана застава».

У разі неповернення позичальником коштів за операцією репо кредитор списує вартість цінних паперів, отриманих у заставу, з позабалансових рахунків і одночасно визнає їх за відповідними балансовими рахунками з обліку придбаних цінних паперів за справедливою вартістю:

дебет рахунків для обліку цінних паперів (відповідно до виду ЦП, що його банк отримав у заставу);

кредит рахунків для обліку кредитів, які надані за операціями репо;
кредит рахунків для обліку нарахованих доходів за операціями репо.

Облік факторингових операцій

На дату укладання договору факторингу сума, яку фактор (банк) зобов'язується сплатити клієнтові, відображається за позабалансовими рахунками.

Отримані відповідно до умов договору факторингу розрахункові документи клієнта обліковуються за номінальною вартістю за позабалансовими рахунками:

дебет рахунка 9800 А «Розрахункові документи за факторинговими операціями»;

кредит «9910 Контррахунок».

Сума коштів, сплачених клієнту, відображається фактором (банком) у бухгалтерському обліку так:

дебет рахунка 2030 А «Вимоги, що придбані за операціями факторингу із суб'єктами господарювання»;

кредит рахунків клієнтів, рахунків для обліку грошових коштів;

кредит рахунка 2036 КА «Неамортизований дисконт за вимогами, що придбані за операціями факторингу з суб'єктами господарювання» (у разі утримання авансом процентних або комісійних доходів).

За позабалансовими рахунками відображається зменшення зобов'язань банку на суму, сплачену клієнту.

Отримані від боржника кошти фактор (банк) спрямовує на погашення заборгованості за кредитом і процентами. У разі перевищення надходжень над сумою заборгованості за кредитом і процентами фактор (банк) повертає різни-

цю клієнту, якщо інше не передбачено договором факторингу, тобто в обліку фіксується запис:

- на суму, що надійшла від боржника:
дебет рахунків для обліку грошових коштів, рахунки клієнтів;
- на суму кредиту:
кредит рахунка 2030 А «Вимоги, що придбані за операціями факторингу із суб'єктами господарювання»;
- на суму нарахованих доходів за цією операцією:
кредит рахунка 2038 А «Нараховані доходи за вимогами, що придбані за операціями факторингу із суб'єктами господарювання»;
- на суму доходів за цією операцією, що не були нараховані:
кредит рахунка 6023 П «Процентні доходи за операціями з факторингу з суб'єктами господарювання»;
- на суму перевищення надходжень над сумою заборгованості банку за кредитом і процентами:

кредит рахунків клієнтів, рахунків для обліку грошових коштів.

Одночасно фактор (банк) списує з позабалансових рахунків суми оплачених боржником документів за факторинговими операціями:

дебет «9910 Контррахунок»;

кредит рахунка 9800 А «Розрахункові документи за факторинговими операціями (на суму оплачених боржником розрахункових документів).

У разі часткового погашення боржником заборгованості на відповідному платіжному документі робиться позначка про дату та суму частково погашених зобов'язань.

Якщо за умовами договору сплата коштів за боргом здійснюється безпосередньо боржником на рахунок клієнта, то після отримання платежу клієнт здійснює розрахунок з фактором (банком). У цьому разі в обліку фактора (банку) виконуються такі бухгалтерські проведення:

дебет рахунків для обліку грошових коштів клієнтів;

кредит рахунка 2030 А «Вимоги, що придбані за операціями факторингу з суб'єктами господарювання»;

кредит рахунка 2038 А «Нараховані доходи за вимогами, що придбані за операціями факторингу з суб'єктами господарювання» (на суму нарахованих доходів);

кредит рахунка 6023 П «Процентні доходи за операціями факторингу з суб'єктами господарювання (на суму, яка не відображалась у бухгалтерському обліку за рахунками нарахованих доходів).

Якщо договором факторингу передбачено право регресу фактора (банку) до клієнта за непогашеною боржником заборгованістю, то фактор (банк) після пред'явлення регресу відображає заборгованість за рахунками з обліку кредитів або за рахунком 2093 А «Сумнівна заборгованість за операціями факторингу суб'єктів господарювання» залежно від фінансового стану клієнта або боржника. Бухгалтерський облік простроченої, сумнівної та безнадійної заборгованості за факторинговими операціями здійснюється аналогічно обліку кредитних операцій.

6.4. Облік простроченої та сумнівної кредитної заборгованості

Банки відносять кредити до сумнівної заборгованості за умови, що прострочення платежу за основним боргом перевищує 30 днів, а фінансовий стан позичальника погіршився настільки, що керівництво банку може прийняти рішення про визнання його сумнівним дебітором і передати справу в господарський суд. Таке рішення має бути оформлене протоколом кредитного комітету банку та документами, що підтверджують цей стан.

Якщо заборгованість визнається сумнівною, вона обліковується за відповідними рахунками відносно виду кредиту; при цьому рахунок сумнівної заборгованості дебетується (відкривається), а рахунок простроченої заборгованості кредитується (закривається). У плані рахунків передбачено такі рахунки для обліку сумнівної заборгованості:

1582 А «Сумнівна заборгованість за кредитами, що надані іншим банкам»;

2096 А «Сумнівна заборгованість за кредитами в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання»;

2097 А «Сумнівна заборгованість за кредитами в інвестиційну діяльність, що надані суб'єктам господарювання»;

2190 А «Сумнівна заборгованість за кредитами, що надані органам державної влади»;

2191 А «Сумнівна заборгованість за кредитами, що надані органам місцевого самоврядування»;

2290 А «Сумнівна заборгованість за кредитами на поточні потреби, що надані фізичним особам»;

2291 А «Сумнівна заборгованість за кредитами в інвестиційну діяльність, що надані фізичним особам».

Не сплачена позичальником (боржником) сума заборгованості за кредитом у визначений договором строк наступного робочого дня починає обліковуватись як прострочена:

дебет рахунків для обліку простроченої заборгованості за наданими кредитами;

кредит рахунків для обліку наданих кредитів.

Прийняття банком рішення про визнання заборгованості за кредитною операцією сумнівною зумовлює її відповідний облік:

дебет рахунків для обліку сумнівної заборгованості за наданими кредитами;

кредит рахунків для обліку наданих кредитів, рахунків для обліку простроченої заборгованості за наданими кредитами.

Погашення простроченої заборгованості за кредитною операцією підтверджується записами:

дебет рахунків для обліку грошових коштів, рахунків клієнтів;

кредит рахунків для обліку простроченої заборгованості за наданими кредитами або

дебет рахунків для обліку грошових коштів, рахунків клієнтів;

кредит рахунків для обліку сумнівної заборгованості за наданими кредитами.

Наприклад:

- визнана сумівною прострочена заборгованість за кредитом у поточну діяльність, наданим суб'єктам господарювання:

дебет рахунка 2096 А «Сумнівна заборгованість за кредитами в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання»;

кредит рахунка 2067 А «Прострочена заборгованість за кредитами в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання»;

- визнана сумівною прострочена заборгованість за кредитом, наданим іншому банку:

дебет рахунка 1582 А «Сумнівна заборгованість за кредитами, наданими іншим банкам»;

кредит рахунка 1527 А «Прострочена заборгованість за кредитами, наданими іншим банкам»;

- визнана сумівною прострочена заборгованість за кредитом наданим фізичній особі на поточні потреби:

дебет рахунка 2290 А «Сумнівна заборгованість за кредитами на поточні потреби, що надані фізичним особам»;

кредит рахунка 2207 А «Прострочена заборгованість за кредитами на поточні потреби, що надані фізичним особам».

Якщо позичальник не сплачує визнану сумівну заборгованість, вона списується з балансу банку за рахунок сформованого резерву та далі обліковується на позабалансових рахунках класу 9.

6.5. Облік формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків

За кожною кредитною операцією банк визнає зменшення корисності, якщо її балансова вартість перевищує оцінену суму очікуваного відшкодування. Для цього банк формує резерви.

Формування загальних і спеціальних резервів для погашення безнадійної кредитної заборгованості відбувається за умови обов'язкового вивчення фінансового стану позичальника на момент прийняття рішення про видачу кредиту, а далі — протягом дії кредитної угоди не рідше від одного разу на квартал. Утім операції з формування резервів виконуються на кожне 1 число наступного місяця.

Для формування резервів заборгованість за всіма непогашеними кредитними сумами класифікується за п'ятьма групами ризику, а саме: стандартні; під контролем; субстандартні; сумнівні; безнадійні.

Дана класифікація не має нічого спільного з процедурою обліку за рахунками чинного плану рахунків простроченої сумівної кредитної заборгованості. Це означає, що кредитна заборгованість спочатку класифікується за групами ризику, а далі протягом строку дії кредитної угоди може визначатися простроченою або сумівною.

Для класифікації кредитної заборгованості за ступенем ризику необхідно враховувати два критерії:

1. Фінансовий стан позичальника.
 2. Обслуговування кредитної заборгованості (рівень платіжної дисципліни).
- До розгляду беруться всі надані кредити за винятком бюджетних.

Фінансовий стан позичальника визнається за п'ятьма класами: А, Б, В, Г, Д. В основу цього поділу покладено оцінку фінансового стану позичальника.

Клас А визнається за умови, що фінансова діяльність позичальника прибуткова, рівень рентабельності вищий за середньогалузевий, наявні резерви дають змогу позичальнику вести прибуткову діяльність і в майбутньому, що свідчить про реальну можливість своєчасних розрахунків за кредитом; усі економічні показники діяльності відповідають або перевищують нормативні значення; забезпечення кредитної операції першокласне; керівництво позичальника має відмінну ділову репутацію, а кредитна історія позичальника — бездоганна. Нараховані проценти за кредитом сплачуються позичальником своєчасно. Отже, немає жодних підстав сумніватись у своєчасності повернення основної суми боргу та сплати процентів. При цьому вважається, що фінансовий стан позичальника «дуже добрий».

Клас Б за основними характеристиками відповідає класу А, проте окремі економічні показники погіршені або мінімально відхиляються від бажаних значень, що свідчить про низьку ймовірність підтримування фінансової діяльності на високому рівні протягом тривалого часу; забезпечення кредитної операції відповідає умовам кредитної угоди. Фінансовий стан позичальника «добрий».

Клас В — діяльність прибуткова, але рівень прибутковості знижується. Показники прибутковості нижчі, ніж у інших підприємств. На складі товари — середньоліквідні. Надходження коштів і платоспроможність позичальника свідчить про реальну загрозу несвоєчасного погашення заборгованості в повній сумі. Існують окремі проблеми щодо стану забезпечення застави, її ліквідності, але в цілому фінансовий стан «задовільний».

Клас Г — фінансова діяльність незадовільна. Прибутки змінюються на збитки. Активність руху коштів за поточним рахунком низька. Усі економічні показники нижчі від нормативних значень і спостерігається їх нестабільність протягом року. Застава, прийнята банком, неліквідна. В окремі періоди допускаються збитки. Імовірність погашення кредитної заборгованості і процентів дуже низька. Тож фінансовий стан класифікується як «незадовільний».

Клас Д — фінансова діяльність збиткова, кредити не можуть бути забезпечені ліквідною заставою. Банк не має сумніву, що кредит не буде погашено.

Другий критерій (рівень платіжної дисципліни) характеризується як добрий, слабкий, незадовільний.

Добрий — позичальник вчасно розраховується за попередні кредити. Заборгованість за кредитом і проценти сплачує своєчасно або з максимальною затримкою 7 календарних днів. Допускається пролонгація з пониженням класу позичальника. Термін пролонгації до 90 днів за умови, що проценти сплачуються своєчасно або з максимальною затримкою 7 днів.

Слабкий — коли заборгованість за кредитом прострочена від 8 до 30 днів і прострочена сплата процентів від 8 до 30 днів. Була пролонгація з пониженням класу позичальника. Термін пролонгації від 91 до 180 днів за умови, що проценти за кредитом сплачуються своєчасно або з максимальною затримкою до 30 днів.

Незадовільний — прострочена заборгованість за кредитом понад 90 днів, є несплата процентів. Пролонгація понад 180 днів із пониженням класу позичальника.

З урахуванням зазначених чинників кредитний портфель банку класифікують за групами ризику в такий спосіб (табл. 6.1).

Таблиця 6.1 – Класифікація кредитного портфеля банку за групами ризику

Фінансовий стан	Платіжна дисципліна		
	добра	слабка	незадовільна
А	Стандартний	Під контролем	Субстандартний
Б	Стандартний	Субстандартний	Субстандартний
В	Субстандартний	Субстандартний	Сумнівний
Г	Сумнівний	Сумнівний	Безнадійний
Д	Сумнівний	Безнадійний	Безнадійний

Загальна кредитна заборгованість вважається валовим кредитним ризиком.

Для розрахунку резерву береться чистий кредитний ризик, тобто валовий кредитний ризик зменшується на процент вартості забезпечення. Як забезпечення можуть враховуватися:

- депозити в банку, який видає кредит;
- банківські метали;
- державні цінні папери;
- нерухоме майно;
- рухоме майно.

Процедури формування резервів описані положенням НБУ про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за ризиковими операціями банків. У положенні визначені проценти врахування вартості застави в розрізі видів забезпечення, а також процент відрахування до резервів.

Резерв у банку розраховується за допомогою таблиці. Наприклад, сума кредитної заборгованості й обсяг застави мають такі показники (табл. 6.2):

Резерв формується в тому разі, коли балансова вартість активу перевищує суму відшкодувань. Різниця між балансовою вартістю активу й очікуваною сумою відшкодувань і є сумою резерву.

Резерви, сформовані за кредитними операціями, — це розрахункова величина невпевненості банку в погашенні позичальником кредитної заборгованості.

Таблиця 6.2 – Розрахунок суми резерву

Група ризику	Сума кредитної заборгованості	Обсяг застави	% урахування вартості застав, грн.	Вартість майна за розрахунку резерву	Сума, що включається до розрахунку резерву	% відрахування в резерв
Стандартна	100000	150000	70	75000	25000	1
Під контролем	200 000	300 000	70	150000	50000	5
Субстандартна	300 000	400 000	40	160000	140000	20
Сумнівна	400 000	500 000	20	100000	300000	5050
Безнадійна	500 000	600 000	0	0	500000	100

Резерви під втрати банку за здійснення кредитних операцій називаються спеціальними. З урахуванням груп ризиків спеціальні резерви поділяються на два види:

1. Резерви під стандартну кредитну заборгованість, які формуються за кредитами, класифікованими як стандартні для покриття можливих непередбачених ризиків. Рахунки КА 1591, 2401;

2. Резерв під нестандартну кредитну заборгованість, які формуються за рештою чотирьох груп ризику (під контролем, субстандартну, сумнівну, безнадійну). Рахунки КА 1590, 2400.

Резерви формуються за всіма кредитами, що видані банком, крім:

- кредитів, наданих у системі одного банку;
- кредитів, наданих бюджетним установам.

Оскільки кредити банку поділяються на міжбанківські та клієнтські, то суми відрахувань до резервів за рахунками групи 770 «Відрахування в резерви» відображаються окремо:

- за міжбанківськими кредитами на рахунку 7701 АП «Відрахування в резерв під заборгованість інших банків»;
- за кредитами, наданими клієнтам на рахунку 7702 АП «Відрахування в резерви під заборгованість за наданими кредитами клієнтам».

Формуванню резервів відповідає запис:

дебет рахунків групи 770 «Відрахування в резерви»;
кредит рахунків для обліку спеціальних резервів.

За потреби сторнування (зменшення) розрахункового розміру і спеціальних резервів у обліку виконується зворотне проведення:

дебет рахунків для обліку спеціальних резервів;
кредит рахунків для обліку відрахувань у резерви.

Наприклад:

Відобразимо в обліку суми сформованих резервів за кредитами, наданими суб'єктам господарювання за даними табл. 6.2:

- сформовано резерв під стандартну заборгованість у сумі 250 грн.:
дебет рахунка 7702 АП «Відрахування в резерви під заборгованість за наданими кредитами клієнтам»;
кредит рахунка 2401 КА «Резерви під стандартну заборгованість за кредитами, що надані клієнтам»;
- сформовано резерв під нестандартну заборгованість у сумі 680 500 грн.:
дебет рахунка 7702 АП «Відрахування в резерви під заборгованість за кредитами, наданими клієнтам»;
кредит рахунка 2400 КА «Резерви під нестандартну заборгованість за кредитами, що надані клієнтам».

У плані рахунків усі рахунки резервів (1590, 1591, 2400, 2401) контраktivні. Це означає, що на суму сформованого резерву зменшується облікова вартість відповідного активу, тобто кредитного портфеля банку. В балансі банку залишки за рахунками резервів показуються зі знаком «-» після залишків за відповідними активами. Такий підхід забезпечує відображення реального фінансового стану банку та дає можливість зовнішнім інвесторам визначати рівень проблемних кредитів банку.

За рахунок сформованого резерву під нестандартну заборгованість банки мають право списувати кредитну заборгованість, визнану безнадійною. Для цього приймається відповідне рішення кредитного комітету. Справа на позичальника передається до господарського суду для визнання його банкрутом.

Рахунків безнадійної кредитної заборгованості в Плані рахунків нема, тому списання заборгованості як безнадійної проводиться з рахунків сумнівної кредитної заборгованості.

Списання безнадійної заборгованості за рахунок спеціального резерву відображується в бухгалтерському обліку таким проведенням:

- дебет рахунків для обліку спеціальних резервів;
- кредит відповідного рахунка сумнівної заборгованості або рахунка, за яким обліковується відповідний актив.

Наприклад:

- списано безнадійну заборгованість за міжбанківськими кредитами:
дебет рахунка 1590 КА «Резерви під нестандартну заборгованість інших банків за кредитними операціями»;
кредит рахунка 1582 А «Сумнівна заборгованість за кредитами, що надані іншим банкам»;
- списано безнадійну заборгованість за кредитами, наданими клієнтам банку:
дебет рахунка 2400 КА «Резерви під нестандартну заборгованість за кредитами, що надані клієнтам»;
кредит рахунків сумнівної заборгованості за кредитами, що надані клієнтам за групами 209, 219, 229.

6.6. Облік операцій з нарахування та сплати процентних доходів (витрат) за кредитними операціями

У процесі кредитування банк вимагає не тільки повернення одержаної позички, а й сплати процентних доходів за користування нею. В умовах ринкових відносин процент є об'єктивним супутником кредиту, його складовою ланкою, оскільки кредитна операція — це продаж на певний час грошових коштів за певну винагороду. За рахунок процентних доходів банки покривають свої витрати й одержують прибуток.

Облік нарахованих доходів за кредитними операціями здійснюється відповідно до Правил бухгалтерського обліку процентних доходів і витрат.

Умови нарахування та сплати доходів і витрат (дата нарахування, строк сплати за обумовлений період, метод визначення умовної кількості днів, період розрахунку тощо), а також неустойки в разі порушення боржником зобов'язання визначаються договором між банком і контрагентом згідно з законодавством України, у тому числі нормативно-правовими актами НБУ.

Розрахунковий період для нарахування процентних доходів (витрат) визначається договором відповідно до вимог законодавства України.

Для обрахунку процентних доходів і витрат та прирівняних до них комісій застосовують такі методи визначення кількості днів:

- метод «факт/факт» — передбачає, що для розрахунку використовують фактичну кількість днів у місяці та році;
- метод «факт/360» — передбачає, що для розрахунку використовують фактичну кількість днів у місяці, але умовно в році 360 днів;
- метод «30/360» — передбачає, що для розрахунку використовують умовну кількість днів у році — 360, у місяці — 30.

Наприклад.

- Нарахування процентів відбувається за наданим короткостроковим кредитом номіналом 10 000 грн. з процентною ставкою 11 % річних за період з 1 січня 2006р. до 10 березня 2006р. Умовно під час розрахунку процентів день надання кредиту враховують, а день повернення не враховують.

За методом «факт/факт» розрахунок процентних доходів буде таким:

$$10\,000 \text{ (номінал)} \times 11 / 100 \text{ (ставка)} \times 68 / 365 \text{ (кількість днів)} = 204,93 \text{ грн.}$$

Кількість днів визначається так: 31 день у січні, 28 — у лютому, 9 — у березні, всього — 68 днів.

За методом «факт/360» до розрахунку беруть фактичну кількість днів у місяці, але в році умовно — 360:

$$10\,000 \text{ (номінал)} \times 11 / 100 \text{ (ставка)} \times 68 / 360 \text{ (кількість днів)} = 207,77 \text{ грн.}$$

Кількість днів визначається таким чином: 31 день у січні, 28 — у лютому, 9 — у березні, всього — 68.

За методом «30/360» для розрахунку кількість днів беруть умовно в місяці — 30, умовно в році — 360:

$$10\,000 \text{ (номінал)} \times 11 / 100 \text{ (ставка)} \times 69 / 360 \text{ (кількість днів)} = 210,83 \text{ грн.}$$

Кількість днів визначають так: 30 днів у січні, 30 — у лютому, 9 — у березні, усього 69.

Процентна ставка за користування кредитом визначається залежно від розміру плати за кредитні ресурси, характеру їх надання, строку повернення кредиту. Процентна ставка повинна покривати витрати банку на залучення коштів, необхідних для надання кредитів, на здійснення банківських операцій і забезпечувати одержання відповідного доходу банку.

Нарахування процентів за кредитами — це функція кредитного підрозділу банку, котрий передає до бухгалтерії відомість нарахування процентів, на підставі якої проводяться бухгалтерські записи. Для кожного позичальника — клієнта даного банку щодо суми нарахованих процентів оформляється меморіальний ордер. Під час обліку нарахованих процентних доходів передбачається додержання двох основних принципів:

- принцип нарахування, відповідно до якого статті доходів і витрат ураховуються й оцінюються на момент продажу активу або на момент надання послуг. Усі доходи і витрати установи, що відносяться до звітнього періоду, мають відображатися в цьому самому періоді незалежно від того, коли були отримані чи сплачені кошти;

- принцип відповідності, згідно з яким витрати й доходи, пов'язані з цими витратами, повинні визнаватися в бухгалтерському обліку в один і той самий період.

Бухгалтерський облік нарахованих доходів (витрат) здійснюється не рідше від одного разу на місяць за кожною операцією або подією. Рахунки з обліку нарахованих доходів (витрат) протягом місяця можуть мати характеристику активно-пасивних, але на перше число місяця — тільки активні або пасивні. Нараховані доходи (витрати) обліковуються за відповідними рахунками групи, за якою обліковується номінал кредиту через записи:

дебет рахунків «Нараховані доходи»;

кредит рахунків «Процентні доходи».

За нарахованими витратами:

дебет рахунків «Процентні витрати»;

кредит рахунків «Нараховані витрати».

Наприклад:

- Нараховані доходи за кредитами, що надані іншим банкам:

дебет рахунка 1528 А «Нараховані доходи за кредитами, що надані іншим банкам»;

кредит рахунків 6016 П «Процентні доходи за кредитами овердрафт і короткостроковими кредитами, що надані іншим банкам» або

кредит рахунка 6017 П «Процентні доходи за довгостроковими кредитами, що надані іншим банкам».

- Нараховані доходи за кредитами в інвестиційну діяльність, що надані СГ:

дебет рахунка 2078 А «Нараховані доходи за кредитами в інвестиційну діяльність, що надані суб'єктам господарювання»;

кредит рахунка 6027 П «Процентні доходи за кредитами в інвестиційну діяльність, що надані суб'єктам господарювання».

- Нараховані доходи за кредитами на поточні потреби, що надані фізичним особам:

 - дебет рахунка 2208 А «Нараховані доходи за кредитами на поточні потреби, що надані фізичним особам»;

 - кредит рахунка 6042 П «Процентні доходи за кредитами на поточні потреби, що надані фізичним особам».

- Нараховані витрати за кредитами, що отримані від міжнародних та інших фінансових організацій:

 - дебет рахунка 7060 А «Процентні витрати за короткостроковими кредитами, що отримані від міжнародних та інших фінансових організацій» або

 - дебет рахунка 7061 А «Процентні витрати за довгостроковими кредитами, що отримані від міжнародних та інших фінансових організацій»;

 - кредит рахунка 2708 П «Нараховані витрати за кредитами, що отримані від міжнародних та інших фінансових організацій».

- Нараховані витрати за короткостроковими кредитами, що отримані від інших банків:

 - дебет рахунка 7016 А «Процентні витрати за кредитами овердрафт та короткостроковими кредитами, що отримані від інших банків»;

 - кредит рахунка 1628 П «Нараховані витрати за кредитами, що отримані від інших банків».

Записи за рахунками неамортизованого дисконту за кредитними операціями, які передбачені в кожній групі з цифрою 6 у кінці рахунка, призначені для відображення сум комісій або наперед утриманих процентних доходів, що відбувається одночасно з видачею кредиту. При цьому сума неамортизованого дисконту списується протягом періоду дії кредитної угоди на відповідні доходи.

Наприклад:

- Видано короткостроковий кредит за групою 206 «Кредити в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання» в сумі 1000 грн. на 1 рік. Проценти за кредит становлять 110 грн., що утримані наперед.

Облікова процедура:

1. Урахована сума наданого кредиту — 890 грн.:

 - дебет рахунка 2062 А «Короткострокові кредити в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання»;

 - кредит рахунка 2600 АП «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання».

2. Ураховані наперед утримані процентні доходи — 110 грн.:

 - дебет рахунка 2062 А «Короткострокові кредити в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання»;

 - кредит рахунка 2066 КА «Неамортизований дисконт за кредитами в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання».

3. Відображено амортизацію дисконту — 110 грн./12 міс. (операція виконується щомісяця):

 - дебет рахунка 2066 КА «Неамортизований дисконт за кредитами в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання»;

кредит рахунка 6026 П «Процентні доходи за кредитами в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання».

Фактично процедура обліку дисконту виключає потребу нарахування доходів.

Банк щомісяця визнає суму доходів і витрат, що належать до звітного періоду, з відображенням за відповідними рахунками класів 6 і 7. Трапляються випадки, коли банк може отримувати доходи або сплачувати витрати наперед, тобто до настання періоду сплати. Це передбачає їх облік за рахунками 3600 П «Доходи майбутніх періодів» і 3500 А «Витрати майбутніх періодів».

Оскільки метод нарахування діє паралельно з методом відповідності, то нараховані доходи (витрати) мають фіксуватись у тому звітному періоді, до якого вони відносяться. Якщо доходи за кредитною операцією отримані наперед, то після завершення кожного звітного місяця частина суми має бути амортизована.

Наприклад:

СГ сплатив наперед нараховані проценти за кредитом за групою 206:

- на суму наперед отриманих доходів:

дебет рахунка 2600 АП «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання»;

кредит рахунка 3600 П «Доходи майбутніх періодів»;

- частина доходу амортизована у відповідному звітному періоді на суму доходів, що відносяться до даного звітного періоду:

дебет рахунка 3600 П «Доходи майбутніх періодів»;

кредит рахунка 6026 П «Процентні доходи за кредитами в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання».

Ця сама процедура поширюється на процедуру обліку витрат за кредитними операціями. Амортизована частина, яка відноситься до звітного періоду за міжбанківськими кредитами, обліковується через запис:

дебет рахунка 7016 А «Процентні витрати за кредитами овердрафт і короткостроковими кредитами, що отримані від інших банків»;

кредит рахунка 3500 А «Витрати майбутніх періодів».

Якщо проценти за кредитом нараховуються в кінці кожного місяця, але позичальник з об'єктивних причин не може сплатити проценти вчасно, він мусить за три дні до настання дати платежу подати до банку документи, що підтверджують цей факт, і лист з проханням перенести строк сплати процентів. На підставі зазначених документів економіст готує додаткову угоду до кредитного договору.

За браком у позичальника об'єктивних причин і за несвоєчасного погашення боржником заборгованості за нарахованими доходами в строки, передбачені угодою, наступного дня несплачена сума переноситься на рахунки прострочених нарахованих доходів, на яких вона враховується 30 днів:

дебет «Рахунки для обліку простроченої заборгованості за нарахованими доходами»;

кредит «Рахунки для обліку нарахованих доходів за наданими кредитами».

Наприклад:

- Прострочені нараховані доходи за кредитами, що надані іншим банкам: дебет рахунка 1529 А «Прострочені нараховані доходи за кредитами, що надані іншим банкам»;

- кредит рахунка 1528 А «Нараховані доходи за кредитами, що надані іншим банкам».

- Прострочені нараховані доходи за кредитами в інвестиційну діяльність, що надані СГ:

- дебет рахунка 2079 А «Прострочені нараховані доходи за кредитами в інвестиційну діяльність, що надані суб'єктам господарювання»;

- кредит рахунка 2078 А «Нараховані доходи за кредитами в інвестиційну діяльність, що надані суб'єктам господарювання».

- Прострочені нараховані доходи за кредитами на поточні потреби, що надані фізичним особам:

- дебет рахунка 2209 А «Прострочені нараховані доходи за кредитами на поточні потреби, що надані фізичним особам»;

- кредит рахунка 2208 А «Нараховані доходи за кредитами на поточні потреби, що надані фізичним особам».

Якщо банк не має впевненості в погашенні заборгованості за простроченими нарахованими доходами, то вони починають обліковуватися як сумнівні нараховані доходи за рахунками 1780, 2480:

- дебет рахунків для обліку сумнівної заборгованості за нарахованими доходами;

- кредит рахунків для обліку простроченої заборгованості за нарахованими доходами.

Наприклад:

- Прострочені нараховані доходи за кредитами, що надані іншим банкам, визнані сумнівною заборгованістю:

- дебет рахунка 1780 А «Сумнівна заборгованість за нарахованими доходами за міжбанківськими операціями»;

- кредит рахунка 1529 А «Прострочені нараховані доходи за кредитами, що надані іншим банкам».

- Прострочені нараховані доходи за кредитами в інвестиційну діяльність, що надані СГ, визнані сумнівною заборгованістю:

- дебет рахунка 2480 А «Сумнівна заборгованість за нарахованими доходами за операціями з клієнтами»;

- кредит рахунка 2079 А «Прострочені нараховані доходи за кредитами в інвестиційну діяльність, що надані суб'єктам господарювання».

- Прострочені нараховані доходи за кредитами на поточні потреби, що надані фізичним особам, визнані сумнівною заборгованістю:

- дебет рахунка 2480 А «Сумнівна заборгованість за нарахованими доходами за операціями з клієнтами»;

- кредит рахунка 2209 А «Прострочені нараховані доходи за кредитами на поточні потреби, що надані фізичним особам».

За наявності простроченої та сумнівної заборгованості за нарахованими доходами банк формує спеціальні резерви у відповідній валюті за рахунок ви-

трат згідно з вимогами нормативно-правових актів НБУ. Для обліку операцій з формування резервів під заборгованість за нарахованими доходами передбачені рахунки:

— 1790 КА «Резерви під заборгованість за нарахованими доходами за міжбанківськими операціями»;

— 2490 КА «Резерви під заборгованість за нарахованими доходами за операціями з клієнтами»;

— 3599 КА «Резерви під заборгованість за іншими нарахованими доходами»;

— 7720 АП «Відрахування в резерв під заборгованість за нарахованими доходами».

Наприклад:

— сформовано спеціальний резерв під заборгованість за нарахованими доходами за кредитом, наданим іншому банку:

дебет рахунка 7720 АП «Відрахування в резерви під заборгованість за нарахованими доходами»;

кредит рахунка 1790 КА «Резерви під заборгованість за нарахованими доходами за міжбанківськими операціями»;

— сформовано спеціальний резерв під заборгованість за нарахованими доходами за кредитами, наданими СГ або фізичним особам:

дебет рахунка 7720 АП «Відрахування в резерви під заборгованість за нарахованими доходами»;

кредит рахунка 2490 КА «Резерви під заборгованість за нарахованими доходами за операціями з клієнтами».

Якщо заборгованість за нарахованими доходами визнана сумнівною й обліковується на рахунках сумнівної заборгованості за нарахованими доходами, цей факт не призупиняє процес дальшого нарахування процентів, але щомісяця нарахована сума обліковується на рахунках 9-го класу:

9602 «Нараховані та нестримані доходи за операціями з банками»;

9603 «Нараховані та нестримані доходи за операціями з клієнтами».

Кошти в погашення простроченої заборгованості першочергово спрямовуються на сплату заборгованості за процентами за користування кредитом, решта — на погашення основної суми боргу в порядку, передбаченому Законом України «Про оподаткування підприємств» від 22 травня 1997 р. № 283-97-ВР.

Якщо сумнівна заборгованість за нарахованими доходами визнається безнадійною, то банк списує цю суму за рахунок сформованого резерву і починає обліковувати її на рахунках класу 9:

9600 «Списана за рахунок спеціальних резервів заборгованість за нарахованими доходами за операціями з банками»;

9601 «Списана за рахунок спеціальних резервів заборгованість за нарахованими доходами за операціями з клієнтами».

Критерії, строки та порядок визнання заборгованості безнадійною визначаються обліковою політикою банку. Під час списання за рахунок сформова-

них резервів заборгованості за нарахованими доходами як безнадійної щодо отримання виконуються такі бухгалтерські проведення:

- списано за рахунок резерву заборгованість за нарахованими доходами за кредитом, наданим іншому банку:

дебет рахунка 1790 КА «Резерви під заборгованість за нарахованими доходами за міжбанківськими операціями»;

кредит рахунка 1780 А «Сумнівна заборгованість за нарахованими доходами за міжбанківськими операціями»;

- списано за рахунок резерву заборгованість за нарахованими доходами за кредитом, наданим СГ або фізичним особам:

дебет рахунка 2490 КА «Резерви під заборгованість за нарахованими доходами за операціями з клієнтами»;

кредит рахунка 2480 А «Сумнівна заборгованість за нарахованими доходами за операціями з клієнтами».

Одночасно на суму списаної заборгованості за позабалансовими рахунками здійснюються такі бухгалтерські записи:

дебет рахунка 9600 А «Списана за рахунок спеціальних резервів заборгованість за нарахованими доходами за операціями з банками» або

дебет рахунка 9601 А «Списана за рахунок спеціальних резервів заборгованість за нарахованими доходами за операціями з клієнтами»;

кредит рахунка 9910 «Контррахунок».

Разом з тим подальше нарахування доходів банк здійснює за рахунками 9602 А «Нараховані та не отримані доходи за операціями з банками», 9603 А «Нараховані та не отримані доходи за операціями з клієнтами».

6.7. Облік операцій з повернення раніше списаної безнадійної заборгованості за основним кредитним боргом і нарахованими процентними доходами

Банки зобов'язані працювати далі з клієнтами щодо повернення ними боргу, списаного за рахунок резервів, протягом строку позовної давності. Якщо протягом строку позовної давності безнадійну кредитну заборгованість не погашено, то її визначають повністю безнадійною і списують з позабалансових рахунків.

Може статися, що фінансовий стан позичальника поліпшився і він сплачує частково або цілком суму наданого кредиту та нараховані процентні доходи, що їх було вже списано за рахунок спеціальних резервів. У цьому разі в бухгалтерському обліку здійснюються такі бухгалтерські проведення:

- якщо безнадійну заборгованість було списано за рахунок резерву в поточному році:

дебет рахунків для обліку грошових коштів, рахунків клієнтів;

кредит рахунків для обліку відрахувань у резерви;

- якщо безнадійну заборгованість було списано за рахунок резерву в минулому році:

дебет рахунків для обліку грошових коштів, рахунків клієнтів;
кредит рахунків для обліку повернення раніше списаної заборгованості.

Наприклад:

- повернення раніше списаної суми безнадійної заборгованості за міжбанківським кредитом:

дебет рахунка 1200 А «Кореспондентський рахунок банку в НБУ»;

кредит рахунка 7701 АП «Відрахування в резерви під заборгованість інших банків»;

- повернення раніше списаної суми безнадійної заборгованості за кредитами, наданими СГ або фізичним особам:

дебет рахунка 2600 АП «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання» або

Дебет рахунка 1001 А «Банкноти та монети в касі банку»;

кредит рахунка 7702 АП «Відрахування в резерви під заборгованість за наданими кредитами клієнтам»;

- повернення раніше списаної суми безнадійної заборгованості за нарахованими доходами:

дебет рахунків 1200 А, 2600 АП, 1001 А;

кредит рахунка 7720 АП «Відрахування в резерви під заборгованість за нарахованими доходами».

За умови, що безнадійна заборгованість погашається в наступному за звітним році. У цьому разі використовують такі рахунки Класу 6 «Доходи»:

6711 П «Повернення раніше списаної безнадійної заборгованості інших банків»;

6712 П «Повернення раніше списаної безнадійної заборгованості за кредитами, що надані клієнтам»;

6717 П «Повернення раніше списаних безнадійних доходів минулих років».

Наприклад:

- повернення раніше списаної суми безнадійної заборгованості за міжбанківським кредитом:

дебет рахунка 1200 А «Кореспондентський рахунок банку в НБУ»;

кредит рахунка 6711 П «Повернення раніше списаної безнадійної заборгованості інших банків»;

- повернення раніше списаної суми безнадійної заборгованості за кредитами, наданими СГ або фізичним особам:

дебет рахунка АП 2600 або А 1001;

кредит рахунка 6712 П «Повернення раніше списаної безнадійної заборгованості за кредитами, що надані клієнтам»;

- повернення раніше списаної суми безнадійної заборгованості за нарахованими доходами:

дебет рахунків А 1200, АП 2600, А 1001;

кредит рахунка 6717 П «Повернення раніше списаних безнадійних доходів минулих років».

Як за першим, так і за другим варіантами одночасно на суму отриманого платежу виконуються бухгалтерські проведення за позабалансовими рахунками:

дебет рахунка 9910 «Контррахунок»;

кредит рахунків для обліку списаної у збиток заборгованості (9611, 9600, 9601).

6.8. Облік позабалансових зобов'язань із кредитування

Кредит починає існувати як актив тільки тоді, коли банк узяв на себе безвідкличне зобов'язання з кредитування клієнта (контрагента). У разі коли дата операції (дата укладання контракту) і дата переказу коштів клієнту не збігаються, тобто виникає розрив між цими двома операціями, банк відображає на позабалансових рахунках факт виникнення зобов'язання. Отже, поза балансом обліковуються майбутні активні операції банку. Їх вплив на активи залежить від виконання певних умов. Зобов'язання вважаються безвідкличними, коли їх виконання в разі настання цих умов є обов'язковим (винятком можуть бути тільки форс-мажорні обставини).

До кредитних операцій, що обліковуються поза балансом, належать:

- гарантії, тобто умовні зобов'язання, імовірність виконання яких залежить від платоспроможності та фінансового стану контрагента. До них належать:

видані акцепти й індосаменти;

підтвержені безвідкличні акредитиви;

- тверді зобов'язання з кредитування, за якими банк повинен виплатити або авансувати грошові кошти в разі прийнятого контрагентом рішення скористатися ними;

невикористані кредитні лінії;

залишок за овердрафтом;

непокриті акредитиви.

Позабалансові зобов'язання, які виникають як результат укладених контрактів, обліковуються за розділами 90—95 класу 9 плану рахунків бухгалтерського обліку банків.

Як гарантії, так і умовні зобов'язання виникають того дня, коли банк підтверджує, що зобов'язання контрагента перед третьою стороною буде виконано. Саме тому такі операції класифікуються як гарантійні й означають, що за неплатоспроможності контрагента (або за будь-яких інших подібних обставин) банк, як гарант, погасить усі зобов'язання контрагента перед третьою стороною.

До гарантійних операцій належать поручництва, операції акцепту платіжних документів, авалювання векселів, індосаменту боргових цінних паперів, підтвердження безвідкличних акредитивів.

За планом рахунків гарантії та інші умовні зобов'язання класифікуються за контрагентами:

гарантії, надані клієнтам від імені банків, обліковуються як гарантії банкам;

гарантії, надані від імені клієнтів, обліковуються як гарантії клієнтам;

гарантії, отримані від Уряду України, обліковуються окремо.

Такий підхід означає, що кредит у разі неплатоспроможності контрагента (банку чи СГ) йому буде наданий, оскільки банк виступив гарантом за виконання зобов'язань перед третьою стороною.

Гарантії поділяються на надані й отримані. Гарантії, які було надано клієнтам і щодо яких існує реальна ймовірність того, що банк змушений буде платити за зобов'язаннями цього клієнта, обліковуються на відповідних рахунках сумнівних гарантії.

У разі надання гарантії для забезпечення кредитного ризику банк може вимагати від контрагента надання контргарантії. Банк, що надає контргарантію, обліковує її за позабалансовими рахунками 9000 А «Гарантії, що надані банкам», 9020 А «Гарантії, що надані клієнтам». За надання гарантії здійснюється такий бухгалтерський запис:

дебет рахунків для обліку наданих гарантії;
кредит 9900 «Контррахунок».

Отримані гарантії обліковуються за рахунками 9015 П «Контргарантії, що отримані від банків», 9036 П «Контргарантії, що отримані від клієнтів»:

дебет 9900 «Контррахунок»;
кредит рахунків для обліку отриманих контргарантії.

За отримання банком коштів як забезпечення гарантії здійснюється запис:

дебет рахунків для обліку грошових коштів, рахунків клієнтів;
кредит рахунків для обліку коштів у розрахунках, рахунків для обліку залучених вкладів.

Якщо банк надає кошти іншому банку як забезпечення гарантії, то в бухгалтерському обліку це відображається так:

дебет рахунка для обліку коштів у розрахунках, розміщених в інших банках;
кредит рахунків для обліку грошових коштів.

Банк за наданими гарантіями отримує комісійні доходи й обліковує їх як доходи за позабалансовими операціями.

Якщо є ймовірність того, що банк буде змушений платити за наданими зобов'язаннями, то сума наданої гарантії вважається такою, що стала сумнівною, та відображається за відповідним рахунком з обліку сумнівних гарантії:

дебет рахунка 9090 А «Сумнівні гарантії, що надані банкам» або 9091 А «Сумнівні гарантії, що надані клієнтам»;
кредит рахунка 9000 А «Гарантії, що надані банкам» або 9020 А «Гарантії, що надані клієнтам».

Під час виконання банком зобов'язань за наданими гарантіями, аваліями, поручництвами на сплачену суму здійснюється запис:

дебет рахунків для обліку сумнівної заборгованості за виплаченими гарантіями;
кредит рахунків для обліку грошових коштів, рахунків клієнтів.

Невикористані позабалансові зобов'язання можуть списуватися з обліку в разі:

отримання клієнтом кредиту в межах відкритої кредитної лінії;
використання можливостей овердрафту;

виплати банком коштів на погашення виданої гарантії.

У всіх цих випадках складається запис:

дебет рахунка 9900 «Контррахунок»;

кредит рахунка 9000 А «Гарантії, що надані банкам» або

9020 А «Гарантії, що надані клієнтам», або

9090 А «Сумнівні гарантії, що надані банкам», або

9091 А «Сумнівні гарантії, що надані клієнтам».

Операції з надання гарантій як забезпечення оплати векселів, надання поручництв, індосаментів обліковуються за рахунком 9020 «Гарантії, що надані клієнтам»;

операції з авалування векселів обліковуються за рахунком 9023 «Авалі, що надані клієнтам».

У разі визнання банком заборгованості за виплаченими гарантіями безнадійною щодо повернення вона списується за рахунок спеціального резерву, що обліковується за рахунками класу 3 Плану рахунків.

Погашенню заборгованості за виконаною гарантією відповідає запис:

дебет рахунків для обліку грошових коштів;

кредит рахунків для обліку сумнівної заборгованості за виплаченими гарантіями.

6.9. Облік комісійних доходів (витрат) за кредитними операціями

Облік комісійних доходів за кредитними операціями залежить від природи цих доходів. Розрізняють комісії непроцентного характеру та комісії, що прирівняні до процентів, які обчислюються пропорційно сумі та терміну операції й обліковуються за принципом нарахування.

До комісій, подібних за природою до процентних, належать:

- комісії за позабалансовими кредитними операціями, що відстежують факт прийняття банком кредитних ризиків (різні види гарантій, наданих банком своїм клієнтам);

- комісії за взяті зобов'язання з фінансування (комісії за право користування овердрафтом, за підтвердження акредитивів).

До комісій непроцентного характеру, що обліковуються як дохід згідно з часом і мірою надання послуги (це не завжди збігається з часом фактичної сплати), відносять:

- комісії за одноразові послуги (наприклад, комісії за посередництво на фінансовому ринку);

- комісії за послуги, що надаються протягом певного часу (комісії за надання консультацій, послуги за річними або безстроковими контрактами).

Доходи за такими послугами обліковуються за принципом нарахування в міру реалізації контракту в частині поточного звітного періоду;

- комісії за позабалансовими кредитними операціями, що є комісіями за послуги і визнаються як доходи після виконання послуги.

Обумовлені кредитною угодою комісійні винагороди можуть списуватися банком з поточного рахунка позичальника (кошти на вимогу СГ) окремою операцією, що в обліку відображається проведенням:

дебет рахунка 2600 АП «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання»;
кредит рахунка «Комісійні доходи».

Найчастіше банки утримують суму комісійної винагороди відразу із суми кредиту:

дебет рахунків «Кредитний рахунок позичальника»;
кредит рахунка 2600 АП «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання»;
кредит рахунків «Комісійні доходи».

Для обліку комісійних доходів (витрат) за кредитними операціями в плані рахунків передбачено рахунки:

6110 П «Комісійні доходи від розрахунково-касового обслуговування клієнтів»;

6101 П «Комісійні доходи від кредитного обслуговування банків»;

6111 П «Комісійні доходи від кредитного обслуговування клієнтів»;

7101 А «Комісійні витрати на кредитне обслуговування».

Наприклад:

- за наданий споживчий кредит, клієнт уносить одноразову плату за розрахунково-касове обслуговування готівкою:

дебет рахунка 1001 А «Банкноти та монети в касі банку» або 1002 А «Банкноти та монети в касі відділень банку», або 2620 АП «Кошти на вимогу фізичних осіб»;

кредит рахунка 6110 П «Комісійні доходи від розрахунково-касового обслуговування клієнтів»;

- комісійна винагорода за кредитом, наданим СГ за гр. 206, сплачується платіжним дорученням:

дебет рахунка 2602 П «Кошти в розрахунках суб'єктів господарювання»;

кредит рахунків 2600 АП «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання»,
6111 П «Комісійні доходи від кредитного обслуговування»;

- за наданий кредит банк сплачує комісійну винагороду:

дебет рахунка 7101 А «Комісійні витрати на кредитне обслуговування»;

кредит рахунка 1200 А «Кореспондентський рахунок банку в НБУ».

Контрольні питання.

1. Організація обліку кредитних операцій банку.
2. Характеристика рахунків для обліку кредитних операцій банку.
3. Облік основної суми боргу за кредитними операціями банку.
4. Облік нарахування і сплати процентів за кредитними операціями банку.
5. Облік сумнівних кредитів і безнадійних кредитів.
6. Класифікація кредитів за ступенем ризику.
7. Облік формування резервів під можливі втрати банків за кредитними операціями.

8. Використання позабалансових рахунків за операціями з кредитування.
9. Облік іпотечних кредитів.
10. Характеристика й основні риси обліку окремих кредитних операцій банку (кредитна лінія, овернайт, овердрафт, кредити, надані за операціями репо, факторингу та за врахованими векселями).

Тема 7. Облік депозитних операцій банку

1. Правила ведення депозитних операцій у банках України.
2. Облік залучених вкладів (депозитів) у банку.
3. Облік розміщених вкладів (депозитів) на міжбанківському ринку.
4. Облік нарахованих і сплачених доходів і витрат за вкладними (депозитними) операціями.
5. Бухгалтерський облік коштів, залучених за ощадними (депозитними) сертифікатами.

7.1. Правила ведення депозитних операцій у банках України

Проведення депозитних операцій банку регламентується Положенням про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами, затвердженим постановою Правління НБУ 03.12.03 № 516 (далі Положення № 516). Цим Положенням регулюється загальний порядок залучення банками України грошових коштів (як у національній, так і в іноземній валюті) або банківських металів від юридичних і фізичних осіб на їх поточні, вкладні (депозитні) рахунки та розміщення ощадних (депозитних) сертифікатів.

Вклад (депозит) — це грошові кошти в готівковій або безготівковій формі у валюті України чи в іноземній валюті або банківські метали, які банк прийняв від вкладника або які надійшли для вкладника на договірних засадах на визначений строк зберігання чи без зазначення такого строку (під процент або дохід в іншій формі) і підлягають виплаті вкладнику відповідно до законодавства України та умов договору.

Отже, вкладна (депозитна) операція — це операція банку з залучення грошових коштів або банківських металів від вкладників на їхні рахунки в банку на договірних засадах або депонування грошових коштів вкладниками з оформленням їх ощадними (депозитними) сертифікатами. Операції банків з банківськими металами здійснюються або з фізичною поставкою банківських металів, або без фізичної поставки банківських металів.

Вклади (депозити) поділяються:

- на вклади (депозити) на вимогу;
- строкові вклади (депозити).

Договором банківського вкладу (депозиту) може бути передбачено внесення грошових коштів або банківських металів на інших умовах їх повернення. Такі вклади (депозити) є умовними. Наприклад, умовним депозитом є depo-

зит, що надається як застава під час проведення кредитної операції з юридичною або фізичною особою. Якщо строки зберігання умовних вкладів (депозитів) визначено договором, то такі вклади (депозити) обліковуються як строкові. Якщо строки зберігання умовних вкладів (депозитів) договором не визначено, то вони обліковуються як вклади (депозити) на вимогу.

Вклади (депозити) на вимогу — це грошові кошти або банківські метали, що розміщені вкладниками в банках на умовах видачі вкладу (депозиту) на першу вимогу вкладника або здійснення платежів за розпорядженням власника рахунка.

Вклади (депозити) строкові — це грошові кошти або банківські метали, розміщені вкладниками в банку на визначений договором строк.

Сума, строки та умови приймання вкладів (депозитів) визначаються між банком та вкладником на договірних засадах.

Залучення банком вкладів (депозитів) юридичних і фізичних осіб підтверджується:

договором банківського рахунка;

договором банківського вкладу (депозиту) з видачею ощадної книжки;

договором банківського вкладу (депозиту) з видачею ощадного (депозитного) сертифіката.

Виплата процентів за вкладом (депозитом) здійснюється в строки, що обумовлені в договорі.

Договори банківського рахунка та банківського вкладу (депозиту) визначають права, зобов'язання суб'єктів вкладних (депозитних) операцій (власників грошових коштів або банківських металів і банку) та інші умови, визначені Цивільним кодексом України, і мають бути підписані сторонами договору (уповноваженими ними особами). Договір, укладений з фізичною особою, скріплюється печаткою банку, а договір, укладений з юридичною особою, скріплюється печатками сторін. Договір банківського рахунка укладається для відкриття вкладнику чи визначеній ним особі поточного рахунка в банку на умовах, погоджених сторонами.

Одностороння зміна (або вкладником, або банком) умов договору банківського рахунка або договору банківського вкладу (депозиту) не допускається, якщо інше не встановлено договором або законодавством України.

Порядок повернення банками грошових коштів і банківських металів і сплата процентів за договорами банківського вкладу (депозиту)

Грошові кошти на вкладні (депозитні) рахунки перераховуються **юридичними особами** з поточних рахунків і повертаються банками в безготівковій формі на поточні рахунки юридичних осіб.

Нараховані проценти закладами (депозитами) юридичних осіб відповідно до умов договору банківського вкладу (депозиту) банки можуть перераховувати на поточний рахунок юридичної особи або зараховувати на поповнення вкладу (депозиту).

Проведення розрахункових операцій за вкладними (депозитними) рахунками юридичної особи **забороняється**, крім операцій, пов'язаних з реалізацією

майнових прав на суму вкладу (депозиту) відповідно до укладених договорів застави та законодавства України.

Грошові кошти на вкладні (депозитні) рахунки **фізичних осіб** можуть бути внесені готівкою, перераховані з іншого вкладного (депозитного) рахунка або поточного рахунка і повертаються банками готівкою або в безготівковій формі на зазначений у договорі рахунок вкладника для повернення коштів чи за заявою вкладника на інший його рахунок. Банки можуть відповідно до умов договору банківського вкладу (депозиту) перераховувати фізичним особам нараховані проценти закладами (депозитами) на їх поточний рахунок для поповнення вкладу (депозиту) або видавати готівкою.

За договором банківського вкладу (депозиту) незалежно від його виду банк зобов'язаний видати вклад або його частину на першу вимогу вкладника.

Банк має право змінити розмір процентів, які виплачуються на вклад (депозит) на вимогу, якщо інше не встановлено договором. У разі зменшення банком розміру процентів на вклад (депозит) на вимогу новий розмір процентів застосовується до вкладу (депозиту), внесеного до повідомлення вкладника про зменшення процентів, через один місяць з часу надсилання відповідного повідомлення, якщо інше не встановлено договором.

Якщо відповідно до договору банківського вкладу (депозиту) вклад повертається вкладникові на його вимогу до закінчення строку або до настання інших обставин, визначених договором, проценти за цим вкладом виплачуються в розмірі процентів закладами на вимогу, якщо договором не встановлений вищий процент.

Якщо вкладник не вимагає повернення суми строкового вкладу (депозиту) після закінчення строку, установленого договором банківського вкладу, або повернення суми вкладу (депозиту), внесеного на інших умовах повернення, то після настання визначених договором обставин договір вважається **продовженим на умовах вкладу на вимогу**, якщо інше не встановлено договором.

Порядок випуску й оформлення ощадних (депозитних) сертифікатів

Ощадні (депозитні) сертифікати можуть випускатися за ініціативою банку: одноразово або серіями; іменними або на пред'явника; на вимогу або на строк.

Ощадні (депозитні) сертифікати мають бути емітовані в паперовій (документарній) формі.

Ощадні (депозитні) сертифікати можуть випускатися процентними, купонними або безкупонними.

Ощадні (депозитні) сертифікати можуть бути номіновані як у національній валюті, так і в іноземній валюті.

Емітентами ощадних (депозитних) сертифікатів можуть бути лише банки — юридичні особи.

Порядок розміщення і погашення ощадних (депозитних) сертифікатів

Розміщення та погашення ощадних (депозитних) сертифікатів здійснюється тільки банком-емітентом.

Ощадний (депозитний) сертифікат, який виписаний на користь юридичної особи, отримує в банку керівник підприємства або уповноважена на це особа. Сертифікат, що виписаний на користь фізичної особи, отримує особа, яка внесла грошові кошти на вклад (депозит), або інша вповноважена на це особа згідно з законодавством України.

За настання строку вимоги вкладу (депозиту) банк здійснює платіж проти пред'явлення ощадного (депозитного) сертифіката.

Погашення ощадних (депозитних) сертифікатів, які номіновані в національній валюті, та виплата процентів за ними здійснюється банками тільки в національній валюті.

У разі дострокового пред'явлення ощадного (депозитного) сертифіката на пред'явника, номінованого як у національній, так і в іноземній валюті до погашення грошові кошти зараховуються банком на поточний рахунок вкладника, відкритий у цьому банку і можуть бути видані або перераховані за розпорядженням вкладника на інший рахунок не раніше ніж через п'ять робочих днів після їх зарахування.

Банк перевіряє справжність ощадного (депозитного) сертифіката і його відповідність записам на корінці або в реєстраційному журналі. Якщо дані збігаються, то в реєстраційному журналі власників сертифікатів робиться позначка про погашення (для іменного ощадного (депозитного) сертифіката). Після цього на підставі заяви власника ощадного (депозитного) сертифіката, в якій обов'язково мають зазначатися дані про документ, що згідно з законодавством України засвідчує особу (назва, серія та номер документа, дата видачі, повна назва органу, що видав документ), грошові кошти перераховуються на зазначений у заяві рахунок або видаються готівкою фізичним особам, також здійснюється погашення сертифіката способом написання слова «Погашено» в правому верхньому його куті.

Розрахунки за придбані ощадні (депозитні) сертифікати та сплата грошових коштів за ними для юридичних осіб здійснюються тільки в безготівковій формі.

Розрахунки за придбані ощадні (депозитні) сертифікати та сплата грошових коштів за ними для фізичних осіб здійснюються як у готівковій, так і в безготівковій формі.

Порядок відкриття вкладних (депозитних) рахунків суб'єктам господарювання та використання коштів за цими рахунками

Якщо суб'єкт господарювання не має рахунків у цьому банку, то відкриття йому вкладного (депозитного) рахунка здійснюється в такому порядку.

Особа, яка від імені суб'єкта господарювання відкриває вкладний (депозитний) рахунок, повинна:

- пред'явити паспорт або документ, що його замінює і документ, що підтверджує її повноваження. Фізична особа-резидент додатково пред'являє документ, виданий відповідним органом державної податкової служби, що засвідчує присвоєння їй ідентифікаційного номера платника податків;

- подати документи (копії документів, засвідчені в установленому порядку) за переліком, визначеним в Інструкції № 492;

- на підставі цих документів уповноважений працівник банку ідентифікує суб'єкта господарювання й осіб, уповноважених розпоряджатися вкладним (депозитним) рахунком;

- між банком і суб'єктом господарювання укладається в письмовій формі договір банківського вкладу.

Якщо юридична особа не має рахунків у цьому банку, то банк відкриває вкладний (депозитний) рахунок за умови подання нею таких документів:

- копії свідоцтва про державну реєстрацію в органі виконавчої влади, іншому органі, уповноваженому здійснювати державну реєстрацію, засвідчену нотаріально;

- копії належним чином зареєстрованого установчого документа (статуту / засновницького договору / установчого акта / положення), засвідченої органом, який здійснив реєстрацію, або нотаріально;

- копії довідки про внесення юридичної особи до Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України, засвідченої нотаріально або органом, який видав довідку;

- копії документа, що підтверджує взяття юридичної особи на облік відповідним органом державної податкової служби, засвідченої органом, який видав документ, або нотаріально чи підписом уповноваженого працівника банку.

Якщо в договорі банківського вкладу передбачено перерахування коштів із вкладного (депозитного) рахунка після закінчення строку зберігання з використанням платіжного доручення клієнта, то під час відкриття вкладного (депозитного) рахунка юридична особа додатково має подати картку зі зразками підписів і відбитка печатки, засвідчену в установленому порядку. Нараховані проценти за депозитами суб'єктів господарювання відповідно до умов договору банківського вкладу можуть перераховуватися на поточний рахунок або зараховуватися на поповнення депозиту.

7.2. Облік залучених вкладів (депозитів) у банку

Бухгалтерський облік депозитних (вкладних) операцій регламентується Інструкцією з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України, затвердженою ПП Національного банку України 15.09.04 № 435.

Вкладні (депозитні) операції відображаються за відповідними рахунками Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України, затвердженого ПП Національного банку України від 17.06.04 № 280 залежно від категорії контрагентів, виду вкладу (депозиту) та строків їх використання.

Облік вкладних (депозитних) операцій та нарахованих доходів і витрат за такими операціями в іноземній валюті та банківських металах здійснюється аналогічно до порядку обліку вкладних (депозитних) операцій у національній

валюти. Курсові різниці від переоцінки суми вкладу (депозиту), а також нарахованих за ним процентів у іноземній валюті та банківських металах у зв'язку зі зміною офіційного валютного курсу відображаються за рахунком 6204 «Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами».

Надані розміщені (залучені) вклади (депозити) первісно оцінюються і відображаються в бухгалтерському обліку за собівартістю (в сумі фактично наданих (отриманих) коштів, включаючи комісійні та інші витрати, що безпосередньо пов'язані з цими операціями) відповідно як актив і зобов'язання та не підлягають взаємозаліку.

На дату балансу вклади (депозити) оцінюються за **амортизованою собівартістю** з використанням ефективної ставки відсотка під час здійснення амортизації дисконту (премії) та нарахування процентів.

У бухгалтерському обліку операції з подовження строку дії (продлонгації) вкладних (депозитних) договорів відображаються за відповідними рахунками з обліку короткострокової або довгострокової заборгованості Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України залежно від строку, що визначається від дати продлонгації договору до дати їх погашення.

Як уже зазначалося, з погляду залучення коштів і строку депозити (вклади) поділяються на вклади (депозити) на вимогу та строкові депозити. Вклади на вимогу — це грошові кошти, які перебувають на поточних або подібних до них рахунках і які можуть поповнюватися та використовуватися власниками для здійснення платежів (розрахунків) на користь третіх осіб через використання готівки або розрахункових документів.

Між банком і власником рахунка укладається угода на здійснення розрахунково-касового обслуговування, в якій зазначається номер відкритого рахунка, передбачені зобов'язання та права сторін щодо виконання операцій за рахунком, умови закриття рахунка, строк дії угоди, порядок і періодичність видачі виписок з рахунка тощо. За угодою банк окремо подає список тарифів комісійної винагороди за свої операції і послуги, у тому числі за розрахунково-касове обслуговування (плата за відкриття рахунка, закриття рахунка, вихідні перекази тощо).

Бухгалтерія на підставі розпорядження (наказу) керівника банку реєструє вклад (депозит) на вимогу як поточний рахунок у книзі реєстрації відкритих рахунків, робить позначку на документах і передає їх до юриста для зберігання в юридичній справі клієнта. Протягом трьох днів з дня відкриття рахунка (включаючи день відкриття) банк повинен повідомити номер рахунка податковому органу.

Строкові вклади (депозити) поділяються на ощадні і власне строкові. Ощадні вклади (депозити) відкриваються тільки приватним (фізичним) особам, що передбачає додержання певних вимог:

- оформлення вкладу супроводжується видачею ощадної книжки;
- для виконання операцій щодо внесення, поповнення коштів або їх вилучення з вкладу необхідно подати в банк ощадну книжку, в якій здійснюються записи за кожною операцією.

Типи ощадних вкладів і депозитів для фізичних осіб різноманітні. Вони розробляються банками другого рівня самостійно. Ощадний вклад відрізняється від депозиту тим, що на вклад можна тільки зараховувати грошові кошти, отримувати за нього проценти, поповнювати за рахунок процентів цей вклад. Отже, вклад слугує для заощадження грошей населення. Депозитний рахунок має більш широкий режим функціонування. З нього можливі перерахування коштів на поточні або інші депозитні рахунки. Наприклад, банк «Надра» пропонує студентам сучасний спосіб сплати за навчання за допомогою депозитного рахунка «Студентський». Банк самостійно виконує всі операції з перерахування коштів з рахунка в оплату за навчання на підставі постійно діючого розпорядження.

Строкові депозити мають чітко фіксований строк зберігання, оформлюються депозитною угодою; у разі дострокового вилучення банк запроваджує штрафні санкції. Строкові депозитні рахунки можуть відкриватись усім категоріям клієнтів банку: суб'єктам господарювання, центральним і місцевим органам влади, бюджетним установам, банкам і фізичним особам. Для юридичних осіб також можуть відкриватися вкладні рахунки.

Для обліку операцій за ощадними вкладками і строковими вкладками (депозитами) для всіх категорій осіб відкриваються окремі рахунки, які називаються вкладними (депозитними) рахунками. Отже, вони можуть функціонувати як вкладні (ощадні) або депозитні рахунки. Окремо виділяються вклади на вимогу. Класифікація синтетичних рахунків строкових вкладів (депозитів) ураховує ще одну ознаку — строк залучення депозитів. Згідно з цією ознакою строкові вклади (депозити) поділяються на короткострокові (до одного року) і довгострокові (понад один рік).

Вкладні (депозитні) рахунки мають мультивалютний характер. На балансових рахунках 1—3 класів Плану рахунків бухгалтерського обліку в банках відображаються операції із залучення і розміщення вкладів (депозитів) як у національній, так і в іноземній валютах.

В аналітичному обліку для клієнтів відповідно до наведених синтетичних рахунків відкриваються аналітичні особові рахунки окремо за кожним типом вкладу або депозиту. В номер рахунка вносять параметри, що характеризують вид, тип вкладу (депозиту), строк дії рахунка, строк закінчення угоди, тип контрагента, відсоткову ставку, дату відкриття і закриття депозиту тощо.

На рис. 7.1 подано перелік рахунків, що використовуються для бухгалтерського обліку суми депозиту (вкладу) за різними категоріями клієнтів і строком залучення (розміщення).

Активними депозитними операціями вважаються операції з розміщення банком коштів на депозит, а пасивними депозитними операціями — операції з залучення банком коштів на депозит.

На дату **залучення коштів** на вклад (депозит) в обліку здійснюється таке бухгалтерське проведення:

дебет рахунків 1001 А «Банкноти та монети в касі банку», 1002 А «Банкноти та монети в касі відділень банку», 1101 А «Банківські метали в банку»,

1102 А «Банківські метали у відділенні банку», 1200 А «Кореспондентський рахунок банку в Національному банку України», 2600 АП «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання», 2620 АП «Кошти на вимогу фізичних осіб», 2650 АП «Кошти на вимогу небанківських фінансових установ» — рахунки для обліку грошових коштів і банківських металів, рахунки клієнтів;

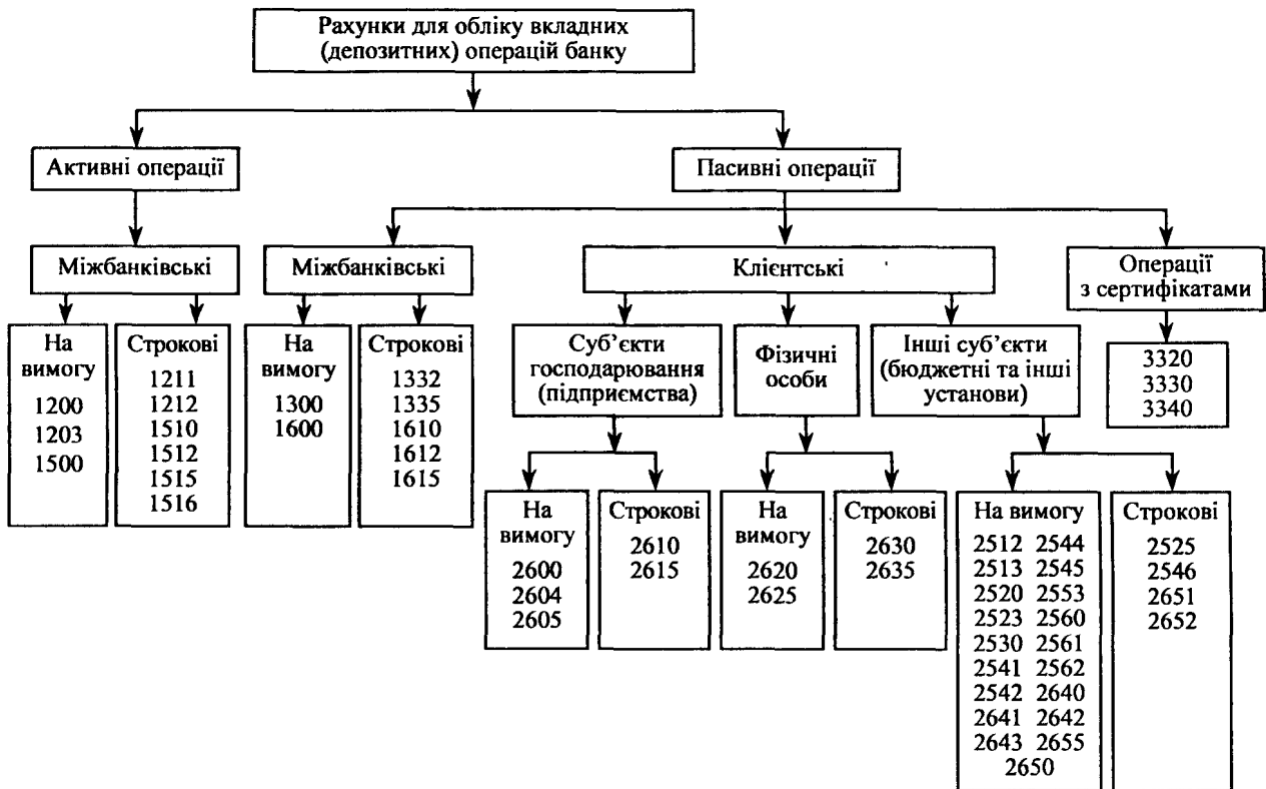

Рис. 7.1 - Балансові рахунки, що використовуються для проведення вкладних (депозитних) операцій у банку

кредит рахунків 1332 П «Короткострокові вклади (депозити) Національного банку України», 1335 П «Довгострокові вклади (депозити) Національного банку України», 1610 П «Депозити овернайт інших банків», 1612 П «Короткострокові вклади (депозити) інших банків», 1615 П «Довгострокові вклади (депозити) інших банків», 2525 П «Вклади (депозити) клієнтів, які утримуються за рахунок Державного бюджету України», 2546 П «Вклади (депозити) місцевих бюджетів», 2600 АП «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання», 2610 П «Короткострокові вклади (депозити) суб'єктів господарювання», 2615 П «Довгострокові вклади (депозити) суб'єктів господарювання», 2620 АП «Кошти на вимогу фізичних осіб», 2625 АП «Кошти на вимогу фізичних осіб для здійснення операцій з використанням платіжних карток», 2630 П «Короткострокові вклади (депозити) фізичних осіб», 2635 П «Довгострокові вклади (депозити) фізичних осіб», 2650 АП «Кошти на вимогу небанківських фінансових установ», 2651 П «Короткострокові вклади (депозити) небанківських фінансових установ», 2652 П «Довгострокові вклади (депозити) небанківських фінансових установ», 2655 АП «Кошти на вимогу небанківських фінансових установ для

здійснення операцій з використанням платіжних карток» — рахунки для обліку залучених вкладів (депозитів).

Сума вкладу (депозиту) враховується на вкладному (депозитному) рахунку до часу його повернення.

Повернення вкладу (депозиту) у визначений договором банківського вкладу (депозиту) строк відображається в обліку таким бухгалтерським проведенням:

дебет рахунків для обліку залучених вкладів (депозитів) — на суму вкладу (депозиту) з урахуванням суми процентів у разі їх капіталізації;

кредит рахунків для обліку грошових коштів і банківських металів, рахунків клієнтів.

Якщо вкладник не вимагає повернення суми строкового вкладу після закінчення строку, установленого договором банківського вкладу, то такий вклад переноситься на рахунок з обліку вкладів на вимогу, якщо інше не встановлено договором, наприклад, для фізичної особи:

дебет рахунка 2630 П «Короткострокові вклади (депозити) фізичних осіб»;

кредит рахунка 2620 АП «Кошти на вимогу фізичних осіб».

Сума несплаченого у визначений договором строк залученого вкладу (депозиту) на міжбанківському ринку в бухгалтерському обліку відображається таким проведенням:

дебет рахунків 1610 П «Депозити овернайт інших банків», 1612 П «Короткострокові вклади (депозити) інших банків», 1615 П «Довгострокові вклади (депозити) інших банків» — рахунки для обліку залучених вкладів (депозитів);

кредит рахунка 1617 П «Прострочена заборгованість за строковими вкладками (депозитами) інших банків».

Погашення простроченої заборгованості за залученими вкладками (депозитами) на міжбанківському ринку відображається таким бухгалтерським проведенням:

дебет рахунка 1617 П «Прострочена заборгованість за строковими вкладками (депозитами) інших банків»;

кредит рахунків 1101 А «Банківські метали в банку», 1102 А «Банківські метали у відділенні банку», 1200 А «Кореспондентський рахунок банку в Національному банку України» — рахунки для обліку грошових коштів і банківських металів.

7.3. Облік розміщених вкладів (депозитів) на міжбанківському ринку

Розміщення вкладу (депозиту) відображається в бухгалтерському обліку таким бухгалтерським проведенням:

дебет рахунків 1200 А «Кореспондентський рахунок банку в Національному банку України», 1211 А «Кошти, що надані Національному банку України за операціями репо», 1212 А «Короткострокові вклади (депозити) у Націо-

нальному банку України», 1500 АП «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках», 1510 А «Депозити овернайт, що розміщені в інших банках», 1512 А «Короткострокові вклади (депозити), що розміщені в інших банках», 1515 А «Довгострокові вклади (депозити), що розміщені в інших банках», 1516 А «Довгострокові вклади (депозити), що розміщені на умовах субординованого боргу» — рахунки для обліку розміщених вкладів (депозитів);

Кредит рахунків 1200 А «Кореспондентський рахунок банку в Національному банку України», 1101 А «Банківські метали в банку», 1102 А «Банківські метали у відділенні банку» — рахунки для обліку грошових коштів і банківських металів.

В обліку використовуються рахунки класу 1 Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України «Казначейські та міжбанківські операції», тому що активні депозитні (вкладні) операції проводяться тільки на міжбанківському ринку.

Вклади (депозити) овернайт надаються строком на один робочий день і відображаються в бухгалтерському обліку аналогічно до обліку залучених та розміщених вкладів (депозитів), що є в обігу на міжбанківському ринку.

У разі зміни початкової дати погашення (продлонгації) вкладів (депозитів) овернайт заборгованість за ними відображається за відповідними рахунками з обліку короткострокових або довгострокових вкладів (депозитів) залежно від строку, що визначається від дати продлонгації договору до дати їх погашення.

У разі погашення розміщеного вкладу (депозиту) здійснюється таке бухгалтерське проведення:

дебет рахунків для обліку грошових коштів і банківських металів;

кредит рахунків для обліку розміщених вкладів (депозитів).

Сума неотриманого у визначений договором строк розміщеного вкладу (депозиту) наступного робочого дня відображається в бухгалтерському обліку таким проведенням:

дебет рахунка 1517 А «Прострочена заборгованість за строковими вкладками (депозитами), що розміщені в інших банках»;

кредит рахунків для обліку розміщених вкладів (депозитів) — 1510 А «Депозити овернайт, що розміщені в інших банках», 1512 А «Короткострокові вклади (депозити), що розміщені в інших банках», 1515 А «Довгострокові вклади (депозити), що розміщені в інших банках», 1516 А «Довгострокові вклади (депозити), що розміщені на умовах субординованого боргу».

У разі визнання простроченої заборгованості за розміщеним вкладом (депозитом) сумнівною здійснюється таке бухгалтерське проведення:

дебет рахунка 1581 А «Сумнівна заборгованість за строковими вкладками (депозитами), що розміщені в інших банках»;

кредит рахунків 1510 А «Депозити овернайт, що розміщені в інших банках», 1512 А «Короткострокові вклади (депозити), що розміщені в інших банках», 1515 А «Довгострокові вклади (депозити), що розміщені в інших банках», 1516 А «Довгострокові вклади (депозити), що розміщені на умовах субординованого боргу», 1517 А «Прострочена заборгованість за строковими вкладками (депозитами), що розміщені в інших банках».

Погашення простроченої заборгованості за розміщеними вкладками (депозитами) відображається таким бухгалтерським проведенням:

дебет рахунків 1200 А «Кореспондентський рахунок банку в Національному банку України», 1101 А «Банківські метали в банку», 1102 А «Банківські метали у відділенні банку», 1500 АП «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках»;

кредит рахунка 1517 А «Прострочена заборгованість за строковими вкладками (депозитами), що розміщені в інших банках».

У разі визнання коштів на вимогу в інших банках сумнівними здійснюється таке бухгалтерське проведення:

дебет рахунка 1580 А «Сумнівна заборгованість за коштами на вимогу в інших банках»;

кредит рахунків 1200 А «Кореспондентський рахунок банку в Національному банку України», 1101 А «Банківські метали в банку», 1102 А «Банківські метали у відділенні банку», 1500 АП «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках».

Погашення сумнівної заборгованості за розміщеними вкладками (депозитами) відображається таким бухгалтерським проведенням:

дебет рахунків 1200 А «Кореспондентський рахунок банку в Національному банку України», 1101 А «Банківські метали в банку», 1102 А «Банківські метали у відділенні банку», 1500 АП «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках»;

кредит рахунків 1580 А «Сумнівна заборгованість за коштами на вимогу в інших банках», 1581 А «Сумнівна заборгованість за строковими вкладками (депозитами), що розміщені в інших банках».

У разі визнання заборгованості за вкладками на вимогу та розміщеними вкладками (депозитами) безнадійною така заборгованість списується за рахунок спеціальних резервів.

7.4. Облік нарахованих і сплачених доходів і витрат за вкладними (депозитними) операціями

Бухгалтерський облік нарахованих, отриманих (сплачених), наперед отриманих (сплачених) доходів і витрат за вкладними (депозитними) операціями здійснюється згідно з порядком, визначеним Правилами бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України, затвердженими ПП Національного банку України від 18.06.03 № 255.

Депозит або вклад ураховується на всю суму його номіналу на депозитному рахунку до часу погашення. Залежно від методу виплати процентів за депозитами — за період або на період (авансом) змінюється сума, що надходить від депонента. У будь-якому разі номінальна сума депозиту і сума, що враховується на депозитному рахунку, збігаються.

Проценти авансом сплачуються одночасно із внесенням коштів на депозит. Отже, номінал депозиту буде більшим, ніж сума, отримана від депонента, на суму сплачених авансом процентів.

Облік нарахованих і сплачених банком процентних витрат

Розрахунок процентних витрат

Залучення коштів на депозит здійснюється за відсотковою ставкою, що визначається депозитним договором.

Для розрахунку нарахованих процентів комерційні банки можуть використовувати номінальну або фактичну відсоткову ставку.

При використанні номінальної відсоткової ставки сума процентів за депозитом розраховується множенням номіналу депозиту на відсоткову ставку, що вказана в депозитному договорі.

За допомогою фактичної відсоткової ставки сума процентів визначається за певний період з урахуванням раніше сплачених процентів способом застосування номінальної відсоткової ставки до номіналу депозиту, збільшеного на суму раніше сплачених процентів.

Незалежно від методу нагромадження процентів загальна сума нарахованих процентів на дату закінчення строку дії депозитного договору не змінюється.

Банк може залучати депозити за фіксованою або плаваючою відсотковою ставкою. При залученні депозитів за плаваючою відсотковою ставкою банк (згідно з умовами договору) може застосовувати середньозважену або відсоткову ставку, що діяла на дату нарахування. Нарахування процентів за середньозваженою відсотковою ставкою здійснюється з урахуванням відсоткових ставок, що діяли протягом строку депозитного договору.

Облік процентів за депозитами

Облік процентів за депозитами здійснюється за принципами нарахування і відповідності. Для обліку нарахованих процентів використовуються відповідні рахунки «Нараховані витрати», на яких нагромаджуються нараховані проценти до настання строку їх сплати.

Нарахування процентів за депозитами відображається проведенням:

дебет рахунків груп 700 А «Процентні витрати за коштами, що отримані від Національного банку України»,

701 А «Процентні витрати за коштами, що отримані від інших банків», 702 А «Процентні витрати за операціями з суб'єктами господарювання», 703 А «Процентні витрати за коштами бюджету та позабюджетних фондів України», 704 А «Процентні витрати за операціями з фізичними особами», 707 А «Процентні витрати за операціями з небанківськими фінансовими установами»; кредит рахунків нарахованих витрат.

Сплачені авансом проценти не рідше від одного разу на місяць протягом строку депозиту амортизуються з віднесенням відповідної суми на процентні витрати. При цьому здійснюється таке бухгалтерське проведення:

дебет рахунків груп 700 А «Процентні витрати за коштами, що отримані від Національного банку України», 701 А «Процентні витрати за коштами, що

отримані від інших банків», 702 А «Процентні витрати за операціями із суб'єктами господарювання», 703 А «Процентні витрати за коштами бюджету та позабюджетних фондів України», 704 А «Процентні витрати за операціями з фізичними особами», 707 А «Процентні витрати за операціями з небанківськими фінансовими установами»;

кредит рахунка 3500 А «Витрати майбутніх періодів».

Якщо після закінчення дії депозитного договору депонент не отримує проценти, то згідно з умовами договору несплачені нараховані проценти приєднуються до депозиту або враховуються за рахунками нарахованих витрат.

Сплата процентів за депозитом

Проценти за депозитом можуть сплачуватися:

- під час погашення депозиту;
- періодично;
- авансом.

Якщо проценти сплачуються на дату погашення депозиту, то банк здійснює такі проведення:

дебет рахунка нарахованих витрат — на суму процентів;

дебет рахунка депозиту (вкладу) — на суму номіналу депозиту;

кредит рахунків — поточних, кореспондентських, каси, депозитних (вкладних).

Наприклад, банк сплачує проценти на дату погашення короткострокового вкладу фізичної особи:

дебет рахунка 2638 П «Нараховані витрати за строковими коштами фізичних осіб — сума процентів»;

дебет рахунка 2630 П «Короткострокові вклади (депозити) фізичних осіб» — на суму номіналу вкладу;

кредит рахунка 1001 А «Банкноти та монети в касі банку» — вклад і проценти сплачуються банком готівкою з каси банку.

У разі сплати процентів періодично після дати нарахування банк здійснює таке проведення:

дебет рахунків нарахованих витрат;

кредит рахунків поточних, кореспондентських, каси, депозитних (вкладних) — на суму процентів.

Якщо банк під час внесення коштів на депозит сплачує проценти авансом, то сума раніше сплачених процентів амортизується щомісяця.

У разі капіталізації процентів сума нарахованих процентів періодично приєднується до депозиту і відображається таким проведенням:

дебет рахунків нарахованих витрат — на суму процентів;

кредит рахунків залучених вкладів (депозитів) — на суму процентів.

Наприклад, здійснюється капіталізація процентів за короткостроковим вкладом фізичної особи:

дебет рахунка 2638 П «Нараховані витрати за строковими коштами фізичних осіб — на суму процентів»;

кредит рахунка 2630 П «Короткострокові вклади (депозити) фізичних осіб — на суму процентів»;

Якщо на вимогу вкладника вклад (депозит) повертається до закінчення дії договору банківського вкладу (депозиту) і банк здійснює перерахування процентів за ставкою, що застосовується за вкладами на вимогу, то на різницю між нарахованими раніше процентами та процентами, що підлягають сплаті за ставкою, яка застосовується за вкладами на вимогу, банк зменшує свої процентні витрати.

У цьому разі, якщо протягом дії договору банківського вкладу (депозиту) проценти вкладникові не сплачувалися, то в бухгалтерському обліку зменшення суми процентних витрат відображається такими бухгалтерськими проведеннями:

дебет рахунків для обліку нарахованих витрат за залученими вкладами (депозитами) — на суму нарахованих процентів за вкладом (депозитом);

кредит рахунків для обліку грошових коштів та банківських металів, рахунків клієнтів — на суму процентів за вкладом (депозитом) за ставкою, що застосовується до вкладів на вимогу;

кредит рахунків для обліку процентних витрат за залученими вкладами (депозитами) — на різницю між нарахованими та сплаченими процентами за зниженою ставкою.

Якщо проценти сплачувалися вкладникові періодично протягом дії договору банківського вкладу (депозиту), то різниця між раніше сплаченими та перерахованими за ставкою, що застосовується за вкладами на вимогу, процентами повертається банку відповідно до умов цього договору, тобто сплачується вкладником або утримується банком із суми вкладу (депозиту).

Облік нарахованих і сплачених банку процентних доходів

Під час нарахування доходів за розміщеними міжбанківськими депозитами (вкладами) здійснюються такі бухгалтерські проведення:

дебет рахунків 1208 А «Нараховані доходи за коштами на вимогу в Національному банку України», 1218 А «Нараховані доходи за строковими вкладами (депозитами) у Національному банку України», 1508 А «Нараховані доходи за коштами на вимогу в інших банках», 1518 А «Нараховані доходи за строковими вкладами (депозитами), що розміщені в інших банках»;

кредит рахунків 6000 П «Процентні доходи за коштами на вимогу, що розміщені в Національному банку України», 6002 П «Процентні доходи за коштами, що надані Національному банку України за операціями репо», 6003 П «Процентні доходи за короткостроковими вкладами (депозитами), що розміщені в Національному банку України», 6010 П «Процентні доходи за коштами на вимогу, що розміщені в інших банках», 6011 П «Процентні доходи за депозитами овернайт, що розміщені в інших банках», 6012 П «Процентні доходи за короткостроковими вкладами (депозитами), що розміщені в інших банках», 6013 П «Процентні доходи за довгостроковими вкладами (депозитами), що розміщені в інших банках».

Унаслідок отримання банком коштів за раніше визнаними нарахованими доходами здійснюється таке бухгалтерське проведення:

дебет рахунків 1200 А «Кореспондентський рахунок банку в Національному банку України», 1500 АП «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках» — грошові кошти;

кредит рахунків 1208 А «Нараховані доходи за коштами на вимогу в Національному банку України», 1218 А «Нараховані доходи за строковими вкладками (депозитами) у Національному банку України», 1508 А «Нараховані доходи за коштами на вимогу в інших банках», 1518 А «Нараховані доходи за строковими вкладками (депозитами), що розміщені в інших банках» — рахунки для обліку нарахованих доходів.

У разі отримання коштів авансом за доходами, що належать майбутнім звітним періодам:

дебет рахунків 1200 А «Кореспондентський рахунок банку в Національному банку України», 1500 АП «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках» — грошові кошти;

кредит рахунка 3600 П «Доходи майбутніх періодів» — на суму доходів, що отримані авансом.

У цьому разі банк щомісяця визнає суму доходу, що належить до звітного періоду, здійснюючи таке бухгалтерське проведення:

дебет рахунка 3600 П «Доходи майбутніх періодів»;

кредит рахунків 6000 П «Процентні доходи за коштами на вимогу, що розміщені в Національному банку України», 6002 П «Процентні доходи за коштами, що надані Національному банку України за операціями репо», 6003 П «Процентні доходи за короткостроковими вкладками (депозитами), що розміщені в Національному банку України», 6010 П «Процентні доходи за коштами на вимогу, що розміщені в інших банках», 6011 П «Процентні доходи за депозитами овернайт, що розміщені в інших банках», 6012 П «Процентні доходи за короткостроковими вкладками (депозитами), що розміщені в інших банках», 6013 П «Процентні доходи за довгостроковими вкладками (депозитами), що розміщені в інших банках».

Якщо нараховані доходи своєчасно не отримані в обумовленій угодою строк, то наступного робочого дня здійснюються такі бухгалтерські проведення:

дебет рахунків 1509 А «Прострочені нараховані доходи за коштами на вимогу в інших банках», 1519 А «Прострочені нараховані доходи за строковими вкладками (депозитами), що розміщені в інших банках»;

кредит рахунків 1508 А «Нараховані доходи за коштами на вимогу в інших банках», 1518 А «Нараховані доходи за строковими вкладками (депозитами), що розміщені в інших банках».

Якщо заборгованість за нарахованими доходами визнана сумнівною щодо отримання, в обліку здійснюються такі бухгалтерські проведення:

дебет рахунка 1780 А «Сумнівна заборгованість за нарахованими доходами за міжбанківськими операціями»;

кредит рахунків 1508 А «Нараховані доходи за коштами на вимогу в інших банках», 1518 А «Нараховані доходи за строковими вкладками (депозитами), що розміщені в інших банках», 1509 А «Прострочені нараховані доходи за

коштами на вимогу в інших банках», 1519 А «Прострочені нараховані доходи за строковими вкладками (депозитами), що розміщені в інших банках».

Подальше нараховання доходів за вкладними (депозитними) операціями, за якими визнана сумнівна заборгованість за нарахованими доходами, відображається в бухгалтерському обліку за позабалансовими рахунками. Здійснюється таке бухгалтерське проведення:

дебет рахунка 9602 А «Нараховані та нестримані доходи за операціями з банками»;

кредит рахунків групи 991 «Конттрахунки для рахунків розділів 96—98».

Під уся суму заборгованості за простроченими і сумнівними нарахованими доходами банк формує резерви за рахунок витрат банку. Формування спеціального резерву під заборгованість за нарахованими доходами відображається в обліку таким бухгалтерським проведенням:

дебет рахунка 7720 АП «Відрахування в резерви під заборгованість за нарахованими доходами»;

кредит рахунка 1790 КА «Резерви під заборгованість за нарахованими доходами за міжбанківськими операціями».

Під час списання за рахунок сформованого резерву заборгованості за нарахованими доходами як безнадійної щодо отримання виконується таке бухгалтерське проведення:

дебет рахунка 1790 КА «Резерви під заборгованість за нарахованими доходами за міжбанківськими операціями»;

кредит рахунка 1780 А «Сумнівна заборгованість за нарахованими доходами за міжбанківськими операціями».

Одночасно на суму списаної заборгованості за позабалансовими рахунками здійснюється таке бухгалтерське проведення:

дебет рахунка 9600 А «Списана за рахунок спеціальних резервів заборгованість за нарахованими доходами за операціями з банками»;

кредит рахунка групи 991 «Конттрахунки для рахунків розділів 96—98».

7.5. Бухгалтерський облік коштів, залучених за ощадними (депозитними) сертифікатами

Порядок обліку, зберігання та знищення бланків ощадних (депозитних) сертифікатів

Бланки ощадних (депозитних) сертифікатів зберігаються в грошових сховищах або у вогнетривких шафах. Корінці сертифікатів після відображення вкладних (депозитних) операцій за балансовими рахунками вміщуються в окремі теки та зберігаються в грошових сховищах або вогнетривких шафах. Реєстраційні журнали (за умови ведення їх у документарній формі) та інформація на паперових носіях щодо розміщення іменних ощадних (депозитних) сертифікатів, яка виписана з реєстраційного журналу, що ведеться в електронній формі, зберігаються в грошових сховищах або вогнетривких шафах.

Бланки ощадних (депозитних) сертифікатів обліковуються за позабалансовим рахунком 9820 А «Бланки цінних паперів» в умовній одиниці 1 гривня.

Видані під звіт бланки сертифікатів обліковуються за позабалансовим рахунком 9890 А «Бланки цінних паперів у підзвіті», а відіслані — за позабалансовим рахунком 9891 А «Бланки цінних паперів у дорозі».

Погашені сертифікати та купони до них обліковуються за позабалансовим рахунком 9812 А «Погашені цінності». Бланки погашених ощадних (депозитних) сертифікатів зберігаються в банку п'ять років, якщо інше не передбачено законодавством України.

Залучення депозитів може здійснюватися способом випуску ощадних (депозитних) сертифікатів.

У разі розміщення ощадних (депозитних) сертифікатів з дисконтом у бухгалтерському обліку здійснюються такі проведення:

дебет рахунків 1001 А «Банкноти та монети в касі банку», 1002 А «Банкноти та монети в касі відділень банку», 1101 А «Банківські метали в банку», 1102 А «Банківські метали у відділенні банку», 1200 А «Кореспондентський рахунок банку в Національному банку України», 2600 АП «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання», 2620 АП «Кошти на вимогу фізичних осіб», 2650 АП «Кошти на вимогу небанківських фінансових установ» — рахунки для обліку грошових коштів та банківських металів, рахунки клієнтів — на суму номіналу сертифіката за мінусом дисконту;

дебет рахунків 3326 КП «Неамортизований дисконт за короткостроковими ощадними (депозитними) сертифікатами, емітованими банком», 3336 КП «Неамортизований дисконт за довгостроковими ощадними (депозитними) сертифікатами, емітованими банком», 3346 КП «Неамортизований дисконт за ощадними (депозитними) сертифікатами на вимогу, емітованими банком» — рахунки для обліку неамортизованого дисконту за ощадними (депозитними) сертифікатами — на суму дисконту;

кредит рахунків 3320 П «Короткострокові ощадні (депозитні) сертифікати, емітовані банком», 3330 П «Довгострокові ощадні (депозитні) сертифікати, емітовані банком», 3340 П «Ощадні (депозитні) сертифікати на вимогу, емітовані банком» — на суму номіналу сертифіката.

У разі випуску ощадних (депозитних) сертифікатів з премією здійснюються такі бухгалтерські проведення:

дебет рахунків 1001 А «Банкноти та монети в касі банку», 1002 А «Банкноти та монети в касі відділень банку», 1101 А «Банківські метали в банку», 1102 А «Банківські метали у відділенні банку», 1200 А «Кореспондентський рахунок банку в Національному банку України», 2600 АП «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання», 2620 АП «Кошти на вимогу фізичних осіб», 2650 АП «Кошти на вимогу небанківських фінансових установ» — рахунки для обліку грошових коштів і банківських металів, рахунки клієнтів — на суму номіналу сертифіката плюс премія;

кредит рахунків 3320 П «Короткострокові ощадні (депозитні) сертифікати, емітовані банком», 3330 П «Довгострокові ощадні (депозитні) сертифікати,

емітовані банком», 3340 П «Ощадні (депозитні) сертифікати на вимогу, емітовані банком» — на суму номіналу сертифіката;

кредит рахунків 3327 П «Неамортизована премія за короткостроковими ощадними (депозитними) сертифікатами, емітованими банком», 3337 П «Неамортизована премія за довгостроковими ощадними (депозитними) сертифікатами, емітованими банком», 3347 П «Неамортизована премія за ощадними (депозитними) сертифікатами на вимогу, емітованими банком» — рахунки для обліку неамортизованої премії за ощадними (депозитними) сертифікатами — на суму премії.

Суми дисконту та премії амортизуються щомісяця протягом періоду від дати видачі сертифіката до його погашення з віднесенням нарахованих сум на процентні витрати. У цьому разі здійснюються такі проведення:

- Під час амортизації дисконту:

дебет рахунків 7052 АП «Процентні витрати за короткостроковими ощадними (депозитними) сертифікатами власного боргу, емітованими банком», 7053 АП «Процентні витрати за довгостроковими ощадними (депозитними) сертифікатами власного боргу, емітованими банком», 7054 АП «Процентні витрати за ощадними (депозитними) сертифікатами на вимогу, емітованими банком» — рахунки для обліку процентних витрат за коштами, залученими за ощадними (депозитними) сертифікатами;

кредит рахунків 3326 КП «Неамортизований дисконт за короткостроковими ощадними (депозитними) сертифікатами, емітованими банком», 3336 КП «Неамортизований дисконт за довгостроковими ощадними (депозитними) сертифікатами, емітованими банком», 3346 КП «Неамортизований дисконт за ощадними (депозитними) сертифікатами на вимогу, емітованими банком».

- Під час амортизації премії:

дебет рахунків 3327 П «Неамортизована премія за короткостроковими ощадними (депозитними) сертифікатами, емітованими банком», 3337 П «Неамортизована премія за довгостроковими ощадними (депозитними) сертифікатами, емітованими банком», 3347 П «Неамортизована премія за ощадними (депозитними) сертифікатами на вимогу, емітованими банком»;

кредит рахунків 7052 АП «Процентні витрати за короткостроковими ощадними (депозитними) сертифікатами власного боргу, емітованими банком», 7053 АП «Процентні витрати за довгостроковими ощадними (депозитними) сертифікатами власного боргу, емітованими банком», 7054 АП «Процентні витрати за ощадними (депозитними) сертифікатами на вимогу, емітованими банком» — рахунки для обліку процентних витрат за коштами, залученими за ощадними (депозитними) сертифікатами.

У разі настання строку погашення або дострокового погашення ощадного (депозитного) сертифіката банк здійснює платіж проти його пред'явлення та відображає цю операцію в бухгалтерському обліку аналогічно операціям з повернення вкладів (депозитів).

Контрольні питання.

1. Види депозитів (вкладів) за суб'єктами ринку та за строковістю.
2. Пояснити відмінності депозиту від вкладу.
3. Облік залучення і повернення номіналу депозиту.
4. Облік нарахування і сплати банку процентів за вкладом (депозитом), у тому числі капіталізації депозиту.
5. Облік активних міжбанківських вкладних (депозитних) операцій.
6. Облік пасивних міжбанківських вкладних (депозитних) операцій.
7. Бухгалтерський облік формування спеціальних резервів на покриття можливих втрат за розміщеними вкладками (депозитами) та за нарахованими доходами.
8. Облік сплачених банком процентів за депозит (вклад) авансом.
9. Порядок обліку, зберігання та знищення бланків ощадних (депозитних) сертифікатів.
10. Облік випуску і погашення банком депозитних (ощадних) сертифікатів.

Тема 8. Облік операцій банку з цінними паперами

1. Загальні підходи до оцінки і класифікації цінних паперів (ЦП), що обліковуються в банківському портфелі.
2. Облік цінних паперів у торговому портфелі банку.
3. Облік цінних паперів у портфелі банку до погашення.
4. Облік інвестицій в асоційовані та дочірні компанії.

8.1. Загальні підходи до оцінки і класифікації цінних паперів (ЦП), що обліковуються в банківському портфелі

Процедури обліку, оцінки, віднесення цінних паперів до конкретних портфелів банку визначено Інструкцією з бухгалтерського обліку операцій з цінними паперами в банках України, затвердженою ПП НБУ від 20.08.03 № 355, з урахуванням змін, затверджених ПП НБУ від 17.11.04 за № 566.

Для відображення операцій із цінними паперами банки відповідно до облікової політики можуть використовувати транзитні рахунки, рахунки дебіторської та кредиторської заборгованості з дальшим відображенням цих операцій за відповідними рахунками з обліку цінних паперів відповідно до Плану рахунків.

Загальний портфель ЦП складається з чотирьох портфелів:

1. Торговий портфель ЦП — цінні папери, придбані банком для перепродажу з метою отримання прибутку від короткострокових коливань їх ціни. До торгового портфеля ЦП можуть бути віднесені тільки високоліквідні ЦП.

2. ЦП у портфелі на продаж — це цінні папери, до яких не належать торгові ЦП і ЦП, що утримуються до погашення.

3. ЦП у портфелі до погашення — це боргові цінні папери, щодо яких є намір і здатність банку утримувати їх до строку погашення.

4. Інвестиції в асоційовані та дочірні компанії.

Асоційована — це компанія, в якій інвестор прямо або через дочірні компанії володіє 20 % або більше голосів об'єкта інвестування. Це означає, що інвестор має суттєвий вплив на асоційовану компанію.

Суттєвим визнається також вплив, коли інвестор володіє менше від 20 % голосів, але виконуються щонайменше дві з таких умов:

- а) інвестор має представників у раді директорів компанії;
- б) інвестор бере участь у визначенні стратегії та операцій компанії;
- в) здійснюється обмін керівним персоналом між інвестором і компанією;
- г) інвестор надає компанії суттєву технічну інформацію.

Дочірня — це компанія, що контролюється банком. Контроль означає, що банк володіє 50 % або більше голосів об'єкта інвестування. Можливо володіння менше від 50 %, але за умови, що банк має:

а) частку управлінських голосів у компанії, що перевищує 50 % завдяки угодам з іншими компаніями;

б) право керувати фінансовою та виробничою політикою компанії, і це право закріплено установчими документами;

в) право призначати або звільняти більшість членів ради директорів;

г) право визначального голосу в раді директорів.

Класифікацію портфельів цінних паперів унаочнює рис. 8.1.

Рис. 8.1 - Класифікація портфельів цінних паперів у банках України

Цінні папери, які придбані та (або) зберігаються за дорученням і за кошти клієнтів, а також цінні папери, які придбані згідно з договорами про довірче управління, обліковуються за позабалансовими рахунками.

Облік фінансових інвестицій та їх оцінка здійснюються за кожною інвестицією в розрізі емітентів.

Придбані цінні папери первісне оцінюються та відображаються в бухгалтерському обліку за собівартістю.

Комісійні витрати та інші витрати, пов'язані з придбанням боргових цінних паперів, збільшують (зменшують) суми премії (дисконту) на дату їх придбання.

На кожну наступну після визнання дату балансу всі цінні папери, що придбані банком, оцінюються за їх справедливою вартістю, крім:

- а) цінних паперів, що утримуються до погашення;
- б) цінних паперів, справедливу вартість яких неможливо достовірно визначити;
- в) інвестицій в асоційовані та дочірні компанії.

Справедлива вартість цінних паперів, що перебувають в обігу на організаційно оформлених ринках, визначається за їх ринковою вартістю. На дату балансу вона визначається за даними останнього у звітному періоді офіційного котирування на організаційно оформленому ринку. Разом з тим ринкова вартість цінних паперів, що перебувають в обігу більше, ніж на одному офіційно оформленому ринку, під час розрахунку справедливої вартості оцінюється за найменшим з останніх котирувань, визначених на кожному з ринків. Сума збільшення або зменшення балансової вартості таких цінних паперів на дату балансу відображається за рахунками доходів або витрат.

Якщо немає ринку для конкретної фінансової інвестиції, але є ринок для подібної фінансової інвестиції, то справедлива вартість ґрунтується на ринковій ціні подібної фінансової інвестиції.

Цінні папери, справедливу вартість яких достовірно визначити неможливо, відображаються на дату балансу за собівартістю з урахуванням зменшення їх корисності.

Цінні папери, що утримуються банком до їх погашення, відображаються на дату балансу за амортизованою собівартістю з використанням ефективної ставки відсотка.

За інвестиціями в асоційовані та дочірні компанії, облік яких здійснюється за методом участі в капіталі, інвестор складає консолідовану фінансову звітність.

Усі цінні папери, крім цінних паперів, що обліковуються за справедливою вартістю, та інвестицій у дочірні компанії, переглядаються на зменшення корисності. Корисність цінних паперів зменшується, якщо їх балансова вартість перевищує суму очікуваного відшкодування. Зменшення корисності відображається способом формування спеціальних резервів за рахунок витрат.

За купонними цінними паперами окремо обліковуються нагромаджені проценти, дисконт або премія. Дисконт або премія амортизуються протягом

періоду з дати придбання до дати їх погашення за методом ефективної ставки відсотка. Сума амортизації дисконту або премії нараховується одночасно з нарахуванням процентів. Сума амортизації дисконту збільшує процентний дохід, а сума амортизації премії зменшує процентний дохід за цінними паперами.

Цінні папери, які надані в довірче управління, не вважаються такими, що вибули з портфеля банку, а обліковуються за окремими аналітичними рахунками тих самих балансових рахунків, на яких вони обліковувалися до надання в довірче управління, з далішим здійсненням операцій з переоцінки, амортизації дисконту або премії, нарахування доходу.

Доходи та витрати в іноземній валюті за операціями з цінними паперами відображаються за рахунками класів 6 і 7 у національній валюті за офіційним валютним курсом на дату їх нарахування та (або) отримання і сплати з використанням рахунків групи 380 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів». Переоцінка (перерахунок гривневого еквівалента залишків іноземної валюти) за рахунками обліку цінних паперів у іноземній валюті в зв'язку зі зміною офіційного валютного курсу здійснюється в порядку переоцінки іноземної валюти, визначеному Правилами бухгалтерського обліку банками України обмінних операцій в іноземній валюті та банківських металах, затвердженими ПП Національного банку України від 16.12.98 № 520 (у редакції ПП Національного банку України від 07.12.2000 №471, зареєстрованої в Міністерстві юстиції України 26.12.2000 за №950/5171), зі змінами.

Усі наведені правила узагальнено на рис. 8.2.

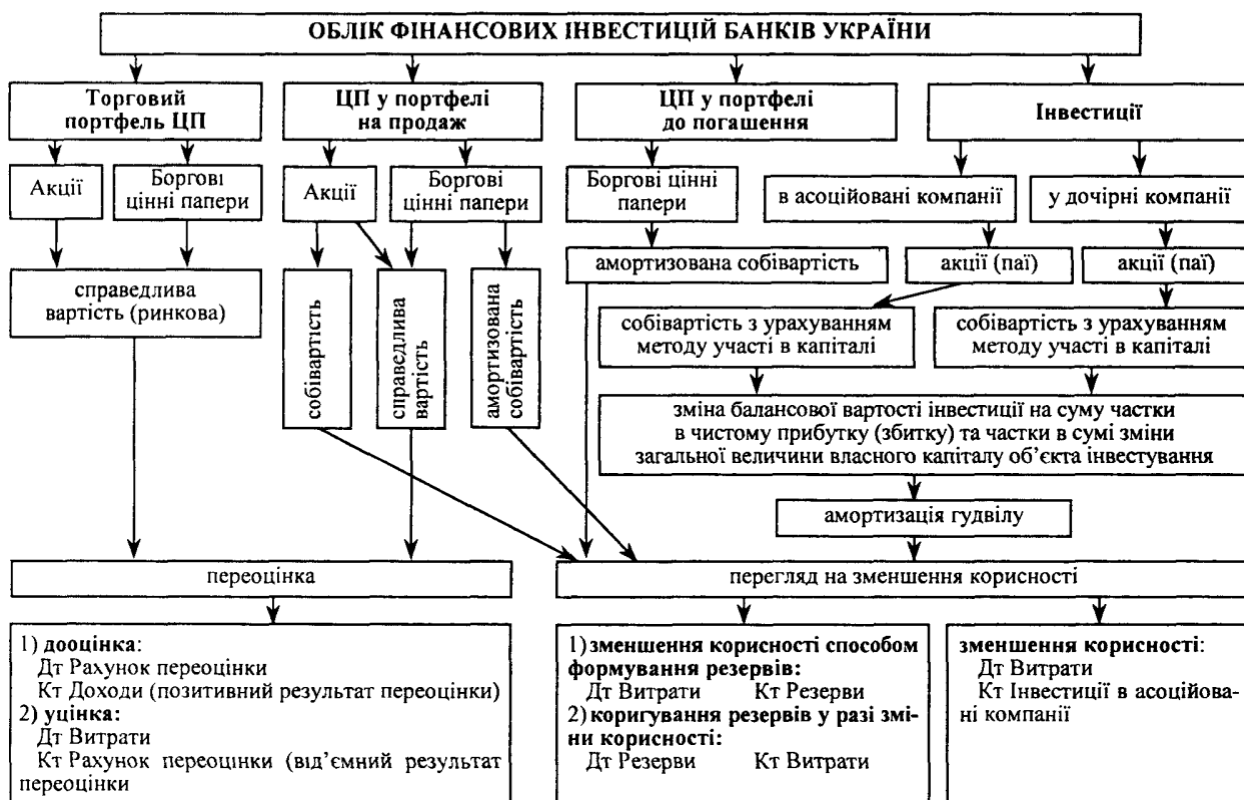

Рис. 8.2 - Схема облікового процесу за цінними паперами

Для глибшого розуміння змісту окремих операцій, відображених на цьому рисунку, наведемо терміни, якими оперують у процесі обліку операцій банку з цінними паперами.

Дисконт — це різниця між вартістю погашення цінних паперів та їх собівартістю без урахування нарахованих на час придбання процентів, якщо собівартість нижча від вартості погашення.

Премія — це перевищення собівартості цінних паперів над вартістю їх погашення, без урахування нарахованих (нагромаджених) на час придбання процентів.

Ринкова вартість цінних паперів — сума коштів, яку можна отримати від продажу цінних паперів на активному ринку.

Собівартість цінного папера — це ціна його придбання, включаючи комісійні винагороди, мито, податки, збори, обов'язкові платежі та інші витрати, що безпосередньо пов'язані з придбанням цінних паперів.

Справедлива вартість — сума, за якою може бути здійснений обмін активу або оплата зобов'язання в результаті операції між обізнаними, заінтересованими та незалежними сторонами.

Балансова вартість — вартість, за якою цінний папір обліковується в балансі. Для боргових цінних паперів — це вартість з урахуванням амортизації дисконту або премії та суми нарахованих процентів.

Зменшення корисності цінних паперів — втрата економічної вигоди в сумі перевищення балансової вартості цінних паперів над сумою очікуваного відшкодування, яка зумовлена погіршенням фінансового стану емітента цінних паперів.

Нагромаджені проценти — сума процентів, що нараховані з дати випуску цінних паперів або дати останньої сплати купона до дати придбання (продажу) або на визначену дату.

8.2. Облік цінних паперів у торговому портфелі банку

У торговому портфелі банку обліковуються дві групи цінних паперів: акції та боргові цінні папери. Перша група — це акції, для обліку яких використовуються рахунки групи 300 «Акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком у торговому портфелі банку».

Облік ведеться в розрізі емітентів, а саме:

- банків (рахунок 3002А);
- небанківських фінансових установ (рахунок 3003);
- інших підприємств та організацій (рахунок 3005).

Придбані акції у торговому портфелі на дату балансу відображаються виключно за справедливою вартістю. Утім на момент придбання на баланс банку вони заносяться за ціною придбання, тобто за собівартістю.

Друга група стосується боргових цінних паперів, що обліковуються в розрізі рахунків двох груп:

- 140 «Боргові цінні папери, що рефінансуються НБУ в торговому портфелі банку»;

- 301 «Боргові цінні папери в торговому портфелі банку».

За цими групами відкриваються окремі рахунки, за якими придбані боргові цінні папери обліковуються в розрізі емітентів за номіналом. Боргові цінні папери можуть бути придбані з дисконтом або премією. Для обліку цих складових за групами 140 і 301 передбачено окремі рахунки, а саме:

1406 КА «Неамортизований дисконт за борговими цінними паперами, що рефінансуються НБУ, у торговому портфелі банку»;

1407 А «Неамортизована премія за борговими цінними паперами, що рефінансуються НБУ, у торговому портфелі».

Відповідно, для груп 301 передбачено рахунки:

3016 КА «Неамортизований дисконт за борговими цінними паперами в торговому портфелі банку»,

3017 А «Неамортизована премія за борговими цінними паперами в торговому портфелі банку».

Цінні папери у торговому портфелі підлягають переоцінці під час кожної зміни їх ринкової вартості. На суму дооцінки за акціями та борговими цінними паперами здійснюється запис:

дебет рахунка 3007 АП «Переоцінка акцій та інших ЦП з нефіксованим прибутком у торговому портфелі банку»;

дебет рахунка 3015 АП «Переоцінка боргових цінних паперів у торговому портфелі банку»;

дебет рахунка 1405 АП «Переоцінка боргових ЦП, що рефінансуються НБУ в торговому портфелі банку»;

кредит рахунка 6203 АП «Результат від торгових операцій з ЦП у торговому портфелі банку».

Зазначені рахунки за характером їх впливу на баланс банку — активно-пасивні. Це означає, що в разі зменшення ринкової вартості ЦП, що зумовлює потребу у виконанні операції з їх уцінки, в обліку фіксуються зворотні проведення.

На облік цінних паперів у торговому портфелі поширюються всі правила щодо обліку доходів (витрат) за принципом нарахування. Водночас рахунки 6056 «Процентні доходи за цінними паперами, що рефінансуються НБУ в торговому портфелі банку», та 6057 «Процентні доходи за цінними паперами в торговому портфелі банку» мають подвійне призначення:

- для обліку сум нарахованих доходів за відсотковою ставкою купона; починаючи з дати придбання вони кореспондують з рахунками нарахованих доходів (1408, 3018);

- для обліку амортизації дисконту (премії) вони кореспондують з рахунками неамортизованого дисконту (1406, 3016) і неамортизованої премії (1407, 3017).

У разі амортизації дисконту банк отримує дохід (К 6056, 6057).

За амортизації премії (Д 6056, 6057) дохід за операціями з ЦП зменшується.

Правила обліку доходів за методом нарахування не поширюються на операції з акціями. Нарахування доходу за акціями в торговому портфелі стоується дивідендів і здійснюється в період прийняття рішення про їх виплату, що відповідає бухгалтерському запису:

дебет рахунка 3008 А «Нараховані доходи за акціями та іншими ЦП з нефіксованим прибутком у торговому портфелі банку»;
кредит рахунка 6300 П «Дохід у вигляді дивідендів».

Банки можуть продавати ЦП безпосередньо з торгового портфеля. Різниця між справедливою (ринковою) вартістю і ціною реалізації є прибутком чи збитком, що обліковується за активного пасивним рахунком 6203.

Розглянемо приклад.

На рахунку 3002 обліковується акція за собівартістю придбання 1000 грн. За час обліку її вартість зросла, і сума дооцінки, зафіксована за рахунком 3007, становила 200 грн., а цінний папір продається за 700 грн.

Процедурі продажу відповідають такі проведення:

- на собівартість — 1000 грн.

Кредит рахунка 3002 А «Акції та інші ЦП з нефіксованим прибутком, що випущені банками, у торговому портфелі банку»;

- на суму дооцінки — 200 грн.

Кредит рахунка 3007 АП «Переоцінка акцій та інших ЦП з нефіксованим прибутком у торговому портфелі банку»;

- на суму отримання — 700 грн.

Дебет рахунка 1200 А «Кореспондентський рахунок банку в НБУ»;

- на різницю між справедливою (ринковою) вартістю і ціною продажу — 500 грн.

Дебет рахунка 6203 АП «Результат від торгових операцій з ЦП у торговому портфелі банку».

Під час реалізації боргових ЦП з торгового портфеля окремо слід списати суму неамортизованого дисконту чи премії і суму нарахованих процентів з дати придбання до дати продажу. Комісійні витрати, здійснені під час продажу боргових цінних паперів, фіксуються проведенням за дебетом рахунка 7103 А «Комісійні витрати» за операціями з цінними паперами.

Облік цінних паперів у портфелі банку на продаж

У портфелі ЦП на продаж обліковуються, як і в торговому портфелі, акції та боргові ЦП.

У портфелі на продаж банк обліковує:

а) ЦП з фіксованою датою погашення, які банк не має наміру тримати до дати їх погашення;

б) ЦП, які банк готовий продати у зв'язку зі зміною процента ринкових ставок, потреб ліквідності;

в) акції та боргові ЦП, за якими неможливо достовірно визначити справедливу вартість;

г) фінансові інвестиції в асоційовані та дочірні компанії, що придбані та утримуються виключно для продажу протягом 12 місяців з дати придбання.

На дату балансу ЦП у портфелі на продаж відображаються:

а) за справедливою вартістю;

б) за собівартістю (це акції, справедливу вартість яких достовірно визначити неможливо);

в) за амортизованою собівартістю (це боргові ЦП, справедливу вартість яких достовірно визначити неможливо).

Загальний підхід до обліку ЦП у портфелі на продаж аналогічний підходу, описаному щодо торгового портфеля ЦП.

Особливість: ЦП, щодо яких не застосовується оцінка за справедливою вартістю, на дату балансу переглядаються на предмет зменшення їх корисності.

Зменшення корисності ЦП визначається банком у тих випадках, коли виникає невпевненість в отриманні всієї суми за борговими паперами (номінал + нараховані проценти) або за умови зниження вартості акцій, які обліковуються за собівартістю.

Сума втрат від зменшення корисності відноситься на витрати звітного періоду через операцію з формування резервів під знецінення ЦП у портфелі на продаж. В обліку виконується запис:

дебет рахунка 7703 АП «Відрахування в резерви під знецінення ЦП у портфелі банку на продаж»;

кредит рахунка 1490 КА «Резерв під знецінення ЦП, що рефінансуються НБУ в портфелі банку на продаж»;

кредит рахунка 3190 КА «Резерв під знецінення ЦП в портфелі банку на продаж»;

За зменшення корисності боргових цінних паперів резерв необхідно створювати і під суму нарахованих процентів, що відповідає проведенню:

дебет рахунка 7720 АП «Відрахування в резерв під заборгованість за нарахованими доходами»;

кредит рахунка 1492 КА «Резерви під заборгованість за нарахованими доходами за борговими ЦП, що рефінансуються НБУ в портфелі банку на продаж»;

кредит рахунка 3191 КА «Резерв під заборгованість за нарахованими доходами за борговими ЦП у портфелі банку на продаж».

Результат від реалізації цінних паперів у портфелі на продаж відображається за рахунком 6393 АП «Результат від продажу цінних паперів з портфеля банку на продаж».

За цим рахунком у кореспонденції з рахунками переоцінки (3107, 1415, 1435, 3115) фіксуються результати дооцінки (уцінки) на дату балансу за ЦП, що обліковуються за справедливою вартістю. Як і рахунок 6203, рахунок 6393 — активно-пасивний.

8.3. *Облік цінних паперів у портфелі банку до погашення*

У портфелі до погашення обліковуються придбані боргові цінні папери з фіксованими платежами або з платежами, що можна визначити, також з фіксованим строком погашення. Боргові цінні папери належать до портфеля до погашення, якщо банк має намір і здатність утримувати їх до строку погашення з метою отримання процентного доходу.

Банк не повинен первісно визнавати цінні папери в портфелі до погашення, якщо:

- бракує фінансових ресурсів для фінансування цінних паперів до погашення;
- є юридичне або інше обмеження, яке може перешкодити наміру банку утримувати цінні папери до погашення;
- протягом поточного фінансового року або протягом двох попередніх фінансових років банк продав значний обсяг інвестицій, утримуваних до погашення, незадовго до дати їх погашення.

Придбані боргові цінні папери первісне оцінюються та відображаються в бухгалтерському обліку за собівартістю (у розрізі таких складових: номінальної вартості, дисконту або премії, суми нагромаджених процентів на дату придбання). Комісійні витрати та інші витрати, пов'язані з придбанням боргових цінних паперів, збільшують (зменшують) суму премії (дисконту) на дату їх придбання. У процедурі обліку цінних паперів у портфелі до погашення наявні всі механізми, уже описані раніше, а саме:

- облік боргових цінних паперів ведеться в розрізі емітентів за трьома групами рахунків:

142 «Боргові цінні папери, що рефінансуються Національним банком України, у портфелі банку до погашення» (1420, 1421, 1422, 1423, 1424);

321 «Боргові цінні папери в портфелі банку до погашення» (3210, 3211, 3212, 3213, 3214);

144 «Боргові цінні папери, емітовані Національним банком України, у портфелі банку до погашення».

Для обліку неамортизованого дисконту за кожною групою відповідно призначено рахунки: 1426, 3216, 1446.

Для обліку неамортизованої премії за наведеними групами використовуються рахунки 1427, 3217, 1447:

- у разі зменшення корисності боргових цінних паперів, що обліковуються в портфелі до погашення, в обліку формується запис:

дебет рахунка 7704 АП «Відрахування в резерви під знецінення цінних паперів у портфелі до погашення»;

кредит рахунка 1491 КА «Резерви під знецінення цінних паперів, що рефінансуються Національним банком України, в портфелі банку до погашення» або кредит рахунка 3290 КА «Резерви під знецінення цінних паперів у портфелі банку до погашення»;

- нарахування доходів за борговими цінними паперами супроводжується записом (окремо за кожною групою рахунків):

дебет рахунків:

1428 А «Нараховані доходи за борговими цінними паперами, що рефінансуються Національним банком України, в портфелі банку до погашення»;

1448 А «Нараховані доходи за борговими цінними паперами, емітованими Національним банком України в портфелі банку до погашення»;

3218 А «Нараховані доходи за борговими цінними паперами в портфелі банку до погашення»;

кредит рахунків:

- 6051 АП «Процентні доходи за цінними паперами, що рефінансуються НБУ в портфелі банку до погашення»;

- 6053 АП «Процентні доходи за іншими цінними паперами в портфелі банку до погашення»;

- 6055 АП «Процентні доходи за цінними паперами, емітованими Національним банком України в портфелі банку до погашення».

Відповідно до правил обліку доходів і витрат банку нараховані доходи можуть визнаватися простроченими (рахунки 1429,3219). Під сумнівні до отримання доходи формуються резерви під заборгованість за нарахованими доходами. За цією операцією рахунок 7720 АП «Відрахування в резерви під заборгованість» за нарахованими доходами кореспондує з кредитом рахунків резервів (1493, 3291).

Банк постійно на дату балансу оцінює свій намір і здатність утримувати ЦП до настання дати погашення. Якщо ж у банку виникає сумнів щодо можливості й доцільності дальшого обліку ЦП у портфелі до погашення, то виконується операція з їх переведення до портфеля на продаж. Це, зокрема, може пояснюватися такими чинниками:

погіршенням кредитоспроможності позичальника;

змінюю норм податкового законодавства;

об'єднанням або ліквідацією банку;

змінюю вимог до капіталу;

підвищенням ризиків.

Переведення ЦП з портфеля до погашення до портфеля на продаж здійснюється за справедливою вартістю. Бухгалтерські записи з переведення наведено в табл. 8.1.

Подібним способом через записи за рахунком 3541 А «Дебіторська заборгованість за розрахунками за цінними паперами для банку» виконується операція з переведення цінних паперів з торгового портфеля банку до портфеля на продаж та з портфеля на продаж до торгового портфеля та до портфеля до погашення.

Таблиця 8.1 – Кореспонденція рахунків у разі переведення ЦП з портфеля до погашення до портфеля на продаж

Дебет	Кредит	Примітка
3541	1420,1421,1422,1423,1424,14	Сума номінальної вартості боргових цінних паперів у

	40, 3210, 3211, 3212, 3213, 3214	портфелі до погашення
1426, 1446, 3216	3541	Сума неамортизованого дисконту боргових цінних паперів з дисконтом у портфелі до погашення
3541	1427, 1447, 3217	Сума неамортизованої премії боргових цінних паперів з премією в портфелі до погашення
3541	1428, 1448, 3218	Сума нарахованих процентів прострочених, нарахованих процентів за купонним и борговими цінними паперами в портфелі до погашення

Продовження табл. 8.1

1491, 3290	3541	Сума резерву під боргові цінні папери в портфелі до погашення (у разі наявності)
1410, 1411, 1412, 1413, 1414, 1430, 3110, 3111, 3112, 3113, 3114	3541	Сума номінальної вартості цінних паперів, що переводяться до портфеля на продаж
3541	1416, 1436, 3116	Сума нового неамортизованого дисконту за борговими цінними паперами з дисконтом, що переводяться до портфеля на продаж
1417, 1437, 3117	3541	Сума неамортизованої премії за борговими цінними паперами з премією, що переводяться до портфеля на продаж
1418, 1438, 3118, 1419, 3119	3541	Сума нарахованих процентів прострочених, нарахованих процентів за купонним и борговими цінними паперами, що переводяться до портфеля на продаж
1493, 3291	1492, 3191	Сума резерву під заборгованість за нарахованими доходами за борговими цінними паперами, що переводяться до портфеля на продаж

8.4. Облік інвестицій в асоційовані та дочірні компанії

Вкладення банку в асоційовані і дочірні компанії визнаються фінансовими інвестиціями, тому обліковуються за рахунками класу 4 «Фінансові та капітальні інвестиції» у розрізі груп 410 «Інвестиції в асоційовані компанії» і 420 «Інвестиції в дочірні компанії».

Інвестиції обліковуються за методом участі в капіталі на останній день місяця, в якому об'єкт інвестування набуває ознак асоційованої або дочірньої компанії.

Для визначення суми коригування балансової вартості інвестицій в асоційовані і дочірні компанії, що обліковуються за методом участі в капіталі, необхідно визначити частку банку в чистому прибутку (збитку) емітента за звітний період і частку банку в змінах власного капіталу емітента за звітний період.

Сума частки банку в чистому прибутку (збитку) емітента визначається пропорційно до частки банку в статутному капіталі емітента й обліковується проведенням:

дебет рахунків груп 410, 420;

кредит рахунка 6310 П «Дохід від інвестицій в асоційовані компанії»;

кредит рахунка 6311 П «Дохід від інвестицій у дочірні компанії».

Якщо емітент звітує про збитки, то це свідчить про зменшення вартості і фінансової інвестиції. В обліку фіксується запис:

дебет рахунка 7310 А «Втрати від інвестицій в асоційовані компанії»;

дебет рахунка 7311 А «Втрати від інвестицій в дочірні компанії»;

кредит рахунків груп 410, 420 (у розрізі емітентів).

Паралельно з розрахунком збільшення (зменшення) вартості інвестицій на основі питомої ваги чистого прибутку емітента, що належить інвесторові, визначається частка банку в зміні загальної величини власного капіталу емітента. Ясна річ, зміни за рахунок чистого прибутку вдруге не враховуються.

Збільшення (зменшення) інвестиції фіксується через запис за рахунком 5103 П «Результати переоцінки інвестицій в асоційовані та дочірні компанії».

У табл. 8.2 наведено комплекс рахунків, що забезпечують відображення в обліку операцій банків з цінними паперами.

Таблиця 8.2 – Рахунки для обліку інвестицій банку в цінні папери

Показник	Торговий портфель		Цінні папери в портфелі на продаж		Цінні папери в портфелі до погашення	Інвестиції в асоційовані та дочірні компанії
	акції	боргові	акції	боргові	боргові	акції (паї)
Номінал	3002, 3003, 3005	1400, 1401, 1402, 1403, 1404, 3010, 3011, 3012, 3013, 3014	3102, 3103, 3105	1410, 1411, 1412, 1413, 1414, 1430, 3110, 3111, 3112, 3113, 3114	1420, 1421, 1422, 1440, 3210, 3211, 3212, 3213, 3214	4102, 4103, 4109, 4202, 4203, 4209
Переоцінка	3007	1405, 3015	3107	1415, 1435, 3115		4102, 4103, 4109, 4202, 4203, 4209
Дисконт		1406, 3016		1416, 1436, 3116	1426, 1446, 3216	
Премія		1407, 3017		1417, 1437, 3117	1427, 1447, 3217	
Нараховані доходи	3008	1408, 3018	3108	1418, 1438, 3118	1428, 1448, 3218	
Прострочені нараховані доходи				1419, 3119	1429, 3219	
Резерв			3190	1490, 3190	1491, 3290	
у т.ч. під нараховані доходи			3191	1492, 3191	1493, 3291	
Результат переоцінки	6203		6393			5103
Доходи	6300	6056, 6057	6300		6050, 6051, 6052, 6053, 6054, 6055	6310, 6311
Витрати			7703, 7720		7704, 7720	7310, 7311

Контрольні питання.

1. Класифікація цінних паперів та операцій з ними.

2. Облік операцій банку з акціями та іншими цінними паперами з нефіксованим прибутком у торговому портфелі банку.
3. Облік придбання цінних паперів, переоцінки, нарахування доходів за цінними паперами.
4. Облік операцій банку з акціями та іншими цінними паперами з нефіксованим прибутком у портфелі банку на продаж.
5. Облік вкладень банку в боргові цінні папери з метою утримання в торговому портфелі і портфелі на продаж.
6. Облік операцій банку з борговими цінними паперами у портфелі банку до погашення.
7. Облік зменшення корисності цінних паперів і формування резервів.
8. Облік реалізації цінних паперів.
9. Облік інвестицій в асоційовані і дочірні компанії.
10. Облік переведення цінних паперів з одного портфеля до іншого.
11. Облік цінних паперів власної емісії.
12. Облік цінних паперів власного боргу.

Тема 9. Облік операцій банку в іноземній валюті

1. Вплив мультивалютного принципу побудови плану рахунків бухгалтерського обліку на облікову процедуру банків за операціями в іноземній валюті.
2. Облік операцій в іноземній валюті на дату операції.
3. Валютна позиція банку та її врахування в бухгалтерських записях за операціями в іноземній валюті.
4. Методика обліку операцій з купівлі – продажу іноземної валюти для власних потреб банку на дату розрахунку.
5. Облік операцій з купівлі – продажу іноземної валюти за гривні за дорученням клієнтів на дату розрахунку.
6. Відображення в бухгалтерському обліку переоцінки активів і зобов'язань в іноземній валюті.

9.1. Вплив мультивалютного принципу побудови плану рахунків бухгалтерського обліку на облікову процедуру банків за операціями в іноземній валюті

Обліковий супровід операцій в іноземній валюті здійснюється відповідно до Інструкції з бухгалтерського обліку операцій в іноземній валюті та банківських металів у банках України, затвердженої ПП НБУ від 17.11.04 за № 555.

У методиках обліку операцій в іноземній валюті враховано всі основні принципи та методологічні підходи, запроваджені у вітчизняну банківську практику в процесі реформування системи бухгалтерського обліку та звітності.

Важливими елементами методики обліку операцій в іноземній валюті є курси валют (офіційний і ринковий), часові періоди (дата операції, дата розрахунку), процедура переоцінки монетарних статей у зв'язку зі зміною офіційного курсу гривні щодо інших валют, за якими ці статті обліковуються в аналітичному обліку.

Основним принципом обліку операцій в іноземній валюті є принцип мультивалютності. Це означає, що зміст усіх здійснюваних банком операцій незалежно від того, в якій валюті проводяться розрахунки за операцією (у національній чи іноземній), в обліку відображається з огляду на економічний зміст операції, а не її юридичну форму. В цьому зв'язку валюта розрахунку за операцією віднесена до обов'язкових параметрів аналітичного обліку. Цифровий код валюти відповідно за загального класифікатора валют країн світу є обов'язковим елементом аналітичних рахунків. Часові терміни в правилах конкретизуються з таких позицій:

дата розрахунку — дата, з якої актив передається банку або банком;

дата операції — дата, з якої банк зобов'язується придбати або продати актив.

Бухгалтерський облік операцій в іноземній валюті банки здійснюють у подвійній оцінці, а саме: у номінальній сумі іноземної валюти та її гривневому еквіваленті за офіційним курсом.

Під час первісного визнання операції в іноземній валюті відображаються у валюті звітності (грошовій одиниці України) способом перерахунку суми в іноземній валюті з застосуванням офіційного курсу гривні до іноземної валюти на дату здійснення операції (дата визнання активів, зобов'язань, власного капіталу, доходів, витрат).

Природно, протягом часу обліку операцій в іноземній валюті за статтями балансу офіційний курс гривні до іноземних валют може змінюватися, що зумовлює потребу в їх переоцінці на кожен наступний після визнання дату балансу. За цією процедурою важливо враховувати правило: усі монетарні статті в іноземній валюті відображаються в бухгалтерському обліку за офіційним курсом гривні до іноземних валют на дату балансу. Під монетарними статтями розуміємо статті балансу про грошові кошти, а також про активи і зобов'язання, які підлягають отриманню або сплаті (відповідно до термінів за конкретними угодами) у фіксованій сумі грошей або їх еквіваленті.

Відповідно, решту статей балансу відносимо до немонетарних статей, які в балансі можуть обліковуватися:

а) за собівартістю;

б) за справедливою вартістю.

Окреслимо також інші правила визнання статей балансу на дату його складання:

немонетарні статті, що обліковуються за собівартістю, відображаються в бухгалтерському обліку за офіційним курсом гривні до іноземних валют на дату визнання, тобто на дату здійснення операції. Інакше кажучи, під процедуру переоцінки ці статті не підпадають;

немонетарні статті в іноземній валюті, що обліковуються за справедливою вартістю, у бухгалтерському обліку фіксуються за офіційним курсом гривні до іноземних валют на дату визначення їх справедливої вартості. Це зумовлює потребу в їх переоцінці щоразу за зміни справедливої вартості.

За ринковим курсом в обліку фіксуються операції купівлі-продажу безготівкової іноземної валюти за гривні на міжбанківському валютному ринку як за дорученням клієнтів, так і за власною ініціативою банку. Пункти обміну валют уповноважених банків щодо операцій купівлі-продажу готівкової іноземної валюти і обмінні каси банків також працюють за ринковим курсом.

Решта операцій в обліку фіксуються за офіційним валютним курсом на дату здійснення операції. Ідеться про такі операції:

- з обліку доходів, витрат, що нараховані, отримані або сплачені в іноземній валюті;
- усі зарахування та списання з кореспондентського рахунка;
- облік внесків до статутного капіталу в іноземній валюті;
- сплата авансу в разі придбання за іноземну валюту основних засобів, фінансових активів, товарно-матеріальних цінностей;
- одержання авансу (попередньої оплати) за надання послуг, реалізації немонетарних активів.

9.2. Облік операцій в іноземній валюті на дату операції

Слід зазначити, що за датою операції в обліку фіксується значний обсяг операцій, що передбачає використання широкого спектра позабалансових рахунків.

Для здійснення облікових записів у класі 9 передбачено такі групи рахунків: 920 «Валюта та банківські метали, що куплені, але не отримані», 921 «Валюта та банківські метали, що продані, але не відправлені».

За номенклатурою рахунків згаданих груп чітко відстежуються такі типи операцій в іноземній валюті, за визначення яких ураховується часовий строк:

1) операції купівлі-продажу валюти на умовах спот — поставка валюти відбувається на другий робочий день з дня укладення угоди (для обліку призначено рахунки 9200, 9210);

2) операції купівлі-продажу валюти за форвардними контрактами — поставка валюти відбувається в строки, що перевищують два банківські робочі дні (для обліку призначено рахунки 9201, 9202, 9211, 9212).

Для розуміння процедури обліку операції на дату операції за рахунками класу 9 розглянемо умовний приклад:

19.10.05 — дата угоди між банком А і банком Б.

Предмет угоди: купівля банком А 100 000 дол. США за курсом 5,36 за умовами СПОТ;

19.10.05 — на дату операції — в обліку фіксується запис на 100 000 дол. США:

дебет рахунка 9200 А «Валюта та банківські метали, що куплені за умовами спот»;

кредит рахунка 9920 АП «Позабалансова позиція банку за іноземною валютою та банківськими металами». Одночасно на обсяг іноземної валюти в перерахунку в гривневий еквівалент ($5,36 \times 100\,000 = 536\,000$ грн.):

дебет рахунка 9920 АП «Позабалансова позиція банку за іноземною валютою та банківськими металами»;

кредит рахунка 9210 П «Валюта та банківські метали, що продані за умовами спот».

Зворотні проведення виконуються на дату розрахунку, тобто на дату, з якої актив, а це в прикладі іноземна валюта, передається банку. Зрозуміло, на дату розрахунку операції з купівлі іноземної валюти за національну валюту відображаються також на відповідних балансових рахунках, про що йтиметься далі.

Операції з купівлі-продажу іноземної валюти за форвардними контрактами на дату їх укладання відображаються в бухгалтерському обліку за позабалансовими рахунками як вимоги щодо отримання однієї валюти й зобов'язання з поставки іншої, що, по суті, відповідає обліковій процедурі за угодами спот.

Якщо об'єктом форвардної угоди є продаж іноземної валюти, то в обліку складається бухгалтерський запис:

- на суму іноземної валюти, що продається:

дебет рахунка 9920 АП «Позабалансова позиція банку за іноземною валютою та банківськими металами»;

кредит рахунка 9211 П «Валюта та банківські метали, що продані за форвардними контрактами з метою хеджування» або

кредит рахунка 9212 П «Валюта та банківські метали, що продані за форвардними контрактами за іншими операціями»;

- на суму валюти, що купується.

Тут ідеться про відображення суми національної валюти, що її буде отримано за продану іноземну валюту за курсом форвардної угоди:

дебет рахунка 9201 А «Валюта та банківські метали, що куплені за форвардними контрактами з метою хеджування» або

дебет рахунка 9202 А «Валюта та банківські метали, що куплені за форвардними контрактами за іншими операціями»;

кредит рахунка 9920 АП «Позабалансова позиція банку за іноземною валютою та банківськими металами».

9.3. Валютна позиція банку та її врахування в бухгалтерських записах за операціями в іноземній валюті

Бухгалтерські записи, які стосуються обмінних операцій і впливають на зміну валютної позиції банку, в практиці вітчизняних банків виконуються з використанням технічних рахунків:

3800 АП «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»;

3801 АП «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів». Валютна позиція — це співвідношення вимог (балансових і позабалансових) і зобов'язань (балансових і позабалансових) у кожній окремій іноземній валюті. За їх рівності позиція вважається закритою, за нерівності — відкритою. Визначаючись із валютною позицією, порівнюють залишки за статтями активу балансу (вимоги) і пасиву балансу (зобов'язання), збільшуючи їх на обсяг позабалансових вимог і зобов'язань. Відкрита позиція є короткою, якщо обсяг зобов'язань за проданою іноземною валютою перевищує обсяг вимог і довгою, якщо обсяг вимог за купленою валютою перевищує обсяг зобов'язань.

До операцій банку, що впливають на розмір відкритої валютної позиції, належать:

купівля, продаж готівкової та безготівкової іноземної валюти, включаючи операції строкові (спот, форвард), за якими виникають вимоги та зобов'язання в іноземних валютах;

нарахування, отримання, сплата доходів, витрат в іноземній валюті;

надходження коштів у іноземній валюті до статутного капіталу;

погашення банком безнадійної заборгованості в іноземній валюті;

формування резервів у іноземній валюті за рахунок витрат;

купівля-продаж основних засобів і товарно-матеріальних цінностей за іноземну валюту.

По суті, на зміну валютної позиції впливають обмінні операції з іноземною валютою, що зумовлюють виникнення вимог в одній валюті і потребу розрахунку за ними в іншій, зокрема національній. Це приводить до зміни структури активів за незмінності пасивів і навпаки.

В Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України (затверджена ПП НБУ від 17.06.04 № 280) наведено таку характеристику рахунків 3800 і 3801:

Рахунок 3800 призначений для відображення операцій з іноземною валютою. За дебетом рахунка обліковується вартість іноземної валюти, що збільшує коротку або зменшує довгу відкриту валютну позицію. Відповідно, за кредитом рахунка відображаються вартість іноземної валюти, що збільшує довгу або зменшує коротку відкриту валютну позицію.

Для обліку гривневого еквівалента позиції банку щодо іноземної валюти, яка обліковується за рахунком 3800, призначено технічний рахунок 3801 АП «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів».

- за дебетом рахунка фіксуються еквіваленти сум іноземної валюти, що збільшують довгу або зменшують коротку відкриту валютну позицію;

- за кредитом рахунка проводяться еквіваленти сум іноземної валюти, які збільшують коротку або зменшують довгу відкриту валютну позицію.

Банк отримує право на відкриту валютну позицію з дати одержання ним від НБУ дозволу на здійснення операцій з валютними цінностями і втрачає це право з дати відкликання ліцензії НБУ та (або) припинення дозволу на здійснення операцій з валютними цінностями.

Норматив ризику загальної відкритої (довгої/короткої) валютної позиції встановлюється для обмеження ризику, пов'язаного з проведенням операцій на валютному ринку, що може призвести до значних втрат банку.

Цей норматив визначається як співвідношення загальної величини відкритої валютної позиції за всіма іноземними валютами в гривневому еквіваленті до регулятивного капіталу.

За кожною іноземною валютою обчислюється підсумок за всіма балансовими і позабалансовими активами та зобов'язаннями. Різниця підсумків у гривневому еквіваленті становить відкриту валютну позицію на звітну дату.

Після одержання значення позиції в розрізі іноземних валют розраховується величина загальної відкритої валютної позиції банку як сума абсолютних величин усіх довгих і коротких відкритих валютних позицій у гривневому еквіваленті за всіма іноземними валютами.

Національним банком України встановлено такі нормативи валютних позицій (до регулятивного капіталу):

нормативне значення загальної відкритої валютної позиції має бути не більше ніж 35 %;

загальної довгої відкритої позиції — не більше ніж 30 %;

загальної короткої відкритої валютної позиції — не більше ніж 5 %.

Використовуючи технічні рахунки 3800 і 3801 для контролю валютних позицій, банк повинен дотримуватися таких правил:

- записи за цими рахунками в аналітичному обліку здійснюються в розрізі кодів валют, які є обов'язковим параметром номера аналітичного рахунка;
- наприкінці кожного операційного дня суми залишків у гривневому еквіваленті за технічними рахунками 3800 і 3801 мають бути тотожними.

Увага! Для перевірки тотожності залишків слід скористатися таким підходом: якщо залишок за рахунком 3800 у конкретній іноземній валюті помножити на офіційний валютний курс цієї валюти, то результат має дорівнювати залишку за рахунком 3801. Зрозуміло, що виконання операції за ринковим курсом порушує рівність залишків за рахунками 3800 і 3801, яку розраховували за наведеним правилом. З цього випливає наступне правило обліку обмінних операцій, що діють на зміну валютної позиції: різниці між сумами залишків у гривневому еквіваленті відповідної іноземної валюти за аналітичними рахунками 3800 і 3801 у розрізі кодів іноземної валюти, що виникають у процесі виконання операції за ринковим курсом, відображаються за рахунком 6204 АП «Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами».

9.4. Методика обліку операцій з купівлі-продажу іноземної валюти для власних потреб банку на дату розрахунку

Через розбіжність у часі дати операції і дати розрахунку в обліку необхідно фіксувати факт виникнення дебіторської і кредиторської заборгованості за операцією. Це стосується обліку передплати або відстрочення платежу, що зумовлює використання таких рахунків:

2800 А «Дебіторська заборгованість за операціями з купівлі-продажу іноземної валюти, банківських і дорогоцінних металів для клієнтів банку»;

2900 П «Кредиторська заборгованість за операціями з купівлі-продажу іноземної валюти, банківських і дорогоцінних металів для клієнтів банку»;

3540 А «Дебіторська заборгованість з придбання та продажу іноземної валюти та банківських металів за рахунок банку»;

3640 П «Кредиторська заборгованість з придбання та продажу іноземної валюти та банківських металів за рахунок банку».

З назв наведених рахунків видно, що операції в іноземній валюті розмежовано за двома групами:

1) операції, що виконуються за дорученням клієнтів і за їхні кошти;

2) операції, що їх виконує банк за власною ініціативою та за кошти банку.

Друга група операцій має дещо складнішу методику обліку, оскільки пов'язана, як правило, з обліком операцій, які впливають на зміну валютної позиції банку і зумовлюють потребу у використанні технічних рахунків:

3800 АП «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»;

3801 АП «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів».

Розглянемо облікову процедуру купівлі у клієнтів іноземної валюти для банку в межах нормативу відкритої валютної позиції за такими вихідними даними:

- предмет купівлі 100 000 дол. США;
- курс угоди 5,33 грн/дол.;
- офіційний курс на дату розрахунку 5,35 грн/дол.

Облікова процедура за операцією підтверджується такими бухгалтерськими проведеннями і виконується на дату операції:

1) на вартість 100 000 дол. США за курсом угоди, що сплачується банком клієнту (533000 грн.):

дебет рахунка 3801 АП «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів»;

кредит рахунка 2600 П «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання»;

2) на суму дол. США, куплених і отриманих від клієнта банку:

дебет рахунка 2600 П «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання» — сума проведення 100 000 дол. США;

кредит рахунка 3800 АП «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів».

Якщо між датою розрахунку і датою операції існує часовий проміжок, то в обліку ця ситуація фіксується через такі проведення:

- на дату операції:

дебет рахунка 3540 А «Дебіторська заборгованість з придбання та продажу іноземної валюти та банківських металів за рахунок банку»;

кредит рахунка 2600 П «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання» — сума проведення 535 000 грн.;

- на дату розрахунку:

дебет рахунка 3801, кредит рахунка 3540 — сума проведення 535 000 грн. і одночасно

дебет рахунка 2600, кредит рахунка 3800 — сума проведення 100 000 дол. США.

У прикладі чітко видно механізм мультивалютного принципу побудови плану рахунків. Так, на рахунок 2600 П «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання» спочатку зараховується 535 000 грн. за продані клієнтом 100000 дол. США (рахунок кредитується), далі з цього самого рахунка списується обсяг проданої іноземної валюти 100 000 дол. США (рахунок дебетується).

Тут ідеться тільки про шифр рахунка 2600. Зрозуміло, що для клієнта відкривається два окремих рахунки: один у доларах США, а другий — у гривнях.

Як видно з умови прикладу, угода виконувалася за ринковим курсом 5,33 грн/дол. США за офіційного курсу 5,35 грн/дол. США.

Виходячи з наведеного правила підрахунку тотожності залишків за рахунками 3800 і 3801 в обліку необхідно відобразити позитивну різницю між гривневим еквівалентом купленої іноземної валюти за офіційним курсом гривні до дол. США та її вартістю за курсом угоди, що відповідає проведенню:

дебет рахунка 3801 АП «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів»;

кредит рахунка 6204 АП «Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами» — сума проведення 2000 грн.

Одержаний результат підтверджується наведеним вище логічним правилом: наприкінці кожного дня залишки за рахунками 3800 і 3801 мають бути тотожними.

Перевіримо це на даних ще одного прикладу.

Вартість 100 000 дол. США у гривневому еквіваленті за курсом угоди дорівнює 533 000 грн. (Дебет рахунка 3801).

Як видно, залишки в гривневому еквіваленті не тотожні, оскільки вартість 100000 дол. США за офіційним курсом дорівнює 535 000 грн. Отже, в дебет рахунка 3801 необхідно внести 2000 грн., і це буде позитивний результат операції (Кредит рахунка 6204).

За аналогією через бухгалтерські проведення спробуйте записати зміст облікової процедури з продажу банком іноземної валюти своїм клієнтам.

Крім купівлі-продажу іноземної валюти своїм клієнтам за національну валюту банк може також здійснювати операції з купівлі-продажу однієї іноземної валюти за іншу іноземну валюту.

Пам'ятаймо, що ці операції виконуються банком у межах додержання ліміту відкритих валютних позицій за кожною іноземною валютою, що задіяна в розрахунках.

Зміст облікової процедури за операцією з продажу однієї іноземної валюти за іншу узагальнюють такі етапи:

1. В обліку відображається проведення на суму проданої і перерахованої клієнту іноземної валюти:

дебет рахунка 3800 АП «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»;

кредит рахунка 2600 АП «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання».

2. Через зворотне проведення (Д 2600 К 3800) підтверджуємо факт купівлі у клієнта іншої іноземної валюти.

3. Заносимо в облік суми проведенень:

- на суму гривневого еквівалента іноземної валюти, що продана: кредит рахунка 3801 АП «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів»;
- на суму гривневого еквівалента іноземної валюти, що купується: дебет рахунка 3801 АП «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів».

Не слід забувати, що проведення за третім етапом виконуються з урахуванням курсу угоди (ринкового курсу) як за проданою, так і за купленою валютою.

І насамкінець визначаємо результат здійсненої операції через проведення одержаного результату за рахунком 6204, а саме:

дебет рахунка 6204 АП «Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами» на суму від'ємної різниці між гривневим еквівалентом проданої та купленої іноземної валюти за офіційним курсом гривні до іноземних валют.

9.5. Облік операцій з купівлі-продажу іноземної валюти за гривні за дорученням клієнтів на дату розрахунку

Іноземну валюту клієнти банку використовують як засіб платежу для розрахунків за продукцію, роботи, послуги, об'єкти права інтелектуальної власності. Водночас клієнти також отримують виручку в іноземній валюті за переліченими напрямками. Виручка резидентів підлягає зарахуванню на їхні валютні рахунки в уповноважених банках у строки виплати заборгованостей відповідно до контрактів, але не пізніше від 90 календарних днів з дати митного оформлення продукції, що експортується. 90-денний контрольний строк поширюється і на експорт робіт, послуг, продукції, але його відлік починається з моменту підписання акта (чи іншого документа), що засвідчує факт виконання робіт, надання послуг.

Якщо на валютних рахунках суб'єктів господарювання коштів у потрібній сумі і конкретній іноземній валюті бракує, то вони [СГ] звертаються до вповноважених банків із заявою на її придбання для виконання зобов'язань перед нерезидентами. Куплену валюту резиденти зобов'язані перерахувати протягом 5 робочих днів з моменту її зарахування на валютні рахунки.

Як видно з попереднього матеріалу, уповноважені банки можуть виконати заявку клієнтів-резидентів на придбання іноземної валюти, продавши її в межах власної позиції, зрозуміло, за наявності відповідного залишку на рахунках ностро в конкретній валюті, що їх банки відкривають як у банках-нерезидентах, так і банках-резидентах.

За планом рахунків рахунки ностро мають шифр 1500 АП «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках». Як правило, вони призначені для

обліку іноземної валюти і відкриваються в банках-нерезидентах тих держав світу, де потрібна іноземна валюта є національною. По суті, рахунки ностро за дебетом фіксують суми, що надходять на користь банку та його клієнтів, тобто діють за схемою активного рахунка. Їх характеристика як пасивного пов'язана із процедурою можливого отримання кредитів овердрафт.

Якщо ж інші банки відкривають рахунки в банку-кореспонденті, то для цього банку вони будуть рахунками лоро — 1600 АП «Кореспондентські рахунки інших банків».

Як правило, банки виконують заявки клієнтів на купівлю-продаж іноземної валюти за дорученням клієнтів на міжбанківському валютному ринку. Операції з купівлі-продажу іноземних валют за гривні вповноважені банки мають право здійснювати тільки на таких умовах:

ТОД — поставка валюти відбувається сьогодні;

ТОМ — поставка валюти відбувається наступного робочого дня;

СПОТ — поставка валюти відбувається на другий робочий день з дня укладення угоди.

Підставою для купівлі іноземної валюти на міжбанківському валютному ринку України під час розрахунків з нерезидентами є такі документи:

- договір з нерезидентом;
- вантажна митна декларація;
- акт (здавання-приймання), який засвідчує факт надання послуг, виконання робіт;
- документи, що передбачені для документарної форми розрахунків (акредитив, інкасо); вексельної форми розрахунків (вексель, яким резидент-імпортер оформив заборгованість перед нерезидентом за зовнішньоекономічним договором);
- довідка Державної податкової адміністрації, в якій резидент зареєстрований як платник податків; у довідці зазначається сума іноземної валюти, що купується, інформація про рахунок клієнта в іноземній валюті (термін дії довідки 90 днів).

Отриманням від клієнта зазначених документів завершується перший етап виконання банком його заявки на купівлю іноземної валюти.

Другий етап — це формування вповноваженим банком реєстру в двох примірниках, в якому має міститися така інформація:

назва підприємства;

код ЄДРПОУ;

місцезнаходження;

орган державної влади, який зареєстрував резидента;

податковий орган, де резидента взято на облік, дата і номер реєстрації;

прізвище, ім'я, по батькові, ідентифікаційні номери директора і головного бухгалтера;

номер та дати договорів або інших документів, які є підставою для придбання іноземної валюти.

Сформований реєстр щодня на паперових (два примірники) та магнітних носіях з копіями відповідних документів, які є підставою для здійснення опе-

рацій купівлі іноземної валюти на МВРУ, не пізніше від 14-ї години поточного робочого дня подається на розгляд до податкового органу, де вповноважений банк узято на облік.

На третьому етапі органи ДПА всі паперові примірники реєстрів завіряють підписом керівника та печаткою; перший примірник реєстру та копії документів повертається вповноваженому банку, а другий — залишається на зберіганні в податковому органі, який до 14-ї години наступного робочого дня засобами електронного зв'язку надсилає реєстр відповідному територіальному управлінню НБУ. На четвертому етапі конкретні функції виконує територіальне управління НБУ й уповноважений банк, а саме:

- отримавши реєстр від податкового органу, до 17-ї години цього самого дня надсилає його до відповідного вповноваженого банку;
- строк дії реєстру 90 днів і саме після його надходження від територіального управління НБУ відповідний уповноважений банк має право на виконання операції з купівлі іноземної валюти за дорученням клієнта з метою розрахунків за зовнішньоекономічними контрактами.

Зміст облікової процедури за операцією з купівлі іноземної валюти за дорученням клієнта можна описати через таку послідовність дій:

1. Уповноважений банк укладає з клієнтом угоду на виконання операції з придбання іноземної валюти, в якій визначається курс угоди (як правило, він перевищує офіційний валютний курс гривні до потрібної іноземної валюти).

2. Клієнт подає до банку платіжне доручення на списання з його рахунка суми, що включає:

- гривневий еквівалент суми іноземної валюти, що купується за курсом угоди;
- суму комісійної винагороди банку за виконання операції з купівлі іноземної валюти.

Комісійна винагорода сплачується банкові за рахунок коштів клієнтів згідно з тарифами банку.

Загальна сума, зазначена в платіжному дорученні, депонується для проведення дальших розрахунків, що відповідає бухгалтерському проведенню:

дебет рахунка 2600 АН «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання»;

кредит рахунка 2900 П «Кредиторська заборгованість за операціями купівлі-продажу іноземної валюти, банківських і дорогоцінних металів для клієнтів банку».

3. Відповідно до наказу Президента України «Про невідкладні заходи щодо погашення заборгованості з виплати пенсій» від 31.08.98 за № 957 1,5 % від гривневого еквівалента купленої іноземної валюти підлягає відрахуванню до Державного пенсійного фонду. Ця сума також депонується на основі окремого платіжного доручення, що його клієнт подає до вповноваженого банку. Здійснюється бухгалтерський запис:

дебет рахунка 2600 АП «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання»;

кредит рахунка 2909 П «Інша кредиторська заборгованість за операціями з клієнтами банку».

4. Зважаючи на те, що суб'єкти міжбанківського валютного ринку України (МВРУ) здійснюють на цьому ринку операції з купівлі-продажу іноземних валют за вільним договірним курсом без обмеження розміру маржі та комісійної винагороди, уповноважений банк може укласти угоду з іншим суб'єктом МВРУ на купівлю іноземної валюти за курсом, що нижчий від курсу угоди з клієнтом. Саме цей курс ураховується в перерахуванні банку-покупцю гривневого еквівалента іноземної валюти, що купується. В обліку складається бухгалтерське проведення:

дебет рахунка 2900 П «Кредиторська заборгованість за операціями з купівлі-продажу іноземної валюти, банківських і дорогоцінних металів для клієнтів»;

кредит рахунка 1200А «Кореспондентський рахунок банку в НБУ» або кредит рахунка 1500 АП «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках».

5. Зарахування іноземної валюти, що куплена для клієнта:

дебет рахунка 1500 АП «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках»;

кредит рахунка 2900 П «Кредиторська заборгованість за операціями з купівлі-продажу іноземної валюти, банківських і дорогоцінних металів для клієнтів».

6. Зарахування купленої іноземної валюти на рахунок клієнта:

дебет рахунка 2900 П «Кредиторська заборгованість за операціями з купівлі-продажу іноземної валюти, банківських та дорогоцінних металів для клієнтів»;

кредит рахунка 2600 АП «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання».

7. Зарахування комісії банку за виконання операції за дорученням клієнта:

дебет рахунка 2900 П «Кредиторська заборгованість за операціями з купівлі-продажу іноземної валюти, банківських і дорогоцінних металів для клієнтів»;

кредит рахунка 6114 П «Комісійні доходи за операціями на валютному ринку та ринку банківських металів для клієнтів».

8. Якщо іноземна валюта куплена за курсом, нижчим від курсу угоди з клієнтом за вирахуванням суми комісії, то невикористаний залишок депонованої суми (К 2900) повертається клієнтові, що відповідає бухгалтерському проведенню;

Дебет рахунка 2900 П «Кредиторська заборгованість за операціями з купівлі-продажу іноземної валюти, банківських і дорогоцінних металів для клієнтів».

Кредит рахунка 2600 АП «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання».

9. Після завершення операції за призначенням перераховуються внески до Державного пенсійного фонду, сума яких сплачена клієнтом і депонована на рахунку 2909:

дебет рахунка 2909 П «Інша кредиторська заборгованість за операціями з клієнтами банку»;

кредит рахунка 1200 А «Кореспондентський рахунок банку в НБУ».

9.6. Відображення в бухгалтерському обліку переоцінки активів і зобов'язань в іноземній валюті

З попереднього матеріалу вже відомо, що статті балансу про грошові кошти, а також активи і зобов'язання, які мають бути отримані або підлягають сплаті у визначеній сумі грошей, класифікуються як монетарні статті і підлягають переоцінці під час кожної зміни офіційного курсу гривні до іноземних валют, в яких ці статті відображаються в аналітичному обліку.

Переоцінці підлягають:

- кредиторська заборгованість з придбання оборотних і необоротних активів за іноземну валюту та дебіторська заборгованість з їх продажу;
- залишки в іноземній валюті за балансовими рахунками з обліку нарахованих доходів і нарахованих витрат;
- залишки за рахунками 3500 А «Витрати майбутніх періодів» і 3600 П «Доходи майбутніх періодів» до часу їх відображення за рахунками доходів і витрат у відповідному звітному періоді;
- внески в іноземній валюті до статутного капіталу, що нагромаджуються з метою його збільшення (до моменту державної реєстрації змін);
- залишки в іноземній валюті за рахунками цінних паперів, що обліковуються за справедливою вартістю;
- боргові цінні папери в іноземній валюті.

По суті, процедура переоцінки монетарних статей балансу пов'язана з перерахунком залишків за рахунками в іноземній валюті в еквівалентні суми в гривнях за офіційним курсом гривні до іноземних валют. Слід розуміти, що зі зміною офіційного курсу залишок за монетарними статтями балансу в іноземній валюті не змінюється, а змінюється тільки його еквівалент у гривні. Так, якщо офіційний валютний курс гривні до іноземних валют зростає, то відповідно зростає обсяг монетарної статті, вираженої в іноземній валюті за розрахунку її обсягу в гривнях, що відповідає бухгалтерському проведенню:

дебет рахунка 3801 АП «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів»;

кредит рахунка 6204 АП «Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами».

Сумою проведення є різниця між гривневим еквівалентом обсягу статті в іноземній валюті за попереднім і новим офіційним курсом гривні до цієї іноземної валюти.

Приклад. На балансі банку за статтею «Банкноти та монети в касі банку» обліковується 100 000 дол. США. На дату складання балансу офіційний курс гривні до дол. США становив 5,36, тобто гривневий еквівалент зазначеної статті — 536 000 грн. Далі офіційний валютний курс фіксується НБУ на рівні 5,38. Фактично, обсяг статті в дол. США не змінюється, утім змінюється її гривневий еквівалент. За новим курсом він дорівнює 538 000 тис. Результат переоцінки 2000 грн. (538 000 - 536 000) відображається бухгалтерським проведенням:

дебет 3801, кредит 6204 — 2000 грн.

У разі зниження офіційного курсу гривні до іноземних валют в обліку складаються зворотні проведення. Отже, за підвищення офіційного курсу банк отримує позитивний результат від переоцінки монетарних статей балансу (кредит рахунка 6204). При зниженні курсу — результат негативний (дебет рахунка 6204). Результати від зміни курсів заведено класифікувати як нереалізовані результати за операціями з іноземною валютою.

Контрольні питання.

1. Класифікація операцій в іноземній валюті.
2. Характеристика рахунків для запису валютної позиції. Відображення в обліку доходів і витрат, нарахованих (сплачених в іноземній валюті).
3. Характеристика рахунків ностро і лоро.
4. Поняття валютної позиції банку, її види, відображення курсових різниць у бухгалтерському обліку.
5. Облік операцій з придбання іноземної валюти за дорученням клієнтів.
6. Облік операцій з продажу іноземної валюти за дорученням клієнтів.
7. Облік операцій з готівковою іноземною валютою
8. Облік операцій, які впливають на зміну валютної позиції: облік нарахування доходів (витрат); облік придбання основних засобів за іноземну валюту; облік формування резервів.
9. Особливості обліку операцій за внесками акціонерів до статутного капіталу банку в іноземній валюті.
10. Облік обмінних операцій банку в іноземній валюті.
11. Облік інших неторговельних операцій банку в іноземній валюті.
12. Облік торговельних операцій в іноземній валюті.
13. Облік строкових операцій в іноземній валюті.
14. Методи розрахунку реалізованого результату за операціями в іноземній валюті.
15. Облік операцій в іноземній валюті, які виконуються за дорученнями клієнтів за рахунок валютної позиції банку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Банківські операції: Підручник. / А. М. Мороз, М І. Савлук та ін.; За ред. д-ра екон. наук, проф. А. М. Мороза. — 2-ге вид., випр. і доп. — К.: КНЕУ, 2002. — 476 с.
2. Кіндрацька Л. М. Бухгалтерський облік у банках України: Підручник. — К.: КНЕУ, 2001. — 636 с.
3. Облік і аудит у банках: Підручник / А. М. Герасимович, Л. М. Кіндрацька, Т. В. Кривов'яз та ін.; За заг. ред. проф. А. М. Герасимовича. — К.: КНЕУ, 2004. — 536 с.
4. Аленичев В. В., Аленичева Г. Д. Страхование валютных рисков, банковских и экспортных коммерческих кредитов. — М.: Ист.-сервис, 1994. — 115 с.
5. Ачкасов А. И. Типы валютных операций и другие виды сделок на международном денежном рынке. — М.: Консалтбанкир, 1994. — 63 с.
6. Банки и банковские операции: Учеб. для вузов / Е. Ф. Жуков, Л. М. Максимова, О. М. Маркова и др.; Под ред. проф., чл.-корр. РАН Е. Ф. Жукова. — М.: Банки и биржи, 1997. — 471 с.
7. Банковское дело: Учебник / Под ред. О. И. Лаврушина. — М.: Финансы и статистика, 1998. — 576 с.
8. Рудый К. В. Финансово-кредитные системы зарубежных стран: Учеб. пособие. — М.: Новое знание, 2003. — 301 с.
9. Ковалев В. В. Финансовый анализ: Управление капиталом. Выбор инвестиций. Анализ отчетности. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: Финансы и статистика, 1999. — 512 с.
10. Колб Роберт У. Финансовые деривативы: Учебник. — Изд. 2-е / Пер. с англ. — М.: Филинь, 1997. — 360 с.
11. Кузнецова Н. С., Назарчук І. Р. Ринок цінних паперів в Україні: Правові основи формування та функціонування. — К.: 1998. — 228 с.
12. Мозговой О. Н. Фондовый рынок Украины. — К.: Феникс, 1997. — 276 с.
13. Примостка Л. О. Фінансовий менеджмент банку: Навч. посіб. — К.: КНЕУ, 1999. — 280 с.
14. Шарп У., Александер Г., Бейли Дж. Инвестиции / Пер. с англ. — М.: ИНФРА-М, 1998. — 1028 с.
15. Кириленко В. Б. Бухгалтерські записи за операціями комерційних банків. — К.: Вісник фондового ринку, 1999. — 320 с.

Навчальне видання

Облік кредитно – розрахункових операцій в банках: Конспект лекцій (для студентів 5 курсу заочної форми навчання напряму підготовки “Економіка і підприємництво” за спеціальністю 7.050106 – “Облік і аудит” кваліфікаційного рівня підготовки – спеціаліст)

Укладачі: Петрова Валентина Федорівна,
Родченко Світлана Сергіївна

Редактор: З.М.Москаленко

План 2009, поз. 220 Л

Підп. до друку 23.06.09 р.

Формат 60x84 1/16

Папір офісний

Друк на ризографі
Замовл. №

Умовн. – друк. арк. 9,7
Тираж 200 прим.

Обл.-вид. арк. 10,0

61002, Харків, ХНАМГ, вул. Революції, 12

Сектор оперативної поліграфії ЦНІТ ХНАМГ
61002, Харків, ХНАМГ, вул. Революції, 12